

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
GÜVENLİK VE STRATEJİ BOYUTUNDA AKDENİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Saime ŞANLI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ulvi KESER**

Ankara-2012

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
GÜVENLİK VE STRATEJİ BOYUTUNDA AKDENİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Saime ŞANLI**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ulvi KESER**

Ankara-2012

ONAY SAYFASI

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Saime ŞANLI tarafından hazırlanan “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Güvenlik ve Strateji Boyutunda Akdeniz” başlıklı bu çalışma, 12.01.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç Dr. Ulvi KESER (Başkan-Danışman)

Doç Dr. A. Bahar TURHAN HURMİ (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Cenk AYGÜL (Üye)

ÖNSÖZ

Çalışmanın birinci bölümünde Akdeniz'in tanımı yapılmış, güvenlik ve strateji kavramları incelenmiş, konunun ulusal ve uluslararası boyutlarına değinilmiştir. Ayrıca strateji ve güvenlik boyutunda kara, deniz ve hava hakimiyeti stratejilerine değinilmiştir. Uluslararası ilişkiler bağlamında güvenlik ve strateji boyutunda Akdeniz'in jeopolitik, jeostratejik (doğal gaz, petrol ve su) boyutu ele alınmış ve diğer ülkeler için önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde uluslararası ilişkiler güvenlik ve strateji boyutunda Akdeniz'de dengelerin değişimi ele alınmış, bölgede çıkarları ve çatışmaları çakışmaları olan ülkeler, Akdeniz'in güvenliğinde uluslararası örgütlerin yeri ve önemi belirtilmiş, NATO ve BM'nin kurumsal yapısına değinilmiş, Akdeniz de sürdürülen BM operasyonlarının bölgenin geleceğinin şekillendirilmesine etkileri değerlendirilmiş, Türkiye'nin BM, NATO ve Yunanistan ile ilişkileri incelenmiş, NATO, AB, ABD, İngiltere, Fransa, İsrail, Türkiye, GKRY, KKTC, Yunanistan ve Rusya'nın Akdeniz'de izledikleri politikaları, güçleri ve davranışları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Akdeniz'in ve Türkiye'nin doğal kaynakları yanında Türkiye'nin güvenlik ve strateji boyutundaki yaklaşımlarına, uluslararası güvenlik bağlamında politikalarına, stratejik konumuna ve yeraltı kaynaklarına değinilmiştir. Kıbrıs'ın jeopolitik ve jeostratejik boyutu ele alınmış, yeraltı kaynakları (doğalgaz, petrol ve su) ve bölgesel önemi vurgulanmış, Ege Denizi'nin önemi ve Akdeniz'e etkilerinden söz edilmiştir. Özellikle Türkiye'nin güvenlik ile ilgili temel sorunları çevre ve komşu ülkelerle ilişkileri göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde uluslararası güvenlik sorunları bağlamında Akdeniz'e yakınlığı ve enerji kaynakları ile günümüzde de küresel güçlerin ilgi odağı olan Ortadoğu bölgesinde geçmişte yaşanmış ve günümüzde yaşamaya devam eden sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Son olarak güvenlik ve strateji boyutunda güç dengelerinde meydana gelen değişimler incelenmiştir. Çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Ulvi Keser'e, hoşgörü ve anlayışlarından dolayı Daire Başkanım Sayın Yurdagül Erel'e, mesai arkadaşlarıma ve aileme, her konuda desteğini esirgemeyen Sayın Erkin Güner'e sonsuz saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AKDENİZ VE AKDENİZ'İN GÜVENLİĞİ

1.1. Akdeniz'in Tanımı ve Bölgesel Önemi	3
1.1.1. Akdeniz'de Tarih ve Kültür	4
1.1.2. Akdeniz'de Siyaset ve Ekonomi	5
1.1.3. Akdeniz Coğrafyası	7
1.2. Güvenlik ve Strateji Kavramları	8
1.2.1. Güvenlik Kavramı	8
1.2.2. Ulusal Güvenlik	10
1.2.3. Strateji Kavramı	11
1.3. Uluslararası Sistemde Güvenlik Anlayışı	13
1.4. Jeopolitik Kavramı	14
1.4.1. Jeopolitikte Kavram ve Teoriler	16
1.5. Jeostrateji Kavramı	20
1.6. Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Açısından Akdeniz	21
1.7. Doğu Akdeniz Neden Önemlidir?	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. AKDENİZ'DE UYGULANAN STRATEJİLER

2.1 Akdeniz'e Müdahil Olan Uluslararası Kuruluşlar	24
2.1.1. BM'nin Uluslararası Güvenlikteki Rolü	25
2.1.2. NATO'nun Uluslararası Güvenlikteki Rolü	27
2.2 Akdeniz Bağlamında Türkiye-NATO ve Türkiye-BM İlişkileri	28
2.2.1. Türkiye-BM İlişkileri	28
2.2.2. Türkiye-NATO İlişkileri	29

2.2.3. Türkiye-Yunanistan İlişkileri	33
2.3. Akdeniz’de Yürütülen BM Operasyonları	36
2.4. Doğu Akdeniz’de İzlenen Politikalar	42
2.4.1. ABD ve NATO’nun Doğu Akdeniz Politikası.....	44
2.4.2. AB’nin Doğu Akdeniz Politikası	47
2.4.3. İngiltere’nin Doğu Akdeniz Politikası	49
2.4.4. Fransa’nın Doğu Akdeniz Politikası	50
2.4.5. İsrail’in Doğu Akdeniz Politikası.....	52
2.4.6. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası	55
2.4.7. Yunanistan’ın Doğu Akdeniz Politikası	58
2.4.8. Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası.....	59
2.4.9. GKRY’nin Doğu Akdeniz Politikası	61
2.4.10. KKTC’nin Doğu Akdeniz Politikası.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ENERJİ KAYNAKLARI

3.1. Enerji Kaynaklarının Akdeniz Güvenliği’ne Etkileri	66
3.1.1. Akdeniz’in Petrol Potansiyeli.....	67
3.1.2. Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli.....	67
3.1.3. Akdeniz’in Hidropolitigi	70
3.2. Uluslararası Güvenlik Boyutunda Türkiye’nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu	71
3.2.1. Türkiye’nin Stratejik Bağlantıları	72
3.2.2. Türkiye’nin Bölgesel Anlamda Önemi	74
3.3. Türkiye’nin Enerji Kaynaklarının Akdeniz Güvenliğine Etkileri.....	75
3.3.1. Türkiye ve Su Denklemi	75
3.3.2. Petrol ve Doğalgaz Hatları	76
3.4. Ege Denizi’nin Akdeniz’e Etkileri.....	78
3.4.1. Güvenlik Algılamaları Çerçevesinde Bölgedeki Sorunlu Alanlar	80
a) Ege Adalarının Silâhlandırılması Sorunu	81
b) Karasu Sorunları ve Kıta Sahaneliği Sorunu	81
c) Hava Sahasının Kontrolü Sorunu.....	85

d) Oniki Adalar Sorunu	87
e) Kayacıklar Sorunu: İkizce (Kardak) Kayalıkları Sorunu.....	87
3.5. Küresel Güçler ve Kıbrıs Adası	90
3.6. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Boyutu.....	91
3.6.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi.....	92
3.6.2. Kıbrıs'ın Jeostratejik Önemi	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ORTADOĞU

4.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Ortadoğu	96
4.2. Ortadoğu'nun Akdeniz'e Etkileri.....	98
4.3. Petrol Üzerine Güç Savaşları	99
4.4. Sınır Aşan Su Kaynaklarının Ortadoğu'ya Etkileri	102
4.4.1. İsrail'in Su Sorununa Türkiye'nin Etkileri.....	103
4.5. ABD'nin Ortadoğu Politikası.....	105
4.5.1. ABD Çıkarları Ekseninde Ortadoğu Petrolü.....	107
4.5.2. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP).....	108
4.6. AB'nin Ortadoğu Çıkarları ve Güvenlik Endişeleri.....	110
4.7. Ortadoğu'da Barışın Tesisi için Rusya'nın Çabaları	112
4.8. Türkiye'nin Ortadoğu Güvenliği'ne Etkileri	113
4.9. Ortadoğu Perspektifinden Kıbrıs.....	115
SONUÇ	117
KAYNAKLAR	119
ÖZET	131
ABSTRACT	132

KISALTMALAR

AAO	Avrupa Akdeniz Ortaklığı
AAOK	Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AD	Akdeniz Diyalogu
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.k.	Adı Geçen Kaynak
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Komisyonu
AIS	Otomatik Tanımlama Sistemi (Automatic Identification Systems)
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
BİO	Barış İçin Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler (United Nations)
BMDHS	Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	Birleşik Müşterek Görev Kuvveti
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
Çev.	Çeviren
CTF	Birleşik Görev Kuvveti (Combined Task Force)
Der.	Derleyen
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
Ed.	Editör
EMSA	Avrupa Deniz Emniyeti Ajansı
e.t.	Erişim Tarihi
FIR	Uçuş Bildirim Bölgesi (Flight Information Region)
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü

GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HBY	Havacılık Bilgi Yayını (Aeronautical Information Publication)
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization)
IGA	Hükümetlerarası Anlaşma
İİG	İstanbul İşbirliği Girişimi
IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organisation)
ISAF	Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (International Security And Addition Force)
KHT	Kara Hakimiyeti Teorisi
KİS	Kitle İmha Silahları
KKT	Kenar Kuşak Teorisi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OPEC	Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü (Organisation of Petroleum Exporting Countries)
RG	Resmi Gazete
RF	Rusya Federasyonu
S.	Sayı
s.	Sayfa
SAEMK	Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi
SAREM	Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SGK	Sahil Güvenlik Komutanlığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SNMG	NATO Daimi Deniz Görev Grubu (Standing NATO Maritime Group)

SYG/DCI	Savunma Yetenekleri Girişimi (Defence Capabilities Initiative)
TAHS	Tek Avrupa Hava Sahası
TMMOB	Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜDAV	Türk Deniz Araştırmaları Vakfı
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNDOF	BM Ayırma Gözlem Gücü (UN Disengagement Observer Force)
UNEF	BM Acil Müdahale Gücü (United Nations Emergency Force)
UNIFIL	BM Lübnan Geçici Kuvveti (UN Interim Force in Lebanon)
UNFICYP	Kıbrıs Birleşmiş Milletler Barış Gücü (United Nations Forces in Cyprus)
Yay.	Yayınları
YDD	Yeni Dünya Düzeni
yy	Yüzyı

GİRİŞ

Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucu birçok buluş insanların hizmetine sunulmuştur; ancak bunun yanında insanlar sayısız bölgesel çatışmanın olumsuz sonuçlarına da katlanmak zorunda kalmışlardır. Değişimin çokluğu ve hızı ise sistemlerin analiz ve çözümlenmelerinin de hızlı yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Son zamanlarda güvenlik, strateji ve güç (tehdit, çatışma, istikrarsızlık) gibi kavramlar yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Barış ve demokrasi konuları çok fazla konuşulmaktadır. Barışa ve demokrasiye yönelik tehditlerin artması güvenli ortamların tesis edilmesini zorunlu kılmıştır. Kavramlar yeniden tanımlansa da güven ortamını oluşturmak oldukça zordur. Çünkü insanlar çeşitli sebeplerle savaşmayı sürdürmeye devam etmektedir. Bu nedenle tehdit algılamaları ve güvenlik arayışları da değişmeye devam etmektedir.

Akdeniz dünyası birliğin ve çoğulluğun diğer bir deyişle çoksesliliğin aynı anda var olmasına izin veren karmaşık bir sistemdir. Akdeniz'in dinamiği sürekli dir. Çünkü Akdeniz havzasında her şey karşıtı ile var olur. Bu da bu bölgede hegemonik amaçlı bir birliği güç kılmaktadır. Doğu Akdeniz'in jeopolitiği inanılmaz bir hızda tehlikeli bir noktaya doğru gitmekte ve bölgenin önemi artmaya devam etmektedir. Küresel güçlerin bu bölgeye gösterdikleri dikkat ve hassasiyet bunun delilidir. 21. yüzyılda Doğu Akdeniz'in stratejik öneminin dünya dengelerini etkileyebilecek bir hızla artması Türkiye için bu bölgenin önemini de arttırmaktadır. Akdeniz'in genel güvenliği açısından Türkiye ve Türk Boğazları, Kıbrıs adası (GKRY ve KKTC) muhtemel bir çatışmanın sonucunu belirleyecek stratejik noktalardır. Bu nedenle bölgedeki ülkelerin ilişkileri Akdeniz ve Doğu Akdeniz'in güvenliğini etkileyecektir. Doğu Akdeniz'in kontrolü için önemli coğrafi konumlara sahip bir ülke olarak Türkiye ve Kıbrıs (GKRY ve KKTC) Akdeniz'in güvenliği açısından anahtar rolü oynamaktadırlar.

ABD'nin bu bölgedeki politik değişimlere daha fazla müdahil olması ve Avrupa'nın Akdeniz kıyılarında güvenlik idaresinde daha aktif hale gelmesi bölgesel güvenliği doğrudan veya dolaylı etkileyebilir. Batının stratejik ilgi odağı olan Doğu Akdeniz'in güvenlik konsepti için yakın gelecekte yeni açılımlar geliştirmesi olasılığı yüksektir. Türkiye'nin dış politikası Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamının ve bölgenin geleceğinin şekillendirilmesinde son derece önemlidir; ancak Türk dış politikasının ve güvenlik siyasetinin giderek Avrupalılaşması nedeniyle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de daha aktif bir AB dış politikası izlemesi muhtemeldir. Ege'deki gelişmeler bölge için büyük önem taşımaktadır. Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginlik Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamını önemli ölçüde değiştirmiştir. Türk-Yunan ilişkileri geçmişe nazaran daha yumuşak ve AB kontrollü bir döneme girmiş olmasına rağmen Atina'da oluşturulan politikalar Türkiye'nin güvenlik anlayışı ile Ege ve Doğu Akdeniz'in istikrarında hala önemli bir etkiye sahiptir.

Ortadoğu enerji, petrol, silahlanma, güç dengeleri ve dini çatışmalar konularında tartışmalarla dolu bir barut fıçısı gibidir. Ortadoğu'daki jeopolitik istikrarsızlıklar uluslararası güvenliği tehdit etmektedir. Ne yazık ki geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu coğrafyada izlenen ABD eksenli Batılı politikalar Ortadoğu merkezli sorunları içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmektedir. Tarih boyunca büyük güçler dünyanın birçok yerinde bölgesel sorunlar yaratarak zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını kendi hegemonyaları altına almak için gerçek niyetlerini saklayarak akıl almaz senaryolar yaratmaya devam etmişlerdir. Dünya üzerinde sürdürülen siyasetin hiçbir engel tanımadan yalnızca tek bir gücün çıkarları doğrultusunda yürütülmesi önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisi ve etkileşimde bulunduğu alt bölgeler üzerinde geri dönülemez etkiler yaratması kaçınılmazdır. Akdeniz, Ege, Ortadoğu ve yakın çevresindeki bölgesel sorunların ise uluslararası niteliğe sahip kurum ve kuruluşlar aracılığıyla çözüme kavuşturulması gelecek nesillere daha özgür ve güvenli bir dünya bırakmak açısından büyük önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ VE AKDENİZ'İN GÜVENLİĞİ

1.1. Akdeniz'in Tanımı ve Bölgesel Önemi

Bir dünya haritası üzerinden bakıldığında Akdeniz yer kabuğunun basit bir parçasıdır ve Cebelitarık'tan Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz'e doğru uzanan iki ucu dar, ortası geniş bir denizdir.¹ Anadolu'nun güney kıyılarını kuşatan Asya ve Afrika arasındaki bu deniz doğu-batı yönünde uzanan yaklaşık 2.5 milyon km² yüzölçümüne sahip dünyanın en büyük iç denizidir. Cebelitarık Boğazı'yla Atlas Okyanusu'na, Çanakkale Boğazı'yla Karadeniz'e bağlanır. Bazı eski haritalarda bu denize Almanca "Des Mittel Leandische Meer" ya da İngilizce "The Middle Land Sea" gibi adlar verildiği görülmektedir.² Akdeniz kendisini çevreleyen kıtalarda yaşayan insanların ilk açık deniz deneyimlerini başlatarak deniz yolu ile yeni beldelerin keşfine yol açan tarihi denizcilik maceralarına sahne olmuştur. Doğu Akdeniz birçok tarihçi ve yazarın "Verimli Hilal" dedikleri bölgede yer alır.³ Bugün Akdeniz uluslararası deniz ticaretinde ve askeri strateji açısından hayati öneme haiz bir ulaştırma ve diğer taraftan da geniş çapta askeri hareket manevralarına uygun nitelikleri ile büyük dünya olaylarına sahne olabilecek bir potansiyel hareket alanıdır.⁴ Dünyanın anakarasının merkezi olarak ortaya çıkan bu bölge aynı zamanda jeopolitik olarak da dünyanın ortasıdır. Akdeniz halen dünya deniz ticaretinin yaklaşık 1/6'sını barındıran çok önemli bir deniz ulaşım bölgesi ve kesişme noktasıdır. Tarihi boyunca bir kavşak noktası olarak öne çıkan Akdeniz'de süren mücadele ve hegemonya savaşlarının sadece aktörleri değişmektedir. Petrol ve doğalgazın öneminin artmasıyla Akdeniz petrol yollarının ulaşım kavşağı olmuştur.

¹ Fernand Braudel, **Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras**, Metis Yay., İstanbul, 2007, s.15

² Cevat Ülkekel, "Atatürk Neden 'Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir. İleri! Demişti.", www.hgk.msb.gov.tr/dergi/makaleler/130_5.pdf, e.t.: 21 Temmuz 2011 s.1

³ Şenay Kaya, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'in Hukuki Statüsü ve Türkiye Cumhuriyeti İçin Stratejik Önemi", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Şubat 2007, S.9, s.20.

⁴ Necip Torumtay, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, Milliyet Yay., İstanbul, 1996, s.85.

1.1.1. Akdeniz’de Tarih ve Kültür

Akdeniz Doğu'ya karşı Batı'nın, Kuzey'e karşı Güney'in, Avrupa'ya karşı Afrika'nın inanca karşı batıl inancın, Hıristiyanlığa karşı İslam'ın, Katolikliğe karşı Ortodoksluğun beşiği olmuştur. Bu kadar yoğun karşıtlığın yarattığı dinamik Akdeniz'i başlı başına bir dünya kılmıştır. Bu hareketli dünya belki de bu nedenle dünyanın merkezi olarak görülmüştür.⁵ Akdeniz'in tarihi bütün olarak alınır, insanın akıl yetisini aşan büyüklükte dağınık, çelişkili, arkeolog ve tarihçilerin gereğinden fazla inceledikleri bir alem içinde altı ila 10.000 yıllık bir tarih birikimi çıkar. Akdeniz üç ayrı kültür topluluğu, üç büyük canlı uygarlık, temelden farklı düşünce inanç ve yaşama biçimidir. Gerçekte bunlar neredeyse dünya kurulumu beri hiç değilse yüzyıllardan bu yana dışlarını her an birbirine göstermeye hazır üç canavar yazgıları asla birleşmeyecek üç ayrı kişiliktir. Bunların kendilerine çizdiği sınırlar devletlerinkini hiçe sayar. Akdeniz tarihinin çeşitli iniş çıkışları ve olayları arasında izlenebilecek uzun süreli yazgılar, gerçekte yalnızca bu uygarlıklardır. Üç uygarlıktan birincisi Batı, belki buna Hıristiyanlık belki de Roma demek daha uygun olur. Başlangıçta Latin, sonradan Katolik olan bu evrenin merkezi dün Roma'ydı, bugün yine Roma'dır. Bu evren Protestan dünyasına, Okyanus'a ve Kuzey Deniz'e Ren nehrine, Tuna'ya ve Atlas Okyanusu ötesi dünyalara kadar uzanır. İkincisi İslam dünyasıdır, bir ucu Fas'ta bir ucu Hint Okyanusu'nun ötesindedir. İslam dünyasına Batı karşıtı dünya da denilebilir. İçinde bir arada barındırdığı rekabeti, düşmanlığı, borçluluğuyla, her türlü karşı koymada görülen türden karmaşık davranışların oluşturduğu bir Karşı-Batı. Doğu ile Batı, Germaine Tillion'un terimiyle “birbirlerini tamamlayan düşmanlardır”. Birinin yaptığını öteki de yapar. Batı Haçlı seferlerini İslam Dünyası ise Cihadı, kutsal savaşı icat eder ve yaşar. Üçüncüsü ise Yunan dünyası veya Ortodoks dünyadır. Bugünkü Balkan yarımadasının tamamı, Romanya, Bulgaristan, hemen hemen bütünüyle Yugoslavya, (Yugoslavya'nın dağılmasından kulan ülkeler Bosna-Hersek, Sırbistan) Yunanistan ve Ortodoks Rusya'dır.⁶

⁵ Dursun Yıldız, **Doğu Akdeniz’de Isınan Sular**, Bizim Kitaplar Yay., İstanbul, 2009, s.9

⁶ Fernand Braudel, **a.g.e.**, s.97-98

Akdeniz'in tarihi örgüsü ve bu bölgede yaşayan uygarlıklar 20.yy'ın en önemli tarihçilerinden Fernand Braudel' Akdeniz'in kültüründen söz ederken "Akdeniz'in oluşturduğu o geniş mekanda uygarlığımızın dayandığı yüksek kültürün derin kaynağı"⁷ ifadesini kullanmaktadır. Kültürün derin kaynağı ifadesi söz konusu kültürün dinin dışında kalan bağrında inançların hemen yer ettikleri, istila edilen, fethedilen bölümüdür. Avrupa yüzyıllardan beri Akdeniz'in kendisine sunduğu tükenmez kültür kaynaklarından doymak bilmeksizin yararlanmakta böylelikle Akdeniz'in sunduğu kaynakların yüzyıllar boyunca filizlenmelerin oluşumuna yol açtığı ve bu filizlenmelerin zaman zaman canlılık kazanmaktadır. Ünlü yazar kitaplarında geniş anlatımlarla Akdeniz'in tarihi ve kültürel zenginliklerinden söz ederek Akdeniz'in canlılığına canlılık katmaktadır. Akdeniz'in tükenmek bilmeyen zenginlikleri ise insanlık tarihine bırakılan büyük bir mirastır.

1.1.2. Akdeniz'de Siyaset ve Ekonomi

Akdeniz demek birbirine bağlı deniz ve kara yolları demektir; el ele vermiş küçük, orta, büyük kentler ve bitip tükenmeyen yollar, kısacası bir gidiş geliş, bütün bir ulaşım sistemi demektir. Dar anlamda Akdeniz'i daha büyük bir Akdeniz çerçevelemekte ve onun sesini uzaklara yansıtmaktadır. Böylece uzaklara yansıyan içdenizi sadece ekonomik yaşamı değildir; uygarlıkları, değişken renkli kültür hareketleri de yansıtmaktadır. Akdeniz'in gerilemesi, bunalımları, sıkıntıları, onun içinde gelişen, onu aşan, çevresini kaplayan ve yüzyıllar boyunca gücüne güç katan dolaşım ağında ortaya çıkan aksaklıklardan, yetersizliklerden, çatlamalardan başka bir şey değildir.⁸ Stratejik mevkilerdeki ülkelerin öncelikleri, büyük güçleri sadece ilgilendirmez, aynı zamanda onlar tarafından belirlenir. İkinci hususa yapılan etki ya doğrudan veya dolaylı yollardan olur. Burada uluslararası ilişkiler ve siyaset devreye girer. Siyaset tarihe yön verir zaman zaman bölge coğrafyasını şekillendirir ve hatta sınırların yeniden çizilmesine neden olur. Siyaset yalnız sınırların çizilmesine değil aynı zamanda da ekonomisine de yön verir.

⁷ Fernand Braudel, **a.g.e.**, s.264

⁸ Fernand Braudel, **a.g.e.**, s.52-54

Akdeniz bölgesi zengin enerji kaynakları deniz etkileşim ve geçiş alanları üzerinde bulunması nedeniyle tarihin boyunca dünyaya hakim olmak isteyen büyük güçlerin ilgi ve çatışma alanı olmuştur. Akdeniz, gerek kendi içinde barındırdığı petrol ve doğal gaz yatakları, gerekse Ortadoğu ve Rusya petrollerinin Avrupa'ya ve İsrail üzerinden Uzakdoğu'ya ulaştırılması yönüyle radikal bir jeopolitik değişim içine girmiştir. Akdeniz ayrıca, Afrika enerji kaynaklarının Avrupa'ya açılan terminali konumundadır. Daha global bir bakış açısıyla Akdeniz; Süveyş ve Türk boğazları bağlantısı nedeniyle, ABD için hem hegemonik amaçlı güç nakletme, hem de Karadeniz dahil, tüm bölge ülkelerini kontrol etme olanağı yaratan hayati bir deniz alanıdır. Bu bağlamda Akdeniz'de, karşıt askeri güçlerin akümüasyonu için kucak açan veya açması olası ülkelerin kontrol altına alınması gerekmektedir. Libya, Mısır, Tunus ve Suriye, Lübnan, Gazze, Kıbrıs, NATO üyesi olmasına rağmen Türkiye'ye bu kategorideki ülkelerdir.⁹ Akdeniz diğer ilgi çatışma merkezleri olarak niteleyebileceğimiz Ortadoğu, Ege Denizi ve Kıbrıs adası ile aynı coğrafya içinde bulunması nedeniyle bölgede meydana gelen olaylardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu etkileşimin tersi de mümkündür yani Akdeniz ve Doğu Akdeniz'de meydana gelecek olayların özellikle Ege Denizi ve Kıbrıs adasına etkileri daha yoğun görülmekle birlikte aynı coğrafya alanında bulunan Ortadoğu'yu da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu konuya ABD'nin Akdeniz ve Ortadoğu merkezli politikaları verilebilir. ABD'nin strateji politikalarını belirleyen siyasiler, düşünce kuruluşları ve çeşitli Amerikalı stratejistler (Samuel P. Huntington, Zbigniew Brzezinski, George Friedman v.b) küresel ekonomiye yön veren veya dünya siyasetini yönlendiren kişi, kurum ve kuruluşlar istekleri doğrultusunda hareket etmekte, yeni yüzyılda yeni dünya düzeni söyleminden hareketle dünya coğrafyası üzerinde bulunan zengin enerji kaynaklarının yönetim ve denetimini diğer bir deyişle dünya hakimiyetini ele geçirmek amacıyla Akdeniz, özellikle Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili politikalar ve stratejiler geliştirerek uygulamaya koymaktadırlar. Müdahalede buldukları bölgelerde ise sözde demokrasi, insan hakları ve özgürlük getirecekleri söylemleri ile çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler.

⁹ Akdeniz Kimin Denizi?, www.tasam.org/tr/icerik/3442/akdeniz-kimin-denizi, e.t.: 20 Haziran 2011

1.1.3. Akdeniz Coğrafyası

Akdeniz doğuda Asya, kuzeyde Avrupa ve güneyde Afrika kıtaları tarafından çevrelenmiş bir iç denizdir. Batıda Cebelitarık boğazı ile Atlas Okyanusu'na bağlanır. Güneydoğudan ise Mısır'daki Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e bağlanmıştır. Akdeniz yaklaşık 2,5 milyon km²'lik bir alanı kapsar.¹⁰ Akdeniz coğrafi mevki açısından üç bölgeye ayrılmaktadır. Cebelitarık- Malta adası arasına Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27° boylam arasında kalan bölgeye Orta Akdeniz, bu boylamın doğusunda kalan bölgeye de Doğu Akdeniz denmiştir.¹¹ Akdeniz stratejik anlamda genel olarak Batı Akdeniz ve Doğu Akdeniz olarak iki bölge halinde ele alınır. Türkiye'nin de bulunduğu coğrafi bölgeyi yakından ilgilendiren doğu Akdeniz'e Adriyatik Denizi, Ege Denizi ve Karadeniz de dahildir.¹²

Batı Akdeniz havzasının sınırları kuzeyde ve doğuda İspanya, Fransa, Monako ve İtalya sahilleri, güneyde Tunus, Cezayir ve Fas kıyıları olup aşağıda belirtildiği gibidir. Kuzeyde ve doğuda İspanya'nın güney kıyısında bulunan Trafalgar Burnu'ndan doğuya İspanya, Fransa, İtalya, Monako sahilleri boyunca, İtalya'nın güneybatı sahilindeki Paci Burnu'na kadar güneydoğuda Paci Burnu'ndan batıya doğru, Sicilya Adası'nın kuzeydoğu çıkıntısını oluşturan Peloro Burnu'nuna kadar, Peloro Burnu'ndan batıya doğru Sicilya adasının kuzey sahili boyunca Lilibeo Burnu'na ve batı ucuna kadar ve daha sonra Sicilya adasının güneybatısındaki Lilibeo Burnu ile Tunus'un kuzeydoğu ucu olan Bon Burnu'na kadar güneyde; Bon Burnu'ndan batıya Tunus, Cezayir ve Fas kıyıları boyunca ve Fas'ın kuzey sahilindeki Espartel Burnu'na kadar batıda; İspanya'nın güney sahilinden Trafalgar Burnu ile Espartel Burnu'nu kadar uzanan bölgedir.¹³

Doğu Akdeniz havzasında Adriyatik Denizi ve kendine özgü bir yapıya sahip olan Ege Denizi bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'in Kuzey-Güney mesafesi 340 mil, Doğu-Batı mesafesi 450 mil'dir. Doğu Akdeniz'e sınır komşusu devletlerin kıyı

¹⁰ tr.wikipedia.org, 08 Mayıs 2011

¹¹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.14

¹² Necip Torumtay, **a.g.e.**, s.85.

¹³ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.29.

uzunlukları ise Türkiye'nin 569 mil, Suriye'nin 95 mil, Lübnan'ın 107 mil, İsrail'in 128 mil ve Mısır'ın 522 mil'dir.¹⁴ Doğu Akdeniz havzasının sınırları İtalya, Hırvatistan, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Libya ve Tunus sahilleri olup aşağıda belirtildiği gibidir. Kuzeyde doğuda ve güneyde İtalya'nın güneybatı sahilindeki Paci Burnu'ndan İtalya, Hırvatistan, Arnavutluk, Yunanistan ve Türkiye boyunca Türkiye'nin kuzeybatı kıyısındaki Mehmetçik Burnu'na kadar, daha sonra Çanakkale Boğazı'ndan güneye doğru Çanakkale Boğazı girişinden Kumkale Burnu'nu birleştiren hat ve daha sonra Kumkale Burnu'ndan Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Libya ve Tunus sahilleri boyunca, Tunus'un kuzeydoğu çıkıntısındaki Bon Burnu'nu birleştiren hat batıda; Bon Burnu ile kuzeydoğuya doğru Sicilya'nın batı çıkıntısındaki Lilibeo Burnu'nu birleştiren hat; daha sonra, Lilibeo Burnu'ndan doğuya doğru, Sicilya'nın güney ve doğu sahilleri boyunca Sicilya Adası'nın kuzeydoğu çıkıntısında bulunan Peloro Burnu'na olan hat; daha sonra, Peloro Burnu ile doğuya doğru İtalya'nın güneybatı sahilindeki Paci Burnu'nu birleştiren hat.¹⁵

1.2. Güvenlik ve Strateji Kavramları

1.2.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik çok boyutlu bir kavramdır. Güvenlik sözlük anlamıyla korku ve tehlikeden uzak olma hissidir. Bu tanımdan güvenliğin bir fiziksel, bir de psikolojik boyutu olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Tarih boyunca güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve devletlerin sınırlarını başka devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir.¹⁶

Günümüzde ülkeler arasında artan ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin etkisiyle güvenlik kavramının tanımlanması ve güvenliğin sağlanması zorlaşmıştır. İletişim, ulaşım ve diğer araçların gelişmesiyle ülkeler arasındaki ilişkilerde karşılıklı

¹⁴ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.15

¹⁵ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.30

¹⁶ Çağrı Erhan, **Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Der., Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yay., Ankara, 2002, s.58.

bağımlılık artmış ve güvenlik bir ülkenin tek başına askerî güç kullanarak sağlayabileceği bir olgu olmaktan uzaklaşmıştır.¹⁷ Bugün artık güvenliği sadece askeri değil, siyasi, hukuki, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etmenlerin olduğu bir çerçevede tanımlamak gerekmektedir. Genel tanı olarak bir güvenlik olgusundan bahsedebilmek için tehdidin ve tehdiye yönelik algılamaların ve tahminlerin doğru olarak tanımlanması önemlidir.¹⁸ Dünyanın en duyarlı bölgelerini oluşturan Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyasında son 10-15 yıl içerisinde meydana gelen gelişmeler, güvenlik ve tehdit algılamalarında geçmişe nazaran önemli değişikliklere neden olmuştur. Güvenlik algılamalarında meydana gelen değişimin en önemli sebeplerinden birisi tehdidin tek boyutlu, devletten devlete olma klasik konumundan çıkarak asimetrik ve çok boyutlu bir konuma ulaşmasıdır. Bu durum, günümüz tehditleri ile mücadelede klasik yapılanma ve anlayışların geçerliliğini tamamen yitirdiğine işaret etmektedir.¹⁹ Dünya genelinde yeraltı ve yerüstü kaynaklarının kullanımı, paylaşımı ve kontrolü önemli güvenlik sorunlarını oluşturmaktadır. Bugün bazı bölgelerde yeraltı zenginliklerine sahip ülkelerde iç savaş gibi ciddi güvenlik sorunları yaşanmaktadır. Enerji güvenliği, ekonomik güvenlik ve ulusal güvenlik birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Ülkelerin enerji politikaları başka ülkelerdeki güvenlik ihlallerine dayandırılmamalıdır. Bu kavramlar bir bütünsellik içerisinde değerlendirilmelidir. Dünyada yeni bir enerji kaynağı keşfedilmediği sürece petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları önemini korumaya devam edecektir. Bu kapsamda, enerji kaynaklarına sahip ülkeler ile bu enerji kaynağının ulaşım yollarını kontrol eden ülkelerin de jeopolitik ve jeostratejik önemleri sürecektir.²⁰

¹⁷ Erol Mütercimler, “Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler”, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, İstanbul, Mayıs 2001, s.18

¹⁸ Yaşar Büyükanıt, **Açılış Konuşması**, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.11

¹⁹ Yaşar Büyükanıt, **a.g.k.**, s.9

²⁰ Yaşar Büyükanıt, **a.g.k.**, s.16

1.2.2. Ulusal Güvenlik Kavramı

Ulusal güvenlik “devletin anayasal düzeninin, ulusal varlığının ve bütünlüğünün uluslararası alanda siyasi, kültürel ve ekonomik dâhil bütün çıkarlarının ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır.”²¹ Ulusal güvenlik ülke çıkarlarının savunulmasının da ötesinde diğer devletler içinde caydırıcılık sağlayacak tehditlerin oluşturulması ve güvenlik ortamını şekillendirecek tedbirlerin geliştirilmesini gerektirir. Genel olarak “ulusal güvenlik”, “ekonomik, askeri ve siyasî gücü kullanarak ve diplomasiyi uygulayarak ulus devletin hayatta kalmasını sağlama ihtiyacı”²² demektir. Ulusal güvenlik stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır. Stratejik güvenliğin askeri, siyasi ve ekonomik olarak üç temel saç ayağı bulunmaktadır. Askeri güvenlik kuvvet imkânlarının en azından dengede ve mümkünse lehte bir üstünlük seviyesinde kalması amaçlarıyla faaliyetlerini sürdürmekte olup doğası gereği sürekli değişim içerisindedir. Siyasi güvenlik ülke yapısının ve yönetsel seviyesinin tehditlere karşı stratejik önleyici tedbirler ve taktik seviyede sürekli korunması çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik güvenlik ise tüm çalışmaların en iyi seviyede yapılmasını sağlayan ekonomik imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve korunması konusunda stratejik seviyedeki çalışmalarını sürdüren bir yapıdır.²³ Yeni tehdit ve riskler karşısında ulusal güvenlik aynı zamanda küresel boyutlarının da bulunması nedeniyle devletlerin tek başlarına sağlamakta güçlük çektikleri, uluslararası bir çaba ve işbirliğini gerektiren bir kavrama haline dönüşmüştür. Yeni ulusal güvenlik anlayışı ekonomik güvenlik, etnik sorunlar, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, insan hakları, çevre ve ekonomik sorunları da içeren kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur.²⁴

²¹ Harp Akademileri Komutanlığı, **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1996, s.25

²² Hisae Nakanishi, “**Türkiye’nin Orta Doğu’daki Dış Politikasının Dinamik Gelişimi: Türkiye’nin Güvenlik ve İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.261-276

²³ Ali Faik Demir, “**SSCB’nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri**”, Der., Faruk Sönmezoglu, Değişen Dünya ve Türkiye, Ankara, Bağlam Yay., 1996, s.17

²⁴ Gencer Özcan, “**Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı**”, En Uzun On Yıl, Büke Yay., İstanbul, 2000, s.65

1.2.3. Strateji Kavramı

Strateji genel olarak askeri bir kavram olarak algılanmaktadır. Kavramın askeri anlamda algılanışı tümüyle doğru bir durumu ifade etmez ama kökeni bakımından çok da yanlış bir algılama değildir. Kavramın kökenini oluşturan “strategos”, Eski Mısır ve Eski Yunan uygarlıklarında en yüksek askeri ve sivil yöneticileri ifade eden bir sözcük olarak kullanılmıştır. En kaba tanımıyla strateji kendi varlığını sürdürme ve geliştirme ile karşı tarafın, yani varlığını koruma ve sürdürme olgularını tehdit edenin, bertaraf edilmesine yönelik eylem ve uygulamaları ifade etmektedir. Her aktörün çevresi ile arasındaki ilişkileri düzenlemesi ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmek için kaynaklarını harekete geçirmesi stratejinin konusunu oluşturmaktadır. Bu haliyle strateji güvenliğin nasıl sağlanacağı konusundaki yanıtın aranmasını, yürütülmesini ve sonuçlandırılmasını kapsamaktadır.²⁵ Başka bir tanımda strateji “bir savaşın sürdürülmesi ya da bir ulusun ya da ittifakın savunma hazırlıkları için gerekli siyasi, iktisadi ve manevi güçlerin hareketini birbiriyle uyumlu kılma sanatı”²⁶ olarak ifade edilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde strateji uluslararası politikanın aktörleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılan yöntemler bütünü ifade etmektedir. Uluslararası alandaki tüm ilişkilerin çatışma ya da savaş bağlamında gelişmediği düşünülürse her türlü karmaşık ilişkinin biçimine ya da gidişatına göre aktörler stratejiler geliştirmektedirler.²⁷ Sözcük kökeni itibarıyla Latinceye dayanan strateji, “stratos” (ordu) ve “agos” (kullanım, kullanma) sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür.²⁸ Basit anlamda orduyu kullanma şeklinde açıklanan bu terim şüphesiz bir sanat olarak kabul edilen askerlikte, “harp idare bilgisi”, “harp idare sanatı” ve “generallik sanatı”²⁹ anlamlarına gelmektedir.

²⁵ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Mayıs 2008, YeniYüzyıl Yay., s.56-57

²⁶ **Büyük Larousse**, Cilt.21, s.1571

²⁷ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**, s.60

²⁸ Muzaffer Erendil, **Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)**, Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Yay., Ankara, 1998, s.22

²⁹ Erol Mütercimler, **21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji**, Erciyaş Yay., İstanbul, 1997, s.3-5

Ayrıca Strateji “askeri güçlerin harekâtını siyasal iktidarca belirlenmiş bir hedefe ulaşacak biçimde birleştirme sanatıdır.”³⁰ Çünkü askeri strateji kuvvet ya da kuvvet tehdidi uygulama yoluyla ulusal politika hedeflerine ulaşmak için silahlı kuvvet kullanma sanatı ve bilimidir. Ulusal stratejinin bir ayağı olan askeri strateji, ulusal stratejiye uygun olarak, savaşta ve barışta, ulusal güvenliği sağlamak ve sürdürmek için ulusal silahlı kuvvetlerin bir bütün halinde düşmana karşı bir zor ya da tehdit unsuru olarak kullanılması bilim ve sanatıdır. Askeri strateji, tüm harp alanlarını kapsarken, harekât stratejisi kendine özgü harekât alan ve alanlarına yönelmektedir. Askeri strateji, askeri doktrine ya da doktrinlere dayanır.”³¹ Çünkü askeri-politik strateji dış politika konularını ele alırken ayrıca çok daha geniş kuvvet kategorileriyle de ilgilenir. Politik, psikolojik, ekonomik, bilimsel, teknolojik, jeofizik ve nihayet askeri kuvvet, böylece askeri kuvvet bir ulusun toplam gücünün yalnızca bir parçası gibi ele alınır. Askeri-politik strateji askeri stratejiye göre daha üstündür gibi bir sonuç çıkmaktadır. Askeri- politik stratejiye göre belirlenen hedef ve amaçlar için askeri strateji bir araç olarak kullanılmaktadır. Clausewitz’in de dediği gibi politika bir temeldir. Savaş ise yalnızca bir araç, yani politikanın devamıdır.”³² Bu bağlamda “milli strateji bir milletin barışta ve savaşta, milli menfaatlerini geliştirmek ve milli hedeflerini elde etmek için ekonomik, siyasal, askeri ve sosyo-kültürel güçlerini geliştirmek ve kullanmak bilim ve sanatıdır.”³³

Stratejik başarı bazı koşullara bağlıdır,³⁴

- a) Amaç belirlenmesinde isabet
- b) Zaman belirlenmesinde isabet
- c) Güç bileşkesinin, amaca ve zamana göre uygun kullanımı
- d) Güç tasarrufunun sağlanması
- e) Karşı tarafın güç unsurlarını, amaçlarını, zamanlamasını ve ne kadar ileri ve geri gidebileceğini algılama

³⁰ **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yay., İstanbul, 1996, s.402-404

³¹ Erol Mütercimler, **a.g.e.**, s.14-29

³² Erol Mütercimler, **a.g.e.**, s.14-15

³³ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, **Devletin Kavram ve Kapsamı**, Ankara 1990, s.42

³⁴ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**, s.103

1.3. Uluslararası Sistemde Güvenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkiler alanında sistemin yapısını belirlemede önemli rol oynayan güvenlik kavramı ulus devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicidir. Uluslararası ilişkiler alanındaki geleneksel yaklaşımlar güvenliğe bakışlarında barış ve güç kavramlarına odaklanmıştır. Güvenlik tanımları ya da ilkeleri incelendiğinde güvenliğin hükümet politikalarına bir çeşit rehberlik sunduğu, kamuoyunu yönlendirdiği, aynı zamanda güç ve paranın dağıtımını doğrudan etkileyen bir potansiyel olduğu görülür. Uluslararası güvenlik kesin anlamıyla ulusal güvenlikten daha önde yer almaktadır. Çünkü bir devletin güvenliği tüm uluslararası sistemin güvenliğine bağlıdır. Uluslararası sistemde güvenlik anlayışları farklı dönemlere göre farklı içerikler kazanmıştır ve her aktör tarafından da her zaman farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Çünkü her aktörü aynı yoğunlukta, aynı zaman aralığında ve aynı şiddette zarara uğratabilecek bir tehdit mevcut olmamıştır. Bununla birlikte, tarih boyunca güvenlik endişesi hep var olmuş, her koşula göre tehdit kavramının içeriği yeniden doldurulmuştur. “Öteki”nden sakınmak, “öteki”nden korunmak, “öteki”yle rekabetten zarar görmemek ve hatta “öteki”nden üstün olmak tüm aktörlerin-doğal davranışı olagelmıştır.³⁵

Dünya hâkimiyetini elinde bulunduran ülkeler güvenli ortamları tesis ettikten sonra bu ortamların devamlılığını sağlamak, piyasa ekonomisini geliştirmek ve finansal istikrarı sürdürmek için güvenliklerini tehdit edebilecek unsurları hoş karşılamamış, saldırı amaçlı saldırgan politikaları engellemeye çalışmıştır. İstikrarın olmadığı bölgelere demokrasi getirme, İnsan hak ve hürriyetlerini yaygınlaştırma, yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele etme, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme, uluslararası terörizm ile mücadele söylemleri sıkça kullanılır olmuştur. Uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğinin egemen kılınması için bireysel özgürlükler, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin esas alınması ve yüceltilmesi gerekmektedir.

³⁵ Beril Dedeoğlu, a.g.e., s.5

1.4. Jeopolitik

Jeopolitiği farklı şekillerde tarif etmek mümkündür. Jeopolitiğin temelini ise fiziki coğrafyaya ile bu coğrafyaya değer kazandıran insan oluşturur. Jeopolitik coğrafyanın bütün değerlerini coğrafya üzerinde yaşayan insanların lehine en iyi şekilde kullanılmasıdır.³⁶ Jeopolitik coğrafyanın sadece coğrafya bölümünden değil, fiziki coğrafya, biyolojik coğrafya, beşeri coğrafyadan da yararlanır, zaman unsurunu kullanır, geleceğe dair hükümler çıkarır.³⁷ Jeopolitik kelime anlamı ise coğrafya ve siyasetin birlikte oluşturduğu hem siyasi hem de askeri alandır. Siyasi alanın korunması için askeri alanın oluşturulması zorunludur. Jeopolitik siyasi coğrafyanın beşeri değerlerle aktif hale gelmesidir.³⁸ Jeopolitik dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri inceleyerek dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik politika belirlenmesi amacıyla bir ulusun, topluluğun ya da bölgenin jeopolitiğinin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir. Jeopolitik bugünkü ve gelecekteki politik güç ve hedef ilişkisini coğrafi gücü esas alarak inceler, hedefleri ve hedeflere ulaşma koşul ve araştırmalarını belirler. Jeopolitik bütün güç unsurlarının coğrafi platformun sahip olduğu değer ve öbür coğrafi verilerle politikaya verdiği yönü açıklar.³⁹ Kısaca Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirler. Coğrafya (beşeri, fiziki) politikanın bütün unsurları (Sosyal, ekonomik, kültürel vb.) ve alt birimleri ile düşünülmelidir. Jeopolitik politika üretmez, politika üretenlere coğrafi tabana dayalı veriler hazırlar⁴⁰ Jeopolitiği daha iyi anlayabilmek için jeopolitiğin dayandığı unsurları ve jeopolitik anlamda geliştirilen kuramları da tanımak gerekir.

³⁶ Ömer Budak, **Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri**, Bilge Yay., Ankara, 2006, s.12

³⁷ Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.19

³⁸ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.12

³⁹ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.14-15

⁴⁰ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.12

Bu anlamda jeopolitiğin unsurları değişen ve değişmeyen olarak iki başlık altında görülür.⁴¹

Jeopolitiğin Değişmeyen Unsurları

- a) Coğrafi konum
- b) Sınırlar ve coğrafi bütünlük
- c) Saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar
- d) Coğrafi özellik

Jeopolitiğin Değişen Unsurları

- a) Sosyal değerler
- b) Ekonomik değerler
- c) Politik değerler
- d) Askeri değerler
- e) Kültür değerleri ve kültür çevresi

Jeopolitiğin değişmeyen unsurları durağan, değişmeyen unsurları ise durağan değildir. Coğrafyaya dinamizm kazandırılması daha çok değişen unsurlar ile olur. Jeopolitik değişmeyen ve değişen unsurları ile bir bütün oluşturur ve bu unsurlar Jeopolitiğin alanının sınırlarını belirler. Jeopolitik değişmeyen ile değişen unsurlarının ilişkisini araştırır ve aralarındaki ahengi gerçekleştirir. Jeopolitik ülkelerin veya bölgelerin dünya üzerindeki konumları, coğrafi bütünlükleri, sahalarda oluşan coğrafi güçleri ile sosyal, ekonomik, politik, askeri değerlerinden oluşan beşeri güçlerinin bir bütünlük içerisinde değerlendirmesini yapar. Günümüzde ABD en önemli güç merkezini oluşturmaktadır Türkiye ise dünya güç merkezi olarak değerlendirilebilecek ABD, Rusya, Avrupa ve Ortadoğu güç merkezlerinin birleşme noktası üzerindedir. Bu dört gücü oluşturan merkezin varlıklarını korumaları, güvenliklerini sağlamaları, gelişmeleri, etkinliklerini arttırmaları söz konusu olduğunda, bunlarla ilgili her olayda ve her konuda Türkiye'nin tutumu kendilerini ilgilendirir.⁴²

⁴¹ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.20-22

⁴² Suat İlhan, **a.g.e.**, s.84-87

1.4.1. Jeopolitikte Kavram ve Teoriler

Jeopolitik alanında birçok olayı açıklama amacına yönelik kurallar ve yasalar, sistemli bir şekilde düzenlenerek teoriler ortaya konmuştur. Teoriler jeopolitik incelemelerde ve jeopolitik değerlendirmelerde de dikkate alınması gereken önemli bir etken ve önemli bir veridir. Jeopolitik teoriler ortaya kondukları tarihteki ve bugünkü dünya siyasi yapısına uygunluk ve fiziki coğrafyaya veya sahip olunan kuvvete göre çeşitlilik göstermiştir. Dünya hâkimiyeti amaç edinildiğinde, jeopolitik teorilerin önemi artmıştır. Başlıca jeopolitik teorileri; Kara Hâkimiyeti Teorisi, Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Hava Hâkimiyeti Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi'dir.⁴³ Dünya hâkimiyeti mücadeleleri jeopolitik teorilerden çok etkilenmiştir. Örneğin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı bu teorilerin çok etkisinde kalmıştır. Her iki dünya savaşı da Paris-Berlin-Varşova-Moskova ana hattında devam etmiştir. Bu hat ise Kara Hâkimiyet Teorisi'nin yolunu izlemiştir.

Türkiye kıyı devleti olmakla beraber kara devleti özellikleri de taşımaktadır. Türkiye jeopolitiği gereği hem gelişimini tamamlamak, hem de çevresinden gelecek tehlikeleri önlemek hem de sınırlarından çok uzaklara hükmetmek zorundadır. Türkiye'nin bölgesinde jeopolitik etkinliğini devam ettirebilmesi için başarılı bir dış politika izlemesi gerekir.⁴⁴ Türkiye kenar kuşak teorisi ve kara hakimiyeti teorisine göre çok önemli bir coğrafi konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu her iki teoriye göre aynı değerdedir. Jeopolitik teorilerin hangisine göre değerlendirme yapılırsa yapılsın dünya politikası düzeyinde veya bölge politikası düzeyinde Türkiye ilk önce dikkate alınması gereken ülkelerden birisidir. Bölge politikası ile dünya politikasını etkileyecek he türlü düşünce Türkiye'yi de ilgilendirir.⁴⁵ Günümüzde Jeopolitik ile ilgili bilinen teoriler, büyük ölçüde yeterliliklerini yitirmişlerdir. Küresel egemenin yolu ne fiziki coğrafyaya dayalı olan kara hakimiyeti ve kenar kuşak teorisine ne de kuvvete dayalı olan deniz hakimiyet ve hava hakimiyet teorisindedir. Coğrafya bir bütündür. Kuvvetlerin gücüne dayalı olarak da kara mı, hava mı, deniz mi olsun diye bir tercihte bulunamayız. Aynı kural

⁴³ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.25-34

⁴⁴ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.12

⁴⁵ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.61-62

coğrafya içinde geçerlidir. Kuvvetin önceliği olabilir; ancak coğrafyanın karası, denizi ve havası ile ilgili bir önceliği olamaz. Küresel egemenliğin herhangi bir teoriye dayanmadan, bir öncelik esasına göre hepsinden istifade etmeye ve hepsinden önemlisi bütün yaklaşımların gerçekleşmesinin temel kaynağı olarak da hava ve uzayın esas alınması gerekmektedir.⁴⁶

a) Kenar Kuşak Teorisi (Rimland): Bu teori ABD'li Nicholas J. Spykman'ındır. Spykman Dünya Adasına hakimiyeti, merkez bölgesini çeviren, kaynak ve imkanları daha geniş olan kenar kuşağa hakimiyet ile mümkün görür. Nicholas Spykman (1883–1943) devletin dış politikasının anlaşılması için onun dünya üzerindeki mevkiinin incelenmesinin zorunlu olduğuna inanır. Coğrafya bir devletin siyasetinde en esaslı faktördür çünkü sürekli olan odur. Vekiller, bakanlar, hükümetler gider fakat dağ sıraları yerinde kalır.⁴⁷ Ayrıca Spykman dengeli şekilde barışı korumanın en emin aracı olarak jeopolitiği görür ve büyük devletlerin barışı sağlayacaklarına inanır. ABD'nin dış siyasetine yön veren jeopolitik görüşün sahibi Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'ne göre dünya adasının kontrolü kenar kuşağın kontrolü ile mümkündür. Kenar kuşak devletleri bütün Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır. Bu teoriye göre Doğu Akdeniz; kenar kuşak devletlerinden Yunanistan, Türkiye ve dolaylı olarak Irak ve İran ile temas halinde olan bir denizdir ve kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutar.⁴⁸

b) Hava Hakimiyeti Teorisi: Bu görüşü benimseyenler bütün teorilerin gerçekleşmesinin hava hakimiyeti ile mümkün olabileceğini savunmuşlardır.⁴⁹ Hava gücü doktrinin temeli şudur: Sürat, yükselme, manevra yapma ve uzak mesafelere ulaşma imkânı sebebiyle uçaklar, kara ve deniz yüzündeki her şeyi tahrip etme gücüne sahiptir, yerden gelecek her türlü misillemeye karşı da oldukça emniyet içindedir. İtalyan havacı Giulio Douhet hava saldırılarının sivil halkın moralini

⁴⁶ Ergüder Toptaş, **Küresel ve Jeopolitik Yaklaşımlar Avrasya Türkiye**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Kara Harp Okulu Yay., Ankara, 2006, s.22

⁴⁷ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.27

⁴⁸ Ramazan Özey, **Dünya Hâkimiyet Teorileri**, Marifet Yay., İstanbul, 2000, s.94-95

⁴⁹ Suat İlhan, **a.g.e.**, s. 30

çökerteceğini ve ulusların havadan yok edilmesi gerektiği görüşünü belirtmiştir.⁵⁰ Savaşta iyi bir savunma yapabilmek için hava hâkimiyetini ele geçirmek gereklidir. Douhet'in Hava Hâkimiyeti Teorisi'ne göre hava vasıtaları evvelce devletlerin güvendikleri deniz, dağ, çöl gibi engellerin etkisini değiştirmiştir. Heartland (Kaıpgah)'a dayanan kara kuvvetinin deniz kuvvetinin direkt etkisinden korunmuş olması vasfı bölgenin tavanını aşmak suretiyle hava kuvveti tarafından değiştirilmiştir. Bu teoriye göre artık hava kuvvetinin denizde de taşınabilmesi denizleri tabii bir hava üssü ve harekât alanı haline getirmiştir.

Doğu Akdeniz'in Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi üç önemli istikrarsız bölgeye yakınlığı bu bölgelere havadan da müdahale imkanı vermektedir. Ayrıca yine bu teoriye göre hakim gücün dünya adasını kontrol etmesi ancak hava kuvveti ile mümkün olur.⁵¹ Çeşitli teorisyenlerin dile getirdiği ve bütün yaklaşımların gerçekleşmesinin temel kaynağı olarak gösterilen hava hakimiyeti teorisi bilinir, yorumlara ve değerlendirmelere dayanak teşkil ederdi. Ancak teoriler neye dayanırsa dayansın, neyi kontrol etmeyi amaçlarsa amaçlasın temel felsefelerinde; bir mekana dayanarak olabildiğince geniş bir zaman diliminde var olmak ve daha da zenginleşmek için kuvvet üstünlüğünü sürdürmek bulunmaktadır.⁵²

c) Deniz Hâkimiyeti Teorisi: ABD Deniz Akademisi'nden mezun bir deniz subayı ve stratejist olan Alfred Thayer Mahan (1840–1914) en önemli eseri olan “Deniz Kuvvetlerinin Tarihe Etkisi” adlı kitabında donanmanın ve denizlerin önemini tarihten aldığı örneklerdeki gelişmeler içinde açıklamış ve dünya gücü olabilmek için denizlere hakim olma gereği üzerinde durarak jeopolitik görüşlerini savunmuştur.⁵³ Mahan'a göre deniz gücü demek donanma gücü demek değildir. Ona göre “deniz gücünü tarihi bir ulusun deniz üstünde veya deniz yoluyla büyüklüğünü gerçekleştiren her şeyi içine alan geniş bir konu olmakla birlikte esas itibariyle bir

⁵⁰ Edward Mead Earle, **Modern Stratejilerin Yaratıcıları**, Çev., Demirhan Erdem-Çiğdem Erdem, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2003, s.3

⁵¹ Hulusi Çelikpazu-Korkmaz Tağma, **Günümüze Kadar Taktik ve Strateji Anlayışı**, Harp Akademileri Yay., Ankara, 1983, s.115-117

⁵² Ergüder Toptaş “**Stratejiyi Anlamak**” Bilim Dergisi, S.2, Cilt:16 s.2

⁵³ Suat İlhan, **a.g.e.**, s.10

askeri tarihtir.”⁵⁴ Mahan’a göre deniz yollarının kara yollarına oranla daha kolay ve ucuz olması, coğrafi bakımdan birbirinde uzak olan ülkeleri birbirlerine bağlaması denizleri stratejik açıdan vazgeçilmez kılmaktadır.⁵⁵ Ayrıca Mahan denizlerin öneminin ülkelerin büyümelerindeki rolüne atıfta bulunarak “bir ulusun dehası sağlam sömürgeler kurmak yeteneğinden anlaşılır.”⁵⁶ der.

Akdeniz tarihi boyunca deniz gücü kara gücünden daha etkili bir rol oynamıştır. Denizler sahilleri ile eşsiz, uçsuz bucaksız gibidir. Denizler üzerinde geçitler, derinlikler ve akıntılar nedeniyle belli yolları takip etme zorunluluğu vardır. Bugün ise Ege Denizi, Akdeniz ve Karadeniz güvenlik sağlamadaki etkili durumları gelişen teknoloji karşısında gerilemektedir. Örneğin yakın geçmişte Karadeniz’i yalnız çok ağır seyreden, yükleme ve boşaltması büyük sorunlar yaratan gemilerle geçmek mümkünken, bugün süratli gemilerle, çıkarma gemileriyle, hava yastıklı araçlarla, uçaklarla, helikopterlerle geçmek mümkün hale gelmiştir. Hatta füzeler için bütün mesafeler engel değerini kaybetmiştir. Dağlar, boğazlar ve geçitler teknolojinin gelişmesiyle engel özellikleri açısından değer değişikliğine uğramıştır. Sonuç olarak denizleri kontrol eden bir güç dünyayı kontrol eder.

d) Kara Hâkimiyeti Teorisi: Kara hâkimiyetine inanan jeopolitikçilerin başında Halrord J. Mackinder gelir. Bir coğrafya profesörü olan Mackinder büyük coğrafi bölgelerin tarihin ana hatlarını yönlendirdiği kanaatindedir. 1904 yılında yazdığı Tarihın Coğrafi Mihveri adlı makalesinde görüşlerini şöyle açıklamıştır; “Son zamanlarda kuzey kutbuna ulaştık ve onun derin bir denizin ortasında olduğunu gördük, Güney kutbunun ise yüksek bir plato üzerinde olduğunu anladık.”⁵⁷ Mackinder Kara Hâkimiyet Teorisi (KHT) ile Kenar Kuşak Teorisi (KKT) Orta Asya’yı kalpgâh (heartland) veya merkez bölgesi olarak benimsemiştir. Kara Hâkimiyet Teorisi ile Orta Asya’ya egemen olacak büyük bir gücün Avrasya’ya, sonra da bütün dünyaya hâkim olabileceği savunulurken; Kenar Kuşak Teorisi ile kalpgaha egemen olabilmek için çevresindeki daha verimli topraklara zengin kuşağa

⁵⁴Robert Downs, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, Tur Yay., İstanbul, 1984, s.181-198

⁵⁵Selçuk Sökmen, “**Mahan’a Göre Deniz Gücü**”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Nisan, 1980, s. 10-12

⁵⁶Tunç Erem (Çev.), “**William Reitzel Mahan’ın Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri**”, Harp Akademileri Haberler Bülteni, S.95, 1973, s.70-79

⁵⁷Robert Downs, **a.g.e.**, s.181-198

(Balkanlar, Türkiye, İran, Hindistan, Çin, Kore) egemen olmak gerektiğini ileri sürmüştür.

Doğu Akdeniz jeopolitik teorilere göre de incelendiğinde kritik ve vazgeçilmez bir bölgedir. İngiliz jeopolitikçi Mackinder'in Kara Egemenliği Teorisi'ne göre Akdeniz; Atlantik'in Asya, Avrupa ve Afrika'da oluşan dünya adasının içine doğru uzanmış bir körfezi durumundadır. Doğu Akdeniz ise bu Atlantik Körfezi'nin doğusunda ve üç kıtanın birleşme noktasındadır. Kara teorisine göre Doğu Avrupa'dan Doğu Sibirya'ya, Kuzeyde Buz Denizi'nden Güneyde İran ve Afganistan'a kadar olan bölge "Heartland" yani merkezi bölge diye adlandırılmaktadır. Buraya hakim olan sırasıyla dünya adasına ve dünyaya hakim olur düşüncesi ileri sürülmektedir. Bu teoriye göre Doğu Akdeniz kalpgah (Heartland)'a yönelik deniz ticaretinin odak noktasıdır.⁵⁸

1.5. Jeostrateji Kavramı

Basit anlamda jeostrateji coğrafi etmenlerin ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi⁵⁹ olarak tanımlanmaktadır. Coğrafya yeryüzünü fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal yönlerden inceleyen bilim; bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal gerçekliklerin tümü⁶⁰ olarak belirtilmektedir. Yeryüzü ve bölgelerinin coğrafi yapısının niteliklerini, askeri stratejiyi etkileme açısından inceleyen ve değerlendiren bir bilim dalıdır.⁶¹ Jeostratejide kullanılan coğrafi unsurların incelenmesi hususu sadece kara veya deniz parçasının üzerinde bulunan fiziki yapının incelenmesi anlamında değildir. Bir ülkenin coğrafi özelliği bu yapı üzerindeki tüm dinamiklerin incelenmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda değerlendirilmesi gereken Jeostratejinin unsurları şöyle sıralanabilir; ülke unsuru, arazi unsuru, nüfus unsuru, sosyal unsur, ekonomik unsur, politik unsur ve stratejik

⁵⁸Suat İlhan, **a.g.e**, s.173-174

⁵⁹**Büyük Larousse**, Cilt. 21, s.6088

⁶⁰Ali Püsküllüoğlu, **Türkçe Sözlük**, YKY, İstanbul, Ekim 1995, s.339

⁶¹Erol Mütercimler, s.61-63

unsur.⁶² Yerlerin konumlarını incelerken coğrafyacılar mutlak ve görelî coğrafya arasında ayırım yaparlar. Mutlak yer bir yerin diğêr bölgelere bakılmaksızın dünya üzerindeki tam konumudur. Küresel ölçekte mutlak yeri saptamak için enlem ve boylamlar kullanılır. Bir ülkenin coğrafi konumu o ülkenin potansiyellerini ve bu potansiyellerin gereksinim duyduğu düzenlemeleri ve atılacak adımları bildirir. Coğrafi konum taşıdığı potansiyellere bağılı olarak, eşit güçler arasında (teknolojide, ekonomide, askeri alanda) özel avantajlar sağlayabilir. Özel yerlerin fiziksel coğrafyası uluslararası çatışmaları anlamak için çok önemlidir. Örnek vermek gerekirse Rusya'nın limanlara ulaşımının olmaması Rus Dış Politikası'nda Akdeniz'e çıkış sağlamanın önemini arttırmıştır.⁶³

1.6. Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Açısından Akdeniz

Doğru Akdeniz Ümit Burnu'ndan geçen Avrupa-Uzakdoğru yolunu 7000 mil kısaltan Süveyş Kanalı, Kıbrıs adası gibi stratejik bir adaya sahip olması, ticari kavşak noktasında yer alması ve Ortadoğru ülkelerine sahil teşkil etmesi özellikleri nedeniyle tarih boyunca jeostratejik önemi olan bir bölgedir.⁶⁴ Bu bölge aynı zamanda jeopolitik olarak da dünyanın merkezi de denilebilecek önemli bir deniz ulaşım bölgesi ve kesişme noktasıdır. Bu nedenle Doğru Akdeniz'in kontrol ve güvenliğinin sağlanması küresel güç merkezlerinin ajandalarında sürekli yer alan bir konu olmaya devam edecektir. Doğru Akdeniz Karadeniz ile beraber Anadolu yarımadası, Ortadoğru'nun Anadolu ile Arabistan yarımadası arasında kalan merkez bölgesi ve Kuzey Afrika ile bir bütündür. Bu üç büyük toprak parçası ile iki deniz parçası stratejik olarak büyük önem taşımaktadır. Üç kıtayı bir araya getiren bu alanların ayrı ayrı jeostratejik önem ve durumları olduğu gibi, bunların birbirleriyle olan irtibatları nedeniyle tümü bir araya gelince de ayrı bir jeostratejik değêr ortaya çıkmaktadır. Bu toprak parçaları ve denizler, bölgelerarası, kıtalararası ve okyanuslar arası kara, deniz ve hava ulaşımının bulunduğu, ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri çıkarların kesiştiği üç kıtanın kapısı olan jeostratejik bir bölge durumundadır. Üç

⁶² Erdoğan Dümen, **Jeopolitik, Jeostrateji**, Cilt.3, Harp Akademileri Yay., İstanbul, 1979, s.3

⁶³ Bilal Karabulut, "**Uluslararası İlişkilerde Coğrafi Bağlam**", Jeopolitik, Eylül 2007, s.65

⁶⁴ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.53

kıtanın ana karasına yönelik ulaşım ve ticari tüm faaliyetleri ile enerji merkezlerini kontrol etme açısından son derecede önemli olan bu bölgede jeopolitik hakimiyet savaşının sıcaklığı da daha uzun bir dönem hissedilecek gibidir. Bugün küresel egemenliği amaçlayan Jeopolitik görüşlerin esasını; kaynakların kontrolü, rakip güçlerin çevrenmesi, dengelemesi, şekillendirilmesi ve etkisizleştirilmesini hedef alan yaklaşımların oluşturduğu düşünüldüğünde; nihai amacın, hayat sahaları üzerindeki piyasaların kontrol edilerek var olan refah seviyesinin korunması ve/veya daha da geliştirilmesi olduğu görülür.⁶⁵

1.7. Doğu Akdeniz Neden Önemlidir?

Doğu Akdeniz; Ortadoğu ve Hazar Bölgesi enerji merkezleri ile bu merkezlere ilişkin boru hatlarını kontrol eder. Önemli ticaret yolları ile enerji merkezlerini kontrol eden Doğu Akdeniz dünyanın en kritik suyolunu oluşturmakta olup doğal olarak kendisini kontrol eden aktörlere önemli politik avantajlar sağlamaktadır.⁶⁶ Doğu Akdeniz'de deniz ulaşımının engellenmesi durumunda ortaya çıkacak açığın başka yollarla doldurulması mümkün gözükmemektedir. Doğu Akdeniz Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen deniz ticaretini kontrol edebilen önemli bir coğrafyadır. Deniz alanı yeni dünya düzeninde ortaya çıkan yeni tip risklerin istismarına ve bu risklerin tehditlere dönüşmesine imkan sağlayan ideal bir ortam sunmaktadır. Denizler dünya yüzeyinin yaklaşık %70'ini kaplamaktadır. Dünya ekonomisinin %30'undan fazlası uluslararası ticarete bağımlıdır. Uluslararası ticaretin %99,7'si yaklaşık 50.000 gemi ile 4.000 liman arasında gerçekleşmektedir.⁶⁷ Akdeniz'de Türkiye limanlarına yönelik her gün ortalama 50-60 gemi geçiş yapmakta ve ithal edilen petrolün yaklaşık %85'i Akdeniz'i geçerek İzmir, İskenderun ve İzmit rafinerilerine ulaşmaktadır. Bu verilere göre Akdeniz'de Türkiye'ye yönelik deniz trafiğinin herhangi bir nedenle engellenmesi halinde bu durumdan bölgenin dış

⁶⁵ Ergüder Toptaş, **a.g.m.**, s.2

⁶⁶ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.22

⁶⁷ Cem Gürdeniz, **“Türkiye'nin Akdeniz ve Karadeniz'de Deniz Güvenliğine Katkıları”**, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.277-278

ticareti ve akaryakıt üretimi de etkilenebilecektir.⁶⁸ Akdeniz ve Doğu Akdeniz bölgesi bağlantı yolları ile diğer bölgelere devamlı şekilde mal ve hizmet akışını sağlamaktadır. Avrupa'nın petrol ikmalinin %70'inin ve ticaretinin %40'ının geçtiği ve BDT'nin ithalatının %60'ının ve ihracatının %50'sinin yapıldığı bölge olduğu için Akdeniz'in güvenliği Doğu Akdeniz'in güvenliği ile bir bütündür.⁶⁹ Doğu Akdeniz bu deniz alanına kıyısı olan devletlerin deniz kuvvetleri, sahil güvenlik unsurları ve NATO'nun diğer destekleyici görev kuvvetleri veya görev gruplarına ev sahipliği yapmaktadır. Akdeniz'e kıyısı olmayan diğer güçler de Akdeniz'de faaliyette bulunmaktadır.⁷⁰ Dünya ticaretinin %30'unun mevcut olduğu⁷¹ Akdeniz Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirlerine yaklaştığı ve birleştiği, geniş ve önemli bir coğrafyayı; Kıbrıs adası da Doğu Akdeniz'i kontrol etmektedir. Bu kontrollerin ekonomik, politik ve güvenlik açısından önemli bir değeri vardır. Hemen hemen 11 trilyon Dolar değerindeki 6 milyar ton eşya/yük dünya denizlerinde taşınmaktadır. Bugünün dünyasında, bütün deniz devletleri deniz alanlarının emniyeti ve deniz güvenliği konusunda artan bir kaygı taşımaktadırlar.⁷² Akdeniz Bölgesinin deniz ve enerji güvenliği onu çevreleyen denizlerdeki güvenlik ve istikrarla doğrudan ilintilidir.

⁶⁸ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.22

⁶⁹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.54

⁷⁰ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.28.

⁷¹ D.Kutluk, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit**, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yay., No.16, İstanbul, 2003, s.266.

⁷² Cem Gürdeniz, **a.g.m.**, s.277-278

İKİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ'DE UYGULANAN STRATEJİLER

2.1. Akdeniz'e Müdahil Olan Uluslararası Kuruluşlar

Kuruluş amacı ne olursa olsun, uluslararası örgütlerin en önemli işlevlerinden birisi istikrarın yaratılması olmuştur. Bu örgütler üyesi olan ülkeleri birbirlerinin rakibi olmaktan çıkarmış ve aksine istikrar için birbirlerinin tamamlayıcısı konumuna getirmiştir. Uluslararası örgütler uluslararası iş birliğini geliştirme konusunda vazgeçilmez araçlar olmuşlardır; ancak üyesi olmayan ülkeler açısından bu durum her zaman doğru olmamaktadır. Üye ülkelerin hak ve menfaatlerini, üçüncü ülkelere karşı uluslararası kurumun hak ve menfaatleri gibi göstererek aramaları sonucunda çatışmalar yaşanabilmektedir. Bunun sonucunda da uluslararası örgütlerin kamuoyundaki güvenilirliği zedelenmekte ve etkinliği giderek kaybolmaktadır.

Yeni güvenlik ortamında yaşana gelen gelişmeler neticesinde, uluslararası mutabakatın elde edilebileceği en üst kurumun BM olduğu görülebilmektedir. BM'in teşkilatlanması ve işlevleri açısından bu görevi üstlenebilecek yeterlilikte olduğu açıktır. Bununla birlikte her kurum gibi gelişen şartlara uyum sağlama ve gelişmelere proaktif bir tutum içinde olma konusunda bir kısım sıkıntıların yaşandığı da ayrı bir gerçektir. Nitekim Irak'ta yaşanan mülteci sorunu ya da Darfur'daki trajediler karşısında arzu edilen inisiyatif elde edememiştir. Soğuk Savaşın ardından NATO savunma ve küresel bir güvenlik örgütü olma konusundaki gelişimini devam ettirmektedir. NATO'nun bu özelliği nedeniyle kendisinden beklentilerin de farklı alanlara ve konulara doğru yayıldığı görülmektedir. NATO farklı tehdit algılamaları, belirsizlik ve riskler ile mücadelesini devam ettirmektedir. Bunun yanında teknolojiye meydana gelen devrim niteliğindeki gelişmeler, kamuoyu algılaması, NATO'nun ve müttefiklerin harekâtından aldıkları dersler gibi faktörlerin etkisiyle yeni kimliğini de sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.⁷³

⁷³ Yaşar Büyükanıt, **a.g.k.**, s.7-9

NATO diğ er yandan da askerî fonksiyonel sahalarda yeni stratejiler üretme, komuta ve kuvvet yapısını dönüştürme ve uygun yetenekler geliştirme konularında dönüştürümünü sürdürmektedir. Bu çerçevede TSK uluslararası güvenliğ in sağ lanmasına yönelik faaliyetlere BM, AGİT, NATO ve AB içerisinde aktif olarak katılmakta ve belirli sürelerle NATO harekâtlarına emir komuta etmektedir. Bölgesel güvenlik ve iş birliklerinin küresel güvenliğ e katkısı bu anlamda inkar edilemez. Uluslararası düzenin dışında kalan devletlerin zaman içerisinde marjinalleş tiğ i ve kendi menfaatleri için uluslararası düzene karşı olan gayretleri desteklediğ i görülmektedir. Bölgesel örgütlenmeler bu gibi devletlerin ortaya çı kmalarının önünde bir engel ve bir kontrol mekanizması işlevi görmektedir.⁷⁴

2.1.1. BM'nin Uluslararası Güvenlikteki Rolü

Günümüzde etkinliğ i tartışılmakla birlikte halen evrensel güvenlik konusuna giren her konuda ve dünya devletlerinin tamamına yakının katılımıyla faaliyet gösteren tek örgüt BM örgütüdür.⁷⁵ BM örgütü uluslararası sorunları çözerek onları kurala bağ lama amacıyla oluşturulmuştur. BM'nin uluslararası güvenlik ile doğ rudan ilgili olan organı Güvenlik Konseyi'dir ve bu örgüte uluslararası alanda etkinlik sağ layan ya da kaybettiren de bu organ olmaktadır. BM'nin amaçları uluslararası barış ve güvenliğ i korumak, halkların halk eşitliğ i ve kendi geleceklerini belirleme hakkına dayalı dostça ilişkiler geliştirmek, uluslararası sorunların çözümü ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesi yolunda uluslararası işbirliğ i sağlam ak, devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmaktır.⁷⁶ BM'ye üye devletler BM'yi uluslararası barış ve güvenlik arayışında daha etkili bir unsur hâline getirmek için her zaman kısa vadede gerçekleştirilebilecek özel girişimlerde bulunabilirler.

BM'nin uluslararası sorunlar karşısında yeterince etkili olamaması ve gitgide prestij yitirmesi işlev ve rolünü sorgulanır hale getirmiştir. Örgütün birkaç ülkeye

⁷⁴ Yaş ar Büyükanıt, **a.g.k**, s.7-9

⁷⁵ Beril Dedeoğ lu, **a.g.e.**, s.227

⁷⁶ **BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**, BM Enformasyon Merkezi, Ankara, Aralık, 1997, s.3-4

mali bağımlılığı ve üyeler arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmaları kararlı ve tutarlı politika üretilmesini engellemektedir. Diğer yandan BM'nin güçlü ve hegemonik güçlere bağımlılığı, örgütü bu güçlerin dünya çapındaki stratejilerinin uygulayıcısı haline getirmiştir.⁷⁷ BM'in uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolü uluslararası toplumun herhangi bir incelemede küresel yönetimi sağlamanın temelde üç farklı yaklaşım⁷⁸ (küresel müşterek güvenlik, bölgesel müşterek savunma ve ulusal hegemonyacı liderlik) arasından yapılacak seçimle belirlenir. Küresel müşterek güvenlik, bileşen unsurlar olan ulus devletlerin ortak güvenlikleri için iş birliği yapacak kadar yeterli ortak çıkarlarının bulunduğu tek bir küresel sistem olduğunu kabul eder. Birine yapılan saldırı hepsine yapılmış sayılır ve müşterek bir tepki başlar. Bölgesel müşterek savunma dünyanın temel müşterek güvenlik düzeyinde iş birliği yapamayan veya yapmak istemeyen iki ya da daha fazla düşman kampa bölündüğünü kabul eder ve nükleer silah kullanım tehdidi de dâhil caydırıcılık stratejisiyle saldırıların önlediği ve barışın sürdürüldüğü bir dünyayı onaylar. Rekabet ve güvensizlik hâkimdir ve ortak hiçbir güvenlik çıkarı yoktur. Ulusal hegemonyacı liderler küresel güvenlik sistemini yönetme kabiliyeti ve kararlılığı olan bir süper gücün uluslararası hukukun kısıtlamaları içerisinde ya da bu kısıtlamalar olmaksızın ortaya çıktığına tanık olmaktadır. Tek bir kültürel ve siyasi değer sistemi adına daha üstün silah gücüyle istikrar sağlanır; saldırganlık tek taraflı egemenlikle engellenir.⁷⁹ Geçmiş yüzyılda, uluslararası ilişkiler güvenliğe yönelik bu üç yaklaşımdan herhangi biri çağdaş güvenlik sisteminde tamamen egemen olmamıştır. Çoğu kez küresel güvenlik bu üçünün karışımı olmuştur. Aynı şey bugün de devam etmektedir. BM'yi, özellikle de Güvenlik Konseyini meydana getiren devletler dahi barışı destekleme operasyonları çerçevesinde harekete geçme isteği konusunda farklılıklar sergilemektedir. Kararlar operasyonlarda uygulanabilir çözümlerden ziyade en düşük siyasi ortak paydaları ya da kendi içinde tutarsız parçaları yansıtmaktadır. BM kuvvetleri görev için etkin kuvvetlerden ziyade gönüllü olarak

⁷⁷ Yavuz Gökcalp Yıldız, **a.g.e.**, s.120-121

⁷⁸ Kennedy Graham, “**Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletler: Uluslararası Güvenlikteki Rolü**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.101-104

⁷⁹ Kennedy Graham, **a.g.m.**, s.103-104

yapılan katkılardan meydana gelmektedir.⁸⁰ BM gibi uluslararası örgütlerin meşru olması, bunların demokratik çoğunluğun bu örgütlere meşruiyet tanıdıkları müzakereci, hükümetler arası bir sürece uygun olarak kurulmuş olmaları sebebiyledir. Bu çeşit bir meşruiyet sözleşmecî taraflarca her an askıya alınabilir; uluslararası kanunlar ve örgütlerin egemen ulus devletler arasındaki bu çeşit iradi bir uzlaşmadan bağımsız olarak hiçbir geçerlilikleri yoktur.⁸¹

2.1.2. NATO'nun Uluslararası Güvenlikteki Rolü

4 Nisan 1949 tarihinde 12 devletin (ABD, Kanada, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Fransa, İtalya, İngiltere, Danimarka, İzlanda, Norveç, Portekiz) imzaladıkları Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan NATO 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'de Federal Almanya, 1982'de İspanya ve 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ile olmak üzere dört kez genişlemiştir. Sovyetler Birliği'nin stratejilerine karşı bir savunma örgütü olarak kurulan NATO Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra daha çok savunma ve güvenlik kuruluşu durumuna gelmiştir. 1967 yılında Fransa kuruluşun askeri kanadından ayrılmış, 1974'de bu kanattan ayrılan Yunanistan ise 1980'de eski statüsüne geri dönmüştür.⁸² Soğuk Savaşın sona ermesiyle, genel savaş tehdidi, yerini nereden geleceği belli olmayan asimetrik tehditlere bırakmıştır. Buna göre de NATO'da neye karşı savunulacağı değil, neyin korunacağı esas alınmıştır. Kolektif savunma anlayışıyla çok fazla uyuşmasa da “krizlere bir bütün olarak müdahale edilmesi yerine destek sağlanması” düşüncesi ön plana çıkmış bu da NATO içinde “bölgesel krizlere bölgesel çözümlerin aranmasına” yol açan bir anlayışın yerleşmesine yol açmıştır. NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinin başat güvenlik kuruluşu olarak yeni güvenlik ortamının beraberinde getirdiği yeni görevlere de uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda yeni komuta ve kuvvet yapısı çalışmaları yapılmış, Avrupa-Atlantik bölgesindeki ülkelerle ortaklık kuracak bir genişleme politikası izlenmiştir. NATO, bu yeni

⁸⁰ William Park, “Yeni Dünya Düzeninde Küreselleşme ve Güvenlik Nasıl Algılanmalıdır?”, Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, 1.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2003, s.258

⁸¹ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.130

⁸² Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**, s.232

dönemde, muharebe hareketından insani yardım harekâtına kadar çeşitlilik gösteren çok geniş bir yelpazedeki görevleri karşı karşıya kalmıştır. Barışı destekleme hareketının alışkın olmadığı ihtiyaçları ile geleneksel ev sahibi ülke desteği anlayışı sona ermiş, kriz bölgelerindeki halkın beklediği yardımlar nedeniyle NATO bu konuda da sorumluluk almak zorunda kalmıştır.⁸³ NATO'nun daha geniş bir coğrafyada faaliyet gösterme yönündeki çabalarının bir anlam ifade edebilmesi için, bu amaca yönelik imkan ve kabiliyetlerini artırmalı ve yeniden teşkilatlanma faaliyetlerine devam etmeli, planlama ve icra usullerini günün şartlarına uygun hale getirmelidir. NATO Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğini bir arada gören bir anlayışın ürünüdür. Dolayısıyla bu iki bölgenin ve bölgedeki tüm aktörlerin benzer güvenlik ve savunma stratejileri bulunduğu varsayımına dayanır. Çıkarları farklı olan aktörlerin de bu kuruluş bünyesinde çıkarlarını ortaklaştırmaları beklenir.⁸⁴

2.2. Akdeniz Bağlamında Türkiye-NATO ve Türkiye-BM İlişkileri

2.2.1. Türkiye-BM İlişkileri

Türkiye BM örgütünün kurucu üyelerinden olmasına rağmen bu örgüt içerisinde etkili olamamıştır. 1960 yılından beri Türkiye BM örgütü içerisinde, Kıbrıs ve Ege sorunları nedeniyle gündeme gelmiş ve bu konularda da istediği gibi bir sonuç alamamıştır.⁸⁵ Dış politikasında Batı'nın yanında olmak ilkesinden hareket eden Türkiye en haklı olduğu konularda bile güvendiği, kültürel ve tarihi bağları olan devletlerin dahi desteğini görememiştir. Türkiye BM içerisinde daha aktif bir rol oynamaya çalışmış ve BM örgütü bünyesinde gerçekleştirilen silahsızlanma görüşmelerini ve kimyasal silahların yok edilmesi kararlarını desteklemiş, çeşitli bölgelerde oluşturulan BM koalisyon kuvvetlerine destek vermiştir.⁸⁶

⁸³ Ergin Saygun, “Değişen Güvenlik Ortamında NATO”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.128-129

⁸⁴ Beril Dedeoğlu, a.g.e., s.232

⁸⁵ Nasuh Uslu, “Kıbrıs Sorunu”, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara, 2004, s.303

⁸⁶ www.un.org., 12 Mart 2011

2.2.2 Türkiye-NATO İlişkileri

Akdeniz'de kıyısı olan 5 NATO ülkesinden biri olan Türkiye NATO için hazır askeri güç, Doğu Akdeniz ile Ortadoğu'nun kontrol noktası ve bu iki bölgede barış ve istikrarın sağlanmasında önemli rol üstlenebilecek bir ülkedir. Türkiye'nin NATO'yu tercih etme sebeplerinin haklılığı yanında, NATO ve ABD'nin Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasında Türkiye'nin sahip olduğu askeri kapasite ve coğrafya dahil edilebilir. Ayrıca askeri ve ekonomik yönden güçlü bir Türkiye bölgede bir duvar rolünü oynayabilir. ABD'nin süper güç hâline gelmesi Türkiye'yi önemli bir stratejik konuma getirmiştir. ABD, Ortadoğu'yu kontrol edebilmek için Balkanlar, Kafkasya, Doğu Akdeniz ve iki kıtayı birleştiren bir coğrafyaya sahip olan ve aynı zamanda Boğazları kontrolü altında bulunduran Türkiye'nin topraklarına ihtiyaç duymuştur. Türkiye ise ABD'nin üs isteklerine karşı NATO'ya girişini hızlandırmak için 10 Kasım 1950'de Kore'de savaşıyor Birleşmiş Milletler gücüne bir tugay asker göndermiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye'nin üyelik konusundaki kararlı tutumu ve ABD'nin isteği doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan NATO'ya davet edilmişler ve 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuşlardır.⁸⁷ Türkiye NATO ve ABD'den askeri ve ekonomik yardım almış, buna karşılık Atatürk zamanında başlayan sanayi ve askeri yatırımlar durmuş ve daha da önemlisi ekonomi ABD ve ABD güdümlü kuruluşların kontrolüne geçmeye başlamıştır.⁸⁸

Türkiye-NATO ilişkileri bağlamında Türkiye 1990'lı yıllarda öncelikle Körfez Savaşı sırasında ve daha sonra Güneydoğu sorununun çözümü sırasında verilen kararlarla, 'NATO içinde ABD'ye yakın durma' stratejisi izlemeye başlamıştır. İsrail ile stratejik işbirliği geliştirilmesi, Akdeniz'de ABD ve İsrail ile sık sık askerî tatbikat yapılması bu seçimin birer göstergesi olmuştur.⁸⁹ 2000'li yıllarda ise genel olarak NATO faaliyetlerine ve Türkiye-NATO ilişkilerinde uluslararası terörizm ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) etkili olmuştur. 11 Eylül saldırıları ve

⁸⁷ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, IQ Yay., İstanbul, 2004, s.62.

⁸⁸ Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar; Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 271

⁸⁹ Beril Dedeoğlu, **"Avrupa Güvenliğinin Geleceği Ve Türkiye"**, Jeopolitik Dergisi, S.5, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1126/13250.pdf>, e.t.: 22 Haziran 2011

sonrasında gelişen olaylarda NATO misyonuna “terörizm ile savaş” konusunu eklemiş ve bu kapsamda önce Afganistan, sonrasında ise Irak’ta Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı operasyonlar yapılmıştır. 11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terörist saldırılardan sonra NATO’nun kriz yönetimi ve operasyonel yeteneklerine duyulan ihtiyacın arttığı değerlendirilerek bir dizi önlem alınmış ve dönüşüm sağlanmıştır. 1991’de Yeni Stratejik Konsept⁹⁰ adlı bir belgenin kabul edilmesini sağlanmıştır. NATO üyeleri Nisan 1999’da gerçekleştirilen Washington Zirvesi’nde 21.yüzyılın güvenlik sorunları ve fırsatlarına karşı hazırlamak ve gelecekteki politik-askerî gelişmelere yön vermek için” yeni bir stratejik konsept adlı ikinci bir belgeyi kabul etmişlerdir. 1991 ve 1999 yılında kabul edilen belgeler ile hür dünyanın komünizme karşı mücadeleyi kazandığının altı çizilmiş, ama iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle eş zamanlı olarak yeni tehditlerin ortaya çıktığı belirtilmiş ve NATO’nun söz konusu yeni ve çeşitlenmiş tehditlerle mücadelede kilit rol üstleneceği vurgulanmıştır.⁹¹

NATO üyesi ülkelerle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkileri daha kurumsal bir temelde geliştirmek amacıyla 1991 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. 1997 yılında bunun yerini Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) almıştır. AAOK, NATO’nun 26 üyesi ile 20 ortağını bir araya getirmektedir.⁹² İttifakın savunma için teşkilatlanması da bu değişim sürecinden etkilenmiştir. Bu çerçevede NATO’nun savunma ve kuvvet planlama süreçleri %35 oranında, büyük deniz araçlarının kullanımı %30 oranında, muharip hava filoları %40 oranında azaltılmış, barışı destekleme operasyonları da dahil olmak üzere,

⁹⁰ Yeni güvenlik ortamının gereklerini yerine getirmek üzere Washington zirvesinde hazırlanan yeni stratejik konsepte göre;-NATO, Avrupa’da güvenlik ve istikrarın temel unsuru olan “kolektif savunma” örgütü olmaya devam edecektir.-Transatlantik bağ muhafaza edilecektir. 5’nci madde görevleri önem ve önceliğini koruyacak; ancak 5’nci madde dışı görevler de ittifakın görevleri arasına alınacaktır. İttifakın faaliyet alanı daha geniş (Avrupa - Atlantik ve çevresi) komuta ve kuvvet yapısı daha esnek ve reaksiyon süresi daha kısa olacaktır-NATO, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve terörizme karşı mücadelede daha aktif rol alacaktır. <http://www.nato.int.>, 15 Mart 2011

⁹¹ Yeni konsept, Avrupa’nın genel bir savaş tehdidi altında olmadığını, ancak etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zayıflık ve nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ve fırlatma vasıtalarının yayılması gibi tehlikelerin ortaya çıktığını ortaya koymuştur. Konsept, İttifakın hem konvansiyonel hem de nükleer kuvvetlerinin niteliği ve konuşlanmasına ilişkin olarak çerçeve oluşturmaktadır. <http://www.nato.int.>, 15 Mart 2011

⁹² Enver Bozkurt, “NATO’nun Geleceği”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=614&type=22>, e.t.: 1 Mart 2011

kollektif savunma ve kriz yönetimi için NATO kuvvetleri yeniden yapılandırılmıştır. 1994 yılında Akdeniz Diyalogu⁹³ (AD) ve Barış İçin Ortaklık⁹⁴ (BİO) programları başlatılmıştır. 1994 yılında Brüksel’de yapılan NATO zirvesinde alınan kararla başlatılan BİO programı zaman içinde büyük önem kazanmış ve bu alanda pek çok ilerlemeler kaydedilmiştir. Nisan 1999’da yapılan Washington zirvesinde BİO faaliyetleri yeniden gözden geçirilmiş ve “güçlendirilmiş ve daha operasyonel hale getirilmiş ortaklık”⁹⁵ adı altında yeniden düzenlenmiştir. BİO programının amacı istikrar ve güvenliğin bütün Avrupa’da geliştirilerek etkin kılınması, savunma alanında işbirliğinin ve birlikte çalışabilirliğin sağlanmasıdır. BİO başlangıçta 30 ülkeden oluşmakta iken 2 Nisan 2004’te bu sayı 26’ya düşmüştür. BİO anlayışı çerçevesinde NATO ortaklık üyesi ülkelere şu hususları taahhüt etmektedir; ortaklık faaliyetlerine yönelik planlama, eğitim, tatbikat ve doktrin geliştirme faaliyetlerinin koordinasyonunu NATO karargahlarında yapacak, herhangi bir ortak ülkenin toprak bütünlüğüne politik bağımsızlığına veya güvenliğine direkt bir tehdit algılanması durumunda bu ülke NATO’ya danışabilecektir.⁹⁶

Savunma Yetenekleri Girişimi (Defence Capabilities Initiative): NATO’yu modern güvenlik tehditleriyle başa çıkabilecek şekilde teçhiz etmek üzere 1999 Washington Zirvesi’nde İttifak’ın Savunma Yetenekleri Girişimi (SYG/DCI) başlatılmıştır.⁹⁷ NATO’nun 2002 Prag zirvesinde terör tehdidinin bertaraf edilebilmesi için “terörizme karşı ortaklık eylem planı”⁹⁸ kabul edilmiştir. 11 Eylül sonrasında Antlaşma’nın 5. maddesi ilk kez işletilerek ABD’nin yardımına koşulması, sonrasında da Afganistan operasyonunda görev alınması da terörizm başta olmak üzere yeni tehditlere karşı en üst düzeyli işbirliğinin yapılacağına bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

⁹³ Alberto Binn, “NATO’nun Akdeniz Diyalogu’nu Güçlendirmek”, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art4.html>, e.t.: 18 Mart 2011

⁹⁴ <http://www.nato.int>, 18 Mart 2011

⁹⁵ <http://www.nato.int>, 18 Mart /2011

⁹⁶ <http://www.nato.int>, 18 Mart 2011

⁹⁷ **NATO Handbook**, chapter 2, www.nato.int, e.t.: 20 Mart 2011

⁹⁸ <http://www.nato.int>, 17 Mart 2011

NATO bu değişim sürecinde işlev genişlemesi de sağlayarak kollektif savunma örgütü olmaktan çıkarak kollektif güvenlik örgütü hâline dönüşmüştür. Bunların bir sonucu olarak ittifak yeni yeteneklere de ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bugün NATO ve müttefikleri, ittifak liderliğinde üç kıtada birden (Avrupa, Asya ve Afrika) yürütölmekte olan çeşitli operasyonlarda asker konuşlandırmaktadırlar. NATO ittifak sahasının dışında, uzak mesafelerde konuşlandırma yapabilmek için ittifak'ın modern askeri misyonların gereklerine uygun olmasını sağlayacak bir dizi önlem almıştır.⁹⁹

İstanbul Zirvesi; Bu zirve sonucunda ABD NATO'yu BOP çerçevesinde kullanabilmek için bir dizi değişim sürecine sokmuştur. Bu kapsamda, Akdeniz Diyalöğü katılımcı ölkeleri İstanbul'daki zirve toplantısına davet edilmişlerdir. NATO liderleri bu toplantıda İstanbul İşbirliği Girişimi'ni (İİG/ICI) başlatmışlardır. İstanbul İşbirliği Girişimi Akdeniz Diyalogunu tamamlayıcı nitelikte olup esasen Akdeniz Diyalogunun derinleştirilmesi ve genişletilmesidir. Girişim, Moritanya'dan Afganistan'a kadar uzanan Büyük Ortadoğu Bölgesi içinde yer alan ölkelerle ikili temelde (26+1) uzun dönemde bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak maksadıyla işbirliği yapılmasını öngörmektedir. İstanbul İşbirliği Girişimine katılım, her öлке için ayrı değerlendirilmek üzere, Büyük Ortadoğu bölgesinde bulunan ve konuyla ilgilenen tüm ölkelere açık bulunmaktadır.

Girişime katılım, BİO Programı, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) veya NATO'ya üyelik anlamına gelmemekte, katılımcı ölkelere bir güvenlik garantisi sağlamamaktadır. İstanbul İşbirliği Girişimi ve Akdeniz Diyalöğü birbirinden farklı ama birbirini tamamlayıcı niteliktedirler. Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalöğü ve İstanbul İşbirliği Girişimi ittifak üyelerinin Akdeniz ve Büyük Ortadoğu'da ortaklıklar geliştirme çabalarına bir temel oluşturmaktadır ve dolayısıyla Arap dünyasına açılan bir programı kapsamaktadır. Girişimin "İsrail-Filistin ihtilafının NATO'ya ithâlini söz konusu kılmayacak; ancak ihtilafın adil, kalıcı ve kapsamlı şekilde çözümüne katkıda bulunacağı" belirtilmiştir.

⁹⁹ <http://www.nato.int.>, e.t.: 24 Mart 2011

2.2.3. Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin iyi ve işbirliğine yönelik olarak geliştirilememesinin en önemli nedenlerinden birisi karşılıklı olarak birbirlerini tehdit olarak nitelendirmeleridir. Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişki, “karşılıklı güvensizlik” üzerine kurulmuştur.¹⁰⁰ Türkiye ve Yunanistan algıladıkları tehditlere göre dış politikalarını oluşturmaktadır. Yunanistan Türkiye’den algıladığı tehdidi önleyebilmek veya caydırabilmek amacıyla içsel ve dışsal dengeleme politikasını uygulamaya çalışmaktadır. Bu stratejinin en önemli unsurları ittifaklar, caydırıcılık, Kıbrıs ile stratejik ortaklık, yatırım, kriz yönetimi ve silahların kontrolü olarak belirtilmektedir. 1974 sonrası stratejisi olarak adlandırılan bu stratejiye göre Yunanistan caydırıcılığını artırıcı tedbirler alırken, büyük devletlerin desteğine dayanan dış denge (external balancing) politikası yerine ulusal kaynaklara dayanan iç denge (internal balancing) politikasını uygulamaya getirmiştir. NATO’nun Türkiye’ye karşı bir girişimde bulunmaktaki isteksizliği nedeniyle ABD ve NATO’dan çok Avrupa Birliğine yaklaşmış ve 1981’de AB üyesi olmuş ve böylece AB Güvenlik ve Savunma şemsiyesine kavuşmuştur. Yunanistan’ın günümüze kadar sürmekte olan yeni dış ve güvenlik politikası, ABD ile olan ilişkilerin zayıflatılarak, ekonomik ve politik entegrasyon bağlamında Batı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin daha fazla geliştirilmesiyle birlikte Yunanistan’ın dış ilişkilerini çeşitlendirmek şeklinde ifade edilebilir. Burada Yunanistan’ın kurmaya çalıştığı ilişki politik ve ekonomik entegrasyon bağlamında Avrupa Birliği’yle ortak savunma ve güvenlik değerleri bağlamında da NATO’yla ilişki içinde bulunarak bir tamamlayıcılık unsuru sağlamak şeklinde ifade edilebilir. Bunun yanı sıra Yunanistan’ın dış ve güvenlik politikalarını oluşturma ve/veya uygulama aşamasında kullandığı araçlar veya ilişkide bulunduğu devlet veya devletler grubu çeşitlilik gösterebilmekle beraber tüm bu çeşitliliğin ana nedeninin bir dış politika önceliği ve güvenlik politikasının temel tehdit unsuru olarak Türkiye’yi görmesidir.¹⁰¹ Yunanistan hiçbir zaman Türkiye gibi içe dönük ve savunmacı olmamış, aktif bir politika izlemiştir. Türkiye sürekli olarak

¹⁰⁰ Erol Kurubaş, “**Türk-Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler**”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara, 2004, s.285.

¹⁰¹ Ferhat Pirinççi, “**Uluslararası İlişkiler Teorileri Perspektifinden Ege Sorunları ve Türk-Yunan İlişkileri**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa, 2003, s.84

Yunanistan'ın uyguladığı bu politikalara karşı önlem geliştirmek ve kendini savunmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan kendi yaptığı tehdit değerlendirmelerinde uzun bir süre en başa Yunanistan'ı oturtmuştur. Türk dış politikasını oluşturanlar, millî mücadele döneminden beri Yunan faktörünü göz önüne almak ve en azından belli alanlarda buna göre politika geliştirmek zorunda kalmıştır. Türk dış politikası açısından Yunanistan'ın ciddi bir tehdit olarak algılanmasının başlangıcı Kıbrıs sorunu konusunda yaşanan gelişmelere paralel olarak 1950'lerin ikinci yarısında söz konusu olmuştur.¹⁰² 1960'ların ilk yarısında Kıbrıs sorunu konusunda Yunanistan'ın girişim ve yaklaşımlarından dolayı tehdit algılayan Türkiye 1964 yılında gereken uyarılarda bulunmuştur. Adaların silahlandırılması sorununun yaşanmaya başlamasından sonra Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle de ilişkili olarak Yunanistan'dan kaynaklanan tehdidin derecesi zaten artarken, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilmesinden kısa bir süre önce Ege'de kıta sahanlığı konusunda da sorunlar yaşanması bu tehdidi daha gerçekçi hale getirmiştir. Ayrıca bunu takip eden süreçte Kıbrıs'ta gerçekleştirilen barış harekâtı sonrasında Yunanistan'ın diğer Doğu Ege Adalarını hızlı bir şekilde silahlandırmaya başlaması tehdidin derecesini arttıran olgular olmuştur. 1974 sonrası dönemde Yunanistan Türkiye'nin temel tehdit algılamaları ve dış politika öncelikleri arasında göz ardı edilmemesi gereken önemli bir faktör hâline gelmiştir. Ege'de devam eden süreçte kıta sahanlığı ve adaların silahlandırılması sorunlarının yanı sıra gündeme gelen karasuları, hava sahası ve statüsü belli olmayan ada, adacık ve kayalıklar sorunlarından her biri Türkiye'nin hayati çıkarlarını etkileyen sorunlardır. Yunanistan ordusunu güçlendirmek ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı bir denge oluşturabilmek için savunma harcamalarını arttırmaktadır. Yunanistan Türkiye'yi "çevreleme" politikasıyla izole ederek var olan stratejik zayıflığını bu şekilde gidermeyi öngören politikasının tam anlamıyla işe yaramadığını görmüş ve bu politikadan kısmen vazgeçerek Türkiye'ye karşı dengeleme politikasının ağırlığını, "sorunları AB içerisine çekerek AB'nin de sorunlara taraf olmasını sağlama"¹⁰³ politikasına vermiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Ege sorunlarının 1999 yılıyla beraber farklı bir boyut kazandığı söylenebilir. Bilindiği gibi Yunanistan

¹⁰² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 13. Baskı, Ankara, s.90

¹⁰³ Fuat Aksu, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Artırma Çabaları-Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye", <http://www.yildiz.edu.tr>, e.t.: 28 Ocak 2011.

PKK terör örgütü ile organik ilişkisinin açığa çıkmasından sonra Türkiye'yi dengelemek için çevreleme politikası yerine AB platformunu ve Türkiye'nin AB'ne tam üyelik istencini kullanmaya ağırlık vermişti.¹⁰⁴ 10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan AB Helsinki Zirvesi sonrasında yayımlanan belgede Ege Sorunları ele alınmıştır. Helsinki Zirvesi ile Yunanistan'ın bir ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Ege sorunları ile AB arasında dolaylı da olsa bir ilişki kurulmuş bir ölçüde sorunlar AB içine çekilmiştir. Türkiye'nin AB'ne tam üye olma konusunda çok istekli olması ve buna karşılık Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne tam üye olması iki ülke arasında stratejik bir dengesizlik oluşturmaktadır. Bu dengesizliğin artmasına yol açacak bir başka gelişme GKRY'nin AB'ne tüm Kıbrıs'ı temsil edecek şekilde tam üye olmasıdır. Türk-Yunan ilişkilerinde özellikle Ege Denizi'nde yaşanan sorunların çözümlenmesi Türkiye'nin de AB'ye tam üye olmasıyla mümkün olabileceği düşünülebilir.¹⁰⁵ Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan Ege sorunları konusunda Yunan resmi makamlarınca yapılan birçok açıklama Türkiye'nin Türk ulusal çıkarlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Böylece Türkiye'nin AB'ye tam üye olma süreci Yunanistan tarafından dengeleme politikası bağlamında sürekli olarak aleyhimize kullanılmıştır.¹⁰⁶ Türkiye-Yunanistan arasındaki sorunlarda Yunanistan'a avantaj sağlayabilecek bir başka gelişme Avrupa Komisyonu'nun 8 Haziran 2000 tarihinde yaptığı bir toplantıda Avrupa hava sahasında yaşanan yoğunluk ekonomik kayıplar ve uçuş emniyetsizliklerinin ortadan kaldırılması için bir merkezden idare edilecek Tek Avrupa Hava Sahası (TAHS)'nin oluşturulması kararı alınmıştır. Bu maksatla Avrupa Hava Seyrüsefer ve Uçuş Güvenliği Teşkilatı'na Avrupa için tek bir FIR oluşturulması, hava sahasının tüm askerî ve sivil kullanıcılar tarafından güvenli ve elastiki biçimde kullanılmasına imkân verecek esnek kullanım konsepti geliştirilmesi ve Fonksiyonel Hava Sahası Blokları'nın oluşturulması görevi verilmiştir.

¹⁰⁴ M.Melih Başdemir, “**Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu**”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 3, S.6, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Aralık 2007, s.94.

¹⁰⁵ Ertan Köse, **Yunanistan ve Bitmeyen Kin**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.112-127

¹⁰⁶ Gülden Ayman, “**Ege'de Müzakere ve Caydırıcılık**”, En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, 2. Baskı, Der., Gencer Özcan, Şule Kut, Büke Yay., İstanbul, 2000. s.279

Çalışmalarda oluşturulacak FIR bölgesinin sektörlere ayrılarak kontrolünün bazı AB ülkelerinin sorumluluğuna bırakılması planlanmıştır. Bu durumun Yunanistan ve GKRY ile Türkiye arasında yaşanan hava sahası sorunlarının AB ortamına taşınmasına ve havacılık alanındaki mevcut uygulamaların Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde önemli ölçüde değişikliğe uğramasına sebep olabileceği düşünülmektedir.¹⁰⁷ Yunanistan AB'nin Ege Denizi alanındaki sorunların kendi ulusal menfaatlerine uygun şekilde çözümlenmesine katkı sağlayacak her türlü girişimlerinden istifade etme yönünde çalışmaktadır. Bu kapsamda Yunanistan'ın, Avrupa Deniz Emniyeti Ajansı, AB Dış Sınırlar Yönetim Ajansı ve Avrupa Hava Seyrüsefer ve Uçuş Güvenliği Teşkilatı gibi kurumlar nezdinde Ege'deki statükoyu kendi lehine çevirecek girişimlerini sürdürdüğü bilinmektedir.¹⁰⁸ Deniz ve hava güvenliğinin artırılması ve bu çerçevede deniz ve hava trafiğinin düzenlenmesine yönelik olarak Yunanistan'ın da karar alma sürecinde söz sahibi olduğu AB bünyesinde sürdürülen bu çalışmaların, önümüzdeki dönemde kurallar sistematığına dönüşebileceği, bu sistematığın en azından Türkiye'nin lehine olmayacağı ve gelecekte AB tarafından Türk-Yunan sorunlarının çözümünde Türkiye için yeni kriterler olarak gündeme getirilebileceği düşünülmektedir.¹⁰⁹

2.3. Akdeniz'de Yürütülen BM Operasyonları

Son yıllarda edinilen deneyimler Birleşmiş Milletler'in daha önce olmadığı kadar yoğun bir şekilde kuruluş amaçlarından biri uluslararası barış ortamını güçlendirecek ve pekiştirecek altyapıyı oluşturma çabalarına odaklanmasına neden olmuştur. Kalıcı barış ancak sosyal adalet, insan haklarına saygı, iyi yönetim ve ülkelerin ekonomik olarak kalkınmaları ile elde edilebilir. BM'nin barışı korumak amacıyla destek verdiği bazı operasyonlar şunlardır;¹¹⁰

¹⁰⁷ Turgut Atman, “**Tek Avrupa Hava Sahası ve Etkileri**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.285-290

¹⁰⁸ Özgül Eren, “**Ege Sorunlarında Muhatap Değişikliği: Avrupa Birliği'nin Ege Sorunları**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 5, S.9, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2007, s.10

¹⁰⁹ Özgül Eren, **a.g.m.**, s.12.

¹¹⁰ <http://www.unicankara.org.tr>. e.t.: 21 Ocak 2011

Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) 21 Aralık 1963 tarihinde Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek ve adada yaşayan Kıbrıslı Türkleri tamamen ortadan kaldırmaya yönelik saldırılar başlatması sonucunda olayların gittikçe şiddetlenmesi üzerine Birleşmiş Milletler tarafından Mart 1964 tarihinden itibaren Barış Gücü (United Nations Forces in Cyprus) oluşturulması ve Kıbrıs'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Her altı ayda bir görev süresi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından uzatılan bu askeri güç halen BM tarafından yürütülen en uzun süreli operasyon olma niteliğini korumaktadır.¹¹¹

UNFICYP kapsamında bu askeri güce başta Kanada, Avusturya, Macaristan, Yeni Zelanda, Avustralya, Finlandiya, Slovakya, Arjantin, İngiltere, İrlanda, İsveç, Danimarka olmak üzere pek çok ülke destek vermektedir. Ayrıca 1964 tarihinden itibaren uluslararası bir polis teşkilatı da bu askeri güce bağlı olarak UNFICYP bünyesinde adada görev yapmaktadır. Bu polis gücünde de Avustralya, Avusturya, Danimarka, Yeni Zelanda, İsveç gibi farklı ülkelerden polisler görev almaktadır. Öte yandan, Kıbrıs'ta yürürlüğe konulmaya çalışılan Annan Planı'nın 8. maddesinin (d) fıkrasına göre planın adada uygulanmasına nezaret etmek üzere Kıbrıs'ta bir barış gücü konuşlandırılması düşünülmüştür. Güvenlik Konseyi'nden de geçirilecek bir kararla Garanti Anlaşmasının tamamen işlemez hale getirildiği adada UNFICYP da barış gücü olmaktan çıkarak neredeyse işgalci bir kuvvet haline gelecekti. Türk askeri ve polisine ilaveten UNFICYP da adada görev yapacaktı ve bütün bu askeri faaliyetler Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin insafına ve oluruna bırakılacaktı. Öte yandan yeni oluşturulacak sözde barış gücünün Kıbrıslı Türklere karşı tutum ve davranışlarında düşmanca ve olumsuz bir hava görülmesi halinde bu durum yine Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların onay vermesi halinde düzeltilebilecekti. Öte yandan David Hannay, Thomas Weston, De Soto, Alekos Markidis, Yorgo Vasiliu tarafından hazırlandığı açıklanan bir metin de Annan Planı çerçevesinde Güvenlik Konseyi'ne sunuldu ve uluslararası hukuk haline dönüştürüldü. Buna göre Kıbrıs'ta oluşturulacak barış gücü, oluşturucu devletlerin onayı ile federal hükümet tarafından aksine karar

¹¹¹ Ulvi Keser, “Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Haziran 2006, s. 139,

verilmedikçe Kıbrıs'ta kalacaktı. Böylece Rum tarafının hiçbir zaman "Hayır" demeyeceği bir askeri güç adada konuşlanacaktı. Hazırlanan plana göre barış gücü adanın tamamında serbestçe hareket ve operasyon yapma, devriye, mevzi kurma, barikat, yol kesme, soruşturma, durum tespiti yapma, girişimlerde bulunma hakkına sahip olacaktı. Bu anlaşmayla birlikte Kıbrıslı Türkler oluşturulacak sözde barış gücü ile zoraki işbirliği yapmak zorunda bırakılacaktı. KKTC topraklarında görev yapmakta olan UNFICYP yerine, adanın her yerinde ve izin almadan görev yapacak, sorgulayacak, ancak sorgulanmayacak, yetki ve onay bağlamında Yunanistan ve Rumlara bağlı tek yetkili yeni bir barış gücü oluşturulmaktadır.¹¹²

BM Lübnan Geçici Kuvveti (UN Interim Force in Lebanon/UNIFIL)¹¹³ : BM Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 11 Ağustos 2006 tarihli kararı gereği Lübnan'da barışın tesisi ve idamesi maksadıyla uluslararası bir güvenlik gücü oluşturulmasına karar verilmiş; 14 Ağustos 2006'da taraflar arasında ateşkesin ilanı ile kararların uygulanmasına başlanmıştır. Türkiye, UNIFIL harekâtına 15 Ekim 2006 tarihinden itibaren, UNIFIL Deniz Görev Kuvvetine, Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ait bir fırkateyn görevlendirilerek katkı sağlamaya başlamıştır. 20 Ekim 2006 tarihinden itibaren de, Türk İstihkâm İnşaat Bölüğü, Sur şehri yakınlarındaki üs bölgesinde konuşlanarak UNIFIL kapsamında görevine başlamıştır. Ayrıca, BM tarafından belirlenen esaslar dâhilinde UNIFIL Harekâtına katılan unsurların, Mersin Limanı'nı kullanmalarına müsaade edilmiştir. Lübnan Türk İstihkâm İnşaat Bölüğünün UNIFIL Karargâhına icra ettiği destek faaliyetleri arasında karargâh binası inşası, atık su hattı inşası, çevre yolu inşası, helikopter pisti inşası, elektrik hattı inşası, bakım onarım tesisleri ofis binası inşası ve muhabere hatlarının yer altına alınması yer almaktadır. Ayrıca, Lübnan Türk İstihkâm İnşaat Bölüğünce, Lübnan'da görev yapan diğer ülkelere çeşitli projelerde istihkâm desteği sağlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Acil Müdahale Gücü (United Nations Emergency Force UNEF-I ve II)¹¹⁴ İsrail'in Mısır'a karşı askeri operasyonlara başlaması ve daha sonra

¹¹² Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.139.

¹¹⁴ <http://www.unicankara.org.tr.>, e.t.: 21 Ekim 2011

İngiltere ve Fransa'nın da bu harekate katılması neticesinde Ortadoğu'da 29 Ekim 1956 yılında silahlı çatışmalar yaşandı. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine BM Acil Gücü (UNEF I) bölgeye konuşularak BM'nin ilk barışı gücü olarak tarihe geçmiştir. UNEF I Mısır'ın isteği üzerine Mayıs 1967'de geri çekilmiştir. Ancak, 5 Haziran 1967'de İsrail ile Mısır, Ürdün ve Suriye arasında gerginlikler nedeniyle ve İsrail askeri güçleri Mısır'da Sina'yı, Gazze Şeridi'ni, Doğu Kudüs de dahil olacak şekilde Batı Şeria'yı ve Suriye'de Golan Tepeleri'nin bir kısmını işgal etmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes talebi taraflarca kabul edilince BM Güvenlik Konseyi 237 (1967) sayılı kararı kabul edilmiş ve İsrail'den askeri operasyonların gerçekleştiği bölgelerdeki halkın emniyet, refah ve güvenliğini sağlaması ve yerlerinden edilen kişilerin geri dönüşlerini kolaylaştırması istenmiştir. Güvenlik Konseyi pek çok müzakereden sonra 22 Kasım 1967'de Ortadoğu'da barışçıl bir ortam için gereken ilkeleri sıralayan 242 (1967) sayılı kararı oy birliği ile kabul etmiştir. Karar adil ve uzun soluklu bir barışın tesisinin aşağıdaki iki ilkenin uygulanması ile mümkün olacağını taahhüt etmiştir. Bu hususlar; İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışmada işgal edilen bölgelerden çekilmesi ve tüm iddialarından vazgeçmesi ve çatışmaya mahal verecek davranışlardan kaçınması; egemenlik, toprak bütünlüğü ve bölgedeki her devletin siyasi bağımsızlığı ve barış içinde, her türlü tehditten ve şiddet hareketinden uzak, güvenli ve kabul edilen sınırlar içinde yaşama hakkına saygı duyması. Ayrıca alınan karar ile bölgedeki her devletin toprak bütünlüğüne saygı duyulması ve "mülteci sorununa da adil bir çözüm bulunmasını" istenmiştir. Mısır ve Ürdün 242 (1967) sayılı kararı kabul etmiş ve İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesini de müzakerelere bir ön koşul olarak şart koşmuşlardır. İsrail de Güvenlik Konseyi'nin Kararını kabul ederek geri çekilme ve mülteciler meselesinin ancak Arap Devletleri ile doğrudan görüşmelerle ve kapsamlı bir barış anlaşmasının neticesinde çözülebileceğini vurgulamıştır.

Suriye ise İsrail'in çekilmesinin Arap ülkelerinden beklenen ödünlere bağladığını iddia ederek kararı kabul etmemiş ve 1964'te Filistin'in çıkar ve isteklerinin gerçekleşmesini sağlamak için oluşturulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de Filistin sorununu bir mülteci problemine indirgediğini söyleyerek kararı şiddetle eleştirmiştir. İsrail'in 1973 yılının Ocak ayında Mısır ile Süveyş Kanalı ve

Sina bölgesinde, Suriye ile de Golan Tepelerinde savaşıma başladı.¹¹⁵ Çatışmalar kritik bir noktaya gelince 22 Ocak'ta Güvenlik Konseyi 242 sayılı kararı teyit eden ve "Ortadoğu'da adil ve daimi bir barış"a odaklanan görüşmeler için çağrıda bulunan 338 sayılı kararı kabul etmiştir. Ateşkes çağrısı daha sonra 23 Ekim 1973 yılında 339 sayılı karar ile desteklenmiş ve Genel Sekreter'den BM gözlemcilerini derhal bölgeye yollaması istenmiştir. Mısır'ın talebi üzerine, Güvenlik Konseyi 24 Ekim'de yeniden toplandı ve yeni bir barış gücü oluşturulması için bir karar alınmış ve böylece de BM'in ikinci Acil Durum Kıtası (UNEF II) kurulmuştur. BM 1973 savaşının ardından Arap-İsrail çatışmasında uzun soluklu bir uzlaşmaya varmak için çabalarını iyice yoğunlaştırmıştır. 1973'te Cenevre'de BM himayesinde uluslararası bir barış konferansı yapılmış, Mısır, İsrail ve Ürdün konferansta temsil edilmiş fakat Suriye katılmayı reddetmiştir. Üç görüşmeden sonra konferans süresiz olarak sona ermiş; ancak askeri bir çalışma ekibi aracılığı ile irtibatın devam etmesinde kararlaştırılmıştır. Çalışma ekibi Ocak 1974 ve Ekim 1975 tarihlerinde Mısır ve İsrail arasındaki çatışmanın kesilmesi için anlaşmalara varılmasında önemli bir rol oynamış, ayrıca İsrail ve Suriye arasında Mayıs 1974'te yapılan çatışmanın kesilmesi anlaşmasını da sağlamıştır. Bu anlaşmalar iki BM barış gücünün desteği ile yerine getirilmiştir. Mısır ve İsrail ateşkesi kabul ettikten sonra UNEF II, askeri birliklerin geri çekilmesini denetlemiştir. Mayıs 1974'te başka bir anlaşma ile İsrail ve Suriye çatışmayı durdurma kararı imzalamıştır. Bu da İsrail ve Suriye arasındaki anlaşmaları denetlemekle görevlendirilen BM Ateşkes Gözlem Gücü (UNDOF)'nin kurulması yolunu açmıştır. Konsey UNEF'in görevini Temmuz 1979'a kadar düzenli aralıklarla yenilemiştir. UNDOF ise Golan Tepelerindeki görevini halen devam ettirmektedir.¹¹⁶

Birleşik Görev Kuvveti 151 (Combined Task Force 151-CTF 151) ve NATO Daimi Deniz Görev Grubu (NATO Standing Maritime Group 2-SNMG 2) Günümüz küreselleşme dünyasında ekonomisi ticaret ile beslenmeyen ülke yoktur. Yüzyıllardır olduğu gibi bugün de ticaretin ana ulaşım ağı deniz yollarıdır, bu nedenle bu yolların güvenliği tüm devletler için önem taşımaktadır. Fakat dünyanın

¹¹⁵ <http://www.unicankara.org.tr>, e.t.: 21 Ekim 2011

¹¹⁶ <http://www.unicankara.org.tr>, e.t.: 21 Ekim 2011

bazı bölgelerinde mevcut siyasi ve ekonomik ortam özellikle ticaret gemilerine yönelik deniz haydutluğu eylemleri için uygun bir ortam yaratmaktadır.¹¹⁷ Tarih boyunca gerek ticari gerekse askeri olarak önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Aden Körfezi, son yıllarda bölgede meydana gelen deniz korsanlığı eylemleriyle dünya kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Aden Körfezi, doğu batı yönünde Arabistan Yarımadası ile Doğu Afrika, kuzey güney (güneydoğu) yönünde Akdeniz havzası (Avrupa) ile Hint ve Uzakdoğu havzası arasındaki bağlantıyı sağlayan, deniz yollarını da kontrol altında bulunduran yapısıyla stratejik bir coğrafi konuma sahiptir.¹¹⁸ Aden Körfezi, Kızıldeniz ve Bab-ül Mendeb Boğazı ile Hint Okyanusu arasında yer alan, Asya, Avrupa ve Amerika'yı birbirine bağlayan en önemli ve en yoğun ticaret yollarından biridir. Dünyada ticareti yapılan ürünlerden %90'ını taşıyan yaklaşık 21.000 gemi her yıl Aden Körfezi'nden geçmektedir. Özellikle Aden şehri sahip olduğu coğrafi avantajlardan dolayı hem körfezin hem de bölgeden geçen deniz aşırı ticaretin kontrolü açısından çok önemlidir.¹¹⁹ Bölgedeki korsanlık eylemleri tarihin eski zamanlarından beri bir realite olmasına rağmen son yıllarda Somali'deki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa paralel gemi kaçırma eylemlerindeki artış ve eylemlerin niteliğinin değişmesi büyük güçlerin bölgedeki siyasi gelişmelere müdahil olabilmek, yerkürenin en önemli deniz geçişlerinden biri olan Aden Körfezi'ni denetim altında tutabilmek çıkarlarını ve dünya ticaretindeki dengeleri kendileri lehine korumak amacıyla korsanlarla mücadele etme adına bölgedeki askeri varlıklarını arttırmalarına yol açmıştır.

BM Güvenlik Konseyi 2008 yılında Aden Körfezi'ndeki korsanlık eylemlerine karşı korsanlık beş karar kabul etmiştir. (1816, 1838, 1844, 1846 ve 1851). BM Güvenlik Konseyi'nin Aden Körfezi'ndeki korsanlarla mücadele etmek için sıcak takip ve Somali geçici hükümetinden izin almak şartıyla kara ve hava operasyonuna izin veren 1851 sayılı kararını aldıktan sonra birçok ülke bölgedeki deniz kuvvetlerini güçlendirmiştir. Avrupa Birliği Aralık 2008'de bölgede Atalanta adı

¹¹⁷ Emine Akçadağ, “Uluslararası Bir Sorun Olarak Deniz Haydutluğu: Somali Örneği”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=469:uluslararar-bir-sorun-olarak-deniz-haydutluu-somaliornei&catid=122:analizlerguve-guvenlik&Itemid=147 e.t.: 21 Ekim 2011, s.1

¹¹⁸ <http://www.bilgesam.org.tr.>, e.t.: 21 Ekim 2011

¹¹⁹ <http://www.denizticaretodasi.org.>, e.t.: 21 Ekim 2011

altında bir deniz operasyonu başlatmıştır. Bu operasyona İngiltere, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Almanya, İtalya, Belçika, İsveç ve İspanya katılmış. Küresel güç ABD 2001 yılından beri Aden Bölgesi'nde bir donanma gücü (5.Filo) bulundurmıştır.¹²⁰ Bölgede ayrıca, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Avustralya da askeri gemiler bulunmakta ve tek başlarına korsanlara karşı operasyonlar yürütmektedir. 2,5 milyon metrekarelik bir alanı kapsayan Aden Körfezi, körfezi çevreleyen iki ülke olan Yemen ve Somali'deki siyasi otorite ve güvenlik boşluğu ile birlikte düşünüldüğünde denetlenmesi çok da kolay olmayan bir bölge durumundadır.¹²¹ Bazı kıyı devletlerinin karasularının güvenliğini sağlayamamaları, kargo gemilerinin mürettebatının sayıca az ve silahsız oluşu, büyük ticaret gemilerinin düşük hızda seyretmeleri ve manevra kabiliyetlerinin az oluşu gibi etkenler günümüzde korsan faaliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Ancak, Somali bölgesindeki deniz haydutluğunun birinci nedeni, bugün ülkenin kıyıları ve karasularında otorite ve gücünü gösterecek güçlü ve etkin bir hükümetin olmayışıdır. Bölgedeki deniz haydutluğunun önlenmesi için asıl yapılması gereken Somali'de istikrarın ve refahın sağlanmasıdır.¹²²

2.4. Doğu Akdeniz'de İzlenen Politikalar

Akdeniz'in güvenliği ve kontrolü için tüm Akdeniz stratejik açıdan çok önemlidir. Doğu Akdeniz'in güvenliği batı dünyasına akmakta olan enerjinin ulaşım yolunu oluşturması, dünyanın en istikrarsız bölgelerinden Ortadoğu'nun kıyısında bulunması ve egemen güçlerin bölge üzerindeki politikaların merkezinde olması ile doğrudan ilişkilidir. Akdeniz ülkelerini kontrolü altında tutabilecek bir güç, petrol ikmal hatlarına da hakim olacağı için dünya hâkimiyeti yolunda çok önemli bir avantaja sahip olacaktır. Dünya dengelerinin değişimi ile Doğu Akdeniz güvenliği arasında doğrudan bir ilişki olduğu için Akdeniz'in güvenliği, Doğu Akdeniz'in güvenliği ile bütünleşmekte ve dünya güç merkezleri için bu bölgenin güvenliğinin

¹²⁰ <http://www.bilgesam.org.tr>, e.t.: 21 Ekim 2011

¹²¹ <http://www.bilgesam.org.tr>, e.t.: 21 Ekim 2011

¹²² Emine Akçadağ, **a.g.m.**, s.4

sağlanması vazgeçilmez bir amaç olmaktadır. Küresel egemenlik konseptini benimseyen ve askeri, politik ve ekonomik alanda dünyanın bir numarası ve dünyanın jandarması konumuna gelmek isteyen ABD, yurttaşı Mahan'ın teorilerine uygun olarak deniz gücünü Akdeniz'den açık denizlere kadar yayma ve deniz ulaşım güzergahlarını kontrol ve denetleme altına alma telaşındadır.¹²³ Doğu Akdeniz hem Kuzey-Güney hem de Doğu-Batı istikametindeki stratejik intikal bölgesi olma özelliğini koruyacak, bu özelliği de bu bölgeyi küresel güçlerin sürekli ilgi alanında olacaktır. Aslında tıpkı petrol ve diğer enerji kaynaklarında olduğu gibi yakın bir gelecekte bu bölgede suyu yönetmek ve denetlemek, bölge dengelerini korumak ve bozmakla eşdeğer hale gelecektir. Petrol ve doğal gaz boru hatlarının kavşak noktasında olan Doğu Akdeniz'e hem kendi enerji güvenliğini sağlamak, hem de rakiplerinin bağımlı olduğu kaynakların denetimini elinde bulundurmaya isteyen süper gücün ilgi alanı içerisindedir. Diğer bir deyişle Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Projesi içinde ana unsur olan "petrol alanlarının ve petrol taşıma yollarının kontrolü" amacı için Doğu Akdeniz denetim altında tutulması gereken öncelikli bir bölgedir.

BOP'nin tasarımının odak noktasında petrol, doğalgaz ve su ve dolayısıyla Doğu Akdeniz yer almaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de suyun yönetimi, bölgenin ve global ölçekteki yeni imparatorluk düşlerinin belirleyici unsuru olacaktır. ABD, AB, İsrail, Rusya Federasyonu, Türkiye ve diğer bölge ülkeleri 21. yüzyılın en stratejik kavşağı olacak olan Doğu Akdeniz'de etkinlik kurmaya çalışmaktadır. Bu nüfuz mücadelesinin en şiddetlisi de AB ile ABD arasında yaşanmakta ve Doğu Akdeniz bugün adeta bir hegemonya savaşına sahne olmaktadır. Tarihin her döneminde büyük güçler tarafından rekabet alanı olarak algılanan ve ciddi çatışmalara sahne olan Doğu Akdeniz yakın gelecekte yine birçok açıdan dünyanın gündemine gelecek ve 21. yüzyılın en keskin hesaplaşmasının yaşanacağı bölge olacaktır.

¹²³ Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.139.

2.4.1. ABD ve NATO'nun Doğu Akdeniz Politikası

ABD'ye yönelik olarak gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terör olaylarından sonra devletler ilan etmiş oldukları ya da kendilerini ilgili gördükleri deniz yetki alanlarını denizden gelebilecek asimetrik risk/tehditlere karşı bir güvenlik çemberi olarak görmüşler ve bu deniz alanlarında hatta açık denizlerde dahi deniz emniyeti ve güvenliğine ilişkin ulusal menfaatleri doğrultusunda birçok tedbir almak ihtiyacı hissetmişlerdir.¹²⁴ 1991'den bu yana, bütün denizler ABD Deniz Gücünün üstünlüğüne ve kontrolüne bırakılmıştır. ABD askeri gücünün en önemli ve en güçlü bileşeni Deniz Gücü olmuştur. İşte bu nedenle, ABD tek kutuplu dünyanın süper gücü haline gelmiştir. AB'nin ve ABD'nin izlediği politikalar Doğu Akdeniz'in güvenliği ve geleceğini şekillendirmesi açısından önemlidir. Bölgedeki güvenlik problemlerinin birçoğu Doğu Akdeniz sahillerinde toplanmıştır. Bölgesel ve ülkeler arası sorunlar, terörizm ve kitle imha silahları, organize suçlar, kontrolsüz göç, çevresel ve sağlık riskleri, enerji güvenliği, hızla artan nüfus ve su kaynaklarının kıtlığı Doğu Akdeniz'deki bu güvensiz ortamının nedenleri arasında sayılabilir.

Soğuk savaş sonrası tehdit ve tehlike konseptini yeniden ele alıp değiştiren NATO'da strateji, kuvvet ve komuta yapısı da değişmiştir. Yeni stratejiye göre global ve potansiyel tehdit yerini belirsizlik ve risklere bırakmıştır. Yeni tehdit algılamaları ve değişen uluslararası ortam NATO'nun komuta ve kuvvet yapılanmasının bölgesel çatışmalar ile kolektif güvenlik gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde daha esnek ve fonksiyonel bir yapıya kavuşturulmasını gerekli kılmış, bu çerçevede müşterek operasyonların etkin bir şekilde yapılabilmesini temin için Birleşik Müşterek Görev Kuvveti (BMGK) Konsepti geliştirilmiştir. NATO dış adaptasyon bağlamında genişlemeyi hedeflemekte BİO programı ve Akdeniz Diyalogu ile ittifak dış adaptasyonunu geliştirmektedir.¹²⁵ 11 Eylül saldırıları ve Irak savaşı ilgiyi Avrupa Birliği'ndeki gelişmelerden Ortadoğu güvenliğine doğru kaydırmış, ayrıca 1990'ların başında Cezayir'deki kriz ile başlayan Kuzey Afrika'da ki gelişmeler ve

¹²⁴ **Akdeniz Kimin Denizi?**, www.tasam.org/tr/icerik/3442/akdeniz-kimin-denizi, e.t.:20 Haziran2011, s.5

¹²⁵ Hasan Kanbolat, "NATO Kime Karşı Nereye Doğru ve Nereye Kadar Genişliyor", Stratejik Analiz, S.49, Mayıs 2004, s.16.

bunun Avrupa üzerinde potansiyel etkileri ilgiyi Akdeniz'e ve dolayısıyla Barselona süreci ve NATO'nun Akdeniz diyaloguna yönlendirmiştir. Son 10 yıl boyunca Akdeniz jeopolitiğinin ağırlık merkezi Doğu Akdeniz'e doğru kaymıştır. Aslında kuzey-güney güvenlik diyalogu için en aktif ve etkili partnerlerin Orta ve Doğu Akdeniz'de yer alıyor olması da bu merkezin yer değiştirmesinde önemli rol oynamıştır. Akdeniz'e yönelik güvenlik ve strateji tartışmaları ittifakın ilgisini çekmektedir. Güney Avrupa ülkelerinin Akdeniz'e yönelik yaklaşımlarının yanında İngiltere ve Almanya'nın da bu yönde katılımları belirli bir seviyeye gelmiştir. ABD de daha belirli bir Akdeniz politikasının yararlarını gözeterek Akdeniz Diyalogu'nu dikkate almaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'in güvenliği Akdeniz, NATO ve Avrupa güvenliği mimarisinin kilit taşı olup bu güvenlik içinde NATO önemli bir görev ve sorumluluk üstlenmiştir. Yeni NATO stratejisi kapsamında reaksiyon kuvveti olarak Atlantik ve Akdeniz için oluşturulan iki deniz kuvvetinden Akdeniz Kuvveti'ne Türkiye bir fırkateyn ile katılmıştır. NATO Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti ile bu denizde sürekli var olan kuvvetler arasına NATO da katılmıştır.¹²⁶

Akdeniz'in güvenlik mülahazalarında bölgeler üstü bağlantıların merkezileşmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kitle imha silahları (KİS) ve balistik füzelerin artışı, enerji güvenliği, mülteci akımları ve Ortadoğu barış süreci sorunları NATO'nun bölgedeki ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde enerji yolları ve enerji güvenliği konularında meydana gelen gelişmeler Akdeniz bölgesinde de kuzey-güney arasındaki bağlantıların güçlenmesini gündeme taşımaktadır. Günümüzde Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarına ve coğrafi durumlarına göre enerji nakil yollarına büyük önem gösterilmektedir. Bölgede petrol ve doğal gazla ilişkin meydana gelen gelişmelerin Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Orta Asya'da meydana gelecek gelişmeler ile birlikte Avrupa ve ABD'yi önemli ölçüde etkilediği değerlendirilmektedir.

NATO'nun yeniden yapılandırılmasında, NATO'nun alan dışı bölgelerde -BOP- kullanılması ön plana çıkarılmış, kuvvet yapısı buna uygun olarak geliştirilmiştir. NATO, BOP bölgesinde kullanılacak bir askeri güç haline getirilmektedir. ABD kuvvetlerinin de bu projeye destek verecek şekilde aynı paralelde konuşlanmakta

¹²⁶ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.88

olduğu görülmektedir. Bu durumda Doğu Akdeniz'de NATO'nun etkinliği artacaktır.¹²⁷ NATO'nun geçirmekte olduğu değişim süreci karşılaşılabileceği tehditlere karşı daha etkin bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır. Bununla beraber bu değişim sürecinin başta Doğu Akdeniz İnisyatifi'ne katılan ülkeler tarafından nasıl algılandığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Batı Akdeniz'deki ülkeler başta olmak üzere bölgedeki birçok ülke kendi KİS üretme/elde etme programları nedeniyle, Akdeniz'in bir tehdit bölgesi olarak algılanmasından ve bunun bir müdahale için bahane olarak ileri sürülmesinden korkmaktadırlar. Bu nedenle NATO'nun KİS ile ilgili yeni riskleri ortaya koyması için buna yönelik diplomasi ve askeri stratejisini iyi belirleyerek uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Bunun aksi olduğu takdirde, NATO'nun Güney Akdeniz ülkeleriyle işbirliğine yönelik diyalog ve ortak güvenlik yaklaşımı faaliyetlerine zarar verebilecek yanlış algılama ve yanlış anlamalar ortaya çıkabilir.

NATO'nun Ortadoğu ve Akdeniz stratejisi çerçevesinde ABD ile Avrupa'da askeri gücüyle öne çıkan Fransa arasında iş birliğinin gelişeceğinden söz edilebilir. Fransa birçok değişikliği yapabilecek askeri güç ve siyasal hırsla sahip bir ülke olarak anahtar konuma sahiptir. Bu çerçevede NATO'nun yeni yapılanmasında Akdeniz ülkeleri, özellikle Türkiye, İspanya, İtalya ve Fransa daha ağırlıklı rol oynayacaklardır.¹²⁸ ABD'nin ve Doğu Akdeniz'in de içerisinde yer aldığı BOP projesinin gerçekleştirilmesi halinde ABD lehine olan güç dengesinin daha da artacağı beklenmektedir. Fakat Doğu Akdeniz'de dengelerin ABD aleyhine gelişmeler göstermesi bölgede çok ciddi sorunları beraberinde getirebilecektir. Bölgede NATO'nun lehine bir denge mevcuttur. Bölgede Rus tehdidinin kalktığı savıyla AB bölge için NATO'dan ayrı bir savunma ve güvenlik yapılanması oluşturmaktaydı; ancak Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'a müdahalesi ile tarih sahnesine yeniden döndüğünü hatırlatması üzerine bölgedeki kartların yeniden karılmak zorunda olacağı bir döneme doğru gidiş başlamıştır.¹²⁹

¹²⁷ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.88

¹²⁸ Yavuz Gökalp Yıldız, **a.g.e.**, s.65.

¹²⁹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.89

20 yıl önce politika yapıcılar ve stratejistler için çevresel bir ilgi odağı olan Akdeniz güvenliği bugün sadece Avrupa'da değil aynı zamanda ABD'de stratejik tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu bölgede uygulanan Amerikan Stratejisi Doğu Akdeniz'in güvenlik çevresindeki değişimin belirleyicisidir. Ancak bölgede ki gelişmeler de aynı zamanda bu denklemin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır, Başta Körfez Krizi ve Irak'a ABD ve müttefiklerinin müdahalesi ile başlayan, İsrail'in Lübnan'a girmesi ile devam eden sürecin bölgede yeni oluşumlar yaratma ve yeni güçler ve kontrol sistemleri kurma çabasına yönelik olduğu görülmektedir. AB ve ABD, BOP kapsamında bölgede uyguladıkları politikalar ile Ortadoğu bölgesi, Akdeniz ve yakın çevresinin siyasi haritasını değiştirmeye çalışmaktadır. Bunun neticesinde bölgede birçok bağımsız ülke oluşacak ve siyasi haritalar değişecek gibidir. Bölgede Doğu Akdeniz'le doğrudan ilgili olarak yeni dinamikler yaratılma süreci başlamış olup bu süreç orta vadede siyasi haritaların değişeceği bir sonuca doğru ilerlemektedir.

2.4.2. AB'nin Doğu Akdeniz Politikası

Coğrafi olarak Avrupa güvenliğinin sınırları Batı Avrupa'dan Orta ve Doğu Avrupa'ya, Balkanlar'a, Akdeniz'e ve hatta Kafkaslara, Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya kadar uzanmıştır. AB'ne komşu ülkelerden başlayarak Balkanlara yayılması olasılığı belirmişken, güneyde ise Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya kadar uzanmıştır. İdeolojik ayrımların sembolü hâline gelmiş olan Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılmasına ve iki Almanya'nın birleşmesine yol açan politik değişimler AB'ni stratejik ve jeopolitik önceliklerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır.

AB 1990'a kadar Akdeniz bölgesiyle sınırlı ilgileniyordu. 1992 yılından itibaren, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra AB'nin yasama organı niteliğindeki AB Konseyi, Akdeniz politikasında değişikliğe gitmiş ve Akdeniz politikasına daha çok ağırlık vermeye başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa Konseyinin 1992 Lizbon, 1994 Corfu ve Essen toplantılarında gelişerek, nihayet 1995 Cannes toplantısında Avrupa Komisyonu tarafından sunulan "Avrupa Akdeniz Ortaklığı" önergesinin

benimsenmesiyle son halini almıştır.¹³⁰ Barselona Süreci 27-28 Kasım 1995'te düzenlenen Avrupa-Akdeniz Konferansı sonucunda yayınlanan Barselona Bildirgesi ile başlamıştır. AB Ortadoğu'nun önemine binaen başlattığı Küresel Akdeniz Politikası'nı 1995'te ilan ettiği Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile daha da sağlam bir zemine oturtmuştur. Avrupa ve Güney Akdenizli ortakları arasında siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın günümüzde 35 üyesi vardır. Bu 35 üyenin 25'ini AB'ye üye ülkeler oluşturmakta, diğer 10 üye ülke ise Türkiye'nin yanı sıra Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus'tan oluşmaktadır.¹³¹

AB'nin dış politika penceresinde güneye doğru derinleşme seçeneğini açan bu gelişme, Akdeniz bölgesiyle ticari ve iktisadi ilişkilerde yaşanan karşılıklı bağımlılıklar ve bölge ülkeleri ile AB ülkeleri arasındaki yüksek gelir farklılıkları göz önüne alındığında, bölgenin barışı, güvenliği, evrenselleşen ekonomiye eklenecek artan refahtan pay alması açısından, AB ve Akdeniz ülkeleri arasında daha yakın ve güçlü ilişkilerin kurulmasını zorunlu kılmıştır.¹³² Bu süreç, temel olarak Akdeniz'in Güney sahilinden gelen çok önemli miktarda göçü engelleme ve bunun yanında, Avrupa Birliği'nin stratejik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla Avrupa tarafından başlatılmıştır. Barselona Deklarasyon'u ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde demokratik siyasi yapı, bölge insanların ekonomik düzeylerini artıracak ekonomik ıslahatlar ve mevcut farklı kültürlerin bir arada barış içinde yaşayabilecekleri bir toplumsal yapı oluşturmak hedeflenmiştir. Bölge halkının refah ve iş imkânları için Avrupa'ya göçü önleyecek en önemli çözüm, o bölgenin kendi içinde gereken ekonomik altyapının oluşturulması olarak düşünülmüştü. Bu nedenle, deklarasyonun içinde yer alan ekonomik hedefler diğer iki düzeyden (siyaset ve güvenlik ile kültür, insan hakları ve sosyal) daha fazla vurgulanmıştı.¹³³ Bölgedeki hegemonik güç olarak halen en etkili konumda olan ABD'dir; ancak küresel ve bölgesel ölçekte öne çıkmaya çalışan AB GKRY'ni yaşanacağı bilinen birçok soruna rağmen tam üye yaparak bölgede çok önemli bir atak yapmıştır. AB Doğu Akdeniz'i

¹³⁰ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.34

¹³¹ Kenan Dağcı, "AB'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye'ye Etkileri" http://www.tasam.org/trTR/Icerik/367/abnin_akdeniz_politikasi_ve_turkiyeye_etikeleri, e.t.: 18 Haziran 2011, s.1

¹³² Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.35

¹³³ Kenan Dağcı, **a.g.m.**, s.1-2

kontrol ederek çok geniş bir coğrafyada politik, ekonomik ve askeri açılardan avantaj sağlamaya çalışmaktadır. AB'nin bu konuda coğrafi konum avantajının yanı sıra 1995 ten bu yana uygulamaya çalıştığı Avrupa Akdeniz İşbirliği Programı da bulunmaktadır. Bu program daha çok AB'nin Doğu Akdeniz'le olan ilişkisinin politikasını oluşturmanın önemli bir aracı durumundadır.¹³⁴

2.4.3. İngiltere'nin Doğu Akdeniz Politikası

Akdeniz ve Kıbrıs'ın stratejik ilgi odağı olarak bölge zenginliklerine tek başına sahip olmak isteyen gülerin çıkar mücadelesine sahne olmuştur. Bu emperyalist güçlerin başında İngiltere yer almaktadır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile Kıbrıs'ın olağan üstü bir önem kazanması ve ticaret yollarının ağırlığının Doğu Akdeniz'e inmesi İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki politikasında da değişiklik meydana getirmiş ve bunun sonucunda İngiltere 1878'de Doğu Akdeniz'de stratejik bir konumu olan Kıbrıs adasını Osmanlı İmparatorluğu'ndan almıştır. İngiltere uluslararası kamuoyunda pek fazla yer almamasına rağmen Kıbrıs adasında iki üsse sahiptir. Aynı zamanda askeri açıdan da çok önemli olan bu üslere azami özen ve dikkat göstermektedir. Doğu Akdeniz'deki petrol ulaşım hatları ve deniz ticaret yolları üzerindeki konumu nedeniyle kıtasal ve küresel stratejik önemi olan Kıbrıs üzerindeki bir askeri üsse sahip olan İngiltere'nin Akdeniz bölgesinde son zamanlarda meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmesini ve bölgede ABD ve AB politikalarına paralel ve kendi çıkarları doğrultusunda bir dış politika izlemesini kolaylaştırmaktadır. Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs tarafından 16 Ağustos 1960'ta imzalanan Kurucu Antlaşmanın ilgili hükümleri,¹³⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti'ne iki egemen İngiliz üssü Akrotiri ve Dikelya topraklarından çizilen dört çizgi arasında kalan deniz sahasını, kendi kara sularını bir parçası olduğunu ileri sürmeme mükellefiyeti getirmektedir. Antlaşmanın bitişik iki ülke arasında kara sularını sınırlandırıldığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Buna karşılık aynı antlaşmanın diğer deniz alanlarını da sınırlandırıp sınırlandırmadığı şüphelidir.

¹³⁴ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.35

¹³⁵ <http://www.kktcb.eu>, e.t.: 06 Mayıs 2011, **1960 KKTC'nin Kuruluş Antlaşması** - Ek-A fasıl 3

Çizgiler arasındaki suların İngiliz karasuları mı yoksa açık deniz mi olduğu hukuken belli değildir. Anlaşmada karasularından başka diğer deniz alanlarına herhangi bir referans yapılmamıştır. İngiltere ise bölgede varlığı söz konusu olan petrol ile ilgilenmediğini bildirmiştir. İngiltere'nin bu konudaki nihai tutumunu bölgede bulunacak petrol/doğalgaz rezervlerinin büyüklüğü belirleyecektir.¹³⁶

Bölgede halen ABD ile AB arasında Fransa'nın önderlik yaptığı bir grup AB üyesi ülke arasında daha çok çelişkili olan konularda her gün biraz daha su yüzüne çıkan ciddi bir nüfuz mücadelesinin işaretleri görülmektedir. Fransa bu mücadeleyi Türkiye'nin ve kendisinin de dahil olduğu bir Akdeniz Birliği kurarak da yapmak isterken bir diğer amacı da Türkiye'yi bu birliğe yönlendirerek AB sürecinden uzaklaştırmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin İngiltere ile çok yakın dirsek teması içerisinde bulunması, ayrıca İngiltere'nin üsler konusunda AB dışında tutmaya alışarak ABD taleplerine uygun hale getirmeye çalışması kolayca anlaşılabilir.¹³⁷

2.4.4. Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikası

Fransız emperyalizminin Kuzey Afrika'da özellikle Cezayir'deki tartışmalı mirasına rağmen, Fransa'nın Akdeniz havzasının güney ve doğu kıyıdaş ülkeleriyle girdiği yoğun ekonomik ilişkiler bu ülkeler ile Fransa arasındaki bağların güçlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Akdeniz havzasında işbirliği önerisi ilk olarak 1995 Barselona Zirvesi'nde Barselona Süreci olarak gündeme gelmiştir. Bu süreç AB'yi Akdeniz derinliğine kanalize etme yolunda cesaret verici bir adımdır. Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin mevcut olan bir diyalogdan öteye geçme teşebbüsü olarak düşündüğü¹³⁸ Akdeniz Birliği projesi için AB üyesi 27 ülke Libya hariç Akdeniz'e kıyısı bulunan 16 ülke Fransa'nın Başkenti Paris'te bir araya gelmiştir. 2008 yılında imzalanan "Akdeniz İçin Birlik" projesi, AB'nin Akdeniz'e kıyısı olan fakat AB'ne üye olmayan ülkeler için somut politikalar belirlemek amacıyla giriştiği çabaları kapsamakta ve AB'ne alternatif bir proje olacağı şeklinde

¹³⁶ S. Hami Başeren, **a.g.m.**, s.27.

¹³⁷ Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.134.

¹³⁸ Osman Cenk Güzer, "Fransız Dış Politikasında Sarkozy Damgası", Gündem Analiz, 2007, s.37

yorumlar yapılmaktadır.¹³⁹ Avrupa Akdeniz ortaklığı ve bunun temel dayanağı olan Barselona Deklarasyonu, Akdeniz'in kendine has yapısal özelliklerinden dolayı ortaya çıktığı ve şekillendiği söylenebilir. Bu yapısal özellikler Akdeniz'deki Kuzey-Güney farkı olarak da ifade edilebilir. Barselona deklarasyonunda eşitlik, açıklık ve karşılıklılık prensipleri ile bölgesel entegrasyon hedeflenmiştir. Bu genel hedef çerçevesinde Akdeniz'de bir barış ve istikrar bölgesi oluşturmak öngörülmüştür. Ancak 1995'tekinden farklı olarak 2005'te ekonomik gelişme ile demokratikleşme ve reform arasındaki bağlantı vurgulanmıştır.¹⁴⁰ AB'ni oluşturan kurumların bire bir kopyalarının düşünüldüğü Akdeniz Birliği'nin, Akdeniz Komisyonu, Akdeniz Konseyi, Akdeniz Yatırım Bankası gibi kurumlardan oluşturulması öngörülmekte, bu kurumların odaklanacağı alanların "ortak göçmen politikası", "ekonomik ve ticari kalkınma", "çevre reformu", ve hukuk devletinin tesisi gibi alanları kapsamaktadır.

Fransa Cumhurbaşkanı N.Sarkozy'nin seçim kampanyalarında ilk defa öne çıkan ve Cumhurbaşkanlığı sırasında uluslararası medya gündemine "Club-Med" yakıştırmasıyla gelen projeye mesafeyle yaklaşan tek ülke AB üyeliğiyle ilgili tartışmasız gün geçirmeyen tek ülke Türkiye olmuştur. Bu tutumun nedenlerinden biri Akdeniz'deki ile AB'deki işbirliği zeminlerinin farklı olması diğeri ise Türkiye'nin AB ile katılım müzakerelerine giren aday ülke konumunda olmasıdır.¹⁴¹ Akdeniz Birliği için AB arka planına benzer bir siyasi ve ekonomik konjoktürden bahsetmek mümkün olmuyor. Çünkü havzada kıyısı olan ülkelerin bir kısmı otoriter (Mısır, Libya, Cezayir), bir kısmı zayıf demokrasi (Tunus ve Lübnan), bir kısmı toprak anlaşmazlığı sorununu halen çözmemiş durumda (İsrail, Fas, Suriye ve Güney Kıbrıs). AB üyesi Akdenizliler bir yana, diğer kıyıdaş ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik uçurumların derinliği, bölgesel ve ikili ilişkilerde yaşadıkları sorunlara bakış açılarındaki farklılaşma ve İsrail'in Filistin sorunu dolayısıyla Lübnan ve Suriye başta olmak üzere havza ülkeleriyle ilişkisizliği sorunları göz önüne alındığında, Akdeniz Birliği'nin gerçek bir birlik önündeki ciddi engelleri

¹³⁹ Emel Yıldırım, "Akdeniz İçin Birlik 'Paris Zirvesi'", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/916/akdeniz_icin_birlik_paris_zirvesi e.t.:17 Temmuz 2011, s.1

¹⁴⁰ Muharrem Ekşi, "AB'nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi", Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, <http://www.setav.org/ups/dosya/19602.pdf>, 21 Ekim 2011 s.3-5

¹⁴¹ Osman Cenk Güzer, **a.g.m.**, s.37-38

göstermektedir.¹⁴² Güvenlik mekanizmalarının oluşturulmasında aynı zamanda NATO üyesi de olan AB üyelerinin, hala rejim muhalifi unsurların ve oteritaryanizmin güçlü olduğu Güney ve Doğu Akdeniz kıyıdaşı ülkelerle savunma ve güvenlik işbirliğine girmesi kısa ve orta vadede mümkün görülüyor.¹⁴³

Türkiye'nin Akdeniz Birliği'ne katılmasını ısrarla talep eden Fransa, güçlü bir Akdeniz ülkesi olan, Avrupa'nın en büyük ordusuna ve ikinci büyük nüfusuna sahip Türkiye'nin AB'ye girmesini engellemek açısından kıvrakça bir manevra yaparken aynı zamanda ABD ile de Akdeniz'de özellikle İsrail'in çıkarlarını gözetecek bir siyasal çizgiyi amaçlamıştır. Hiç şüphesiz Hristiyan-Müslüman ülkelerini bir araya getiren böyle bir birlik aynı zamanda Arap ülkelerinin pasifleştirilmesiyle Müslüman Akdeniz devletleri arasında sıkışan İsrail'in de yalnızlığını giderip, güvenliğini sağlayacaktır.¹⁴⁴ Güney ve Doğu Akdeniz ekonomilerinden hiçbirisi- İsrail ve Güney Kıbrıs istisnai ekonomik yapılara sahiptir- AB üyesi Akdenizlilerle rekabet edebilme kapasitesine sahip değildir. Fransa'nın dile getirmekten kaçındığı iki önemli soru ise kurulması düşünülen birliğin mekanizmalarının nasıl aşılabileceği ve Fransa'nın AB üyeliği ve Club-Med üyeliği arasında dengeyi nasıl muhafaza edebileceği sorularıdır. Sarkozy'nin bu çabaları Fransa'yı uluslararası arenada tekrar ışıltılı konumuna kavuşturmak ve son gelişmelerle doğuya doğru kaymış çekim merkezini "Akdeniz Birliği" perspektifi ile Akdeniz'in güney sahillerine doğru taşımaya çalışmak olarak nitelendirmek doğru olacaktır.¹⁴⁵

2.4.5. İsrail'in Doğu Akdeniz Politikası

1948 yılında küresel güçler Ortadoğu'da yeni ve güçlü bir müttefik aktör olarak İsrail devletini yaratmıştır. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla günümüze kadar gelecek olan ve genellikle de terör faaliyetleri ile şekillenen Arap-İsrail ya da İsrail-Filistin çatışması başladı. Yahudi ülkesi İsrail'in kuruluşu Akdeniz bölgesi, Ortadoğu bölgesi ve çevresinin kaderini etkileyecek önemli bir siyasi gelişmedir. İsrail devletinin

¹⁴² Emel Yıldırım, **a.g.m.**, s.2

¹⁴³ Osman Cenk Güzer, **a.g.m.**, s.37-38

¹⁴⁴ Ali Külebi, "Akdeniz Birliği", [http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=7946e.t.](http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=7946e.t.;); 12 Temmuz 2011 s.1-3

¹⁴⁵ Osman Cenk Güzer, **a.g.m.**, s.39

kuruluşu ile bölgede sıcak çatışmalar hızlanmıştır. Ortadoğu'nun en kronikleşmiş sorunu olan Arap-İsrail çatışması, bölge genelinde radikal dinî grupların ortaya çıkmasında en temel faktörlerden birisidir. Aslında Ortadoğu'da terörün temelleri de İsrail devletinin kuruluşuna kadar gitmektedir.

Arap-İsrail çatışmasının bir diğer önemli sonucu, birçok Filistinlinin mülteci durumuna düşmesidir. Filistinli mülteciler zaman içinde buldukları ülkelerde radikal örgütler oluşturarak İsrail'e yönelik faaliyetlere girişmişlerdir. Bu radikal din temelli örgütlerin en bilineni Hamas'tır.¹⁴⁶ Ortadoğu bölgenin istikrarını bozan İsrail-Filistin çatışmasının yanısıra gıda, su, enerji, nüfus gibi pek çok sorunla karşı karşıyadır. Dünyanın en az yağış alan ve en fazla buharlaşmanın olduğu bölgelerinden biri olan Ortadoğu coğrafyasında petrol kadar kıt olan suyun da önemi her geçen gün artmaktadır. Ortadoğu'da su konusundaki arz ve talep dengesizlikleri bölge ülkeleri arasında paylaşım sorunlarını genişletmekte, siyasal çekişmelere ve anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir. İsrail'in genişletilmiş Ortadoğu ölçeğinde belirleyici rol üstlenmek istediği yeni su denklemi, Irak'ın kuzeyinden başlayarak Fırat ve Dicle havzalarının bütünlüğünü içeren suya dayalı yeni güvenlik alanı yaratacaktır. Petrol ve diğer enerji kaynaklarında olduğu gibi bölgede suyu yönetmek ve denetlemek, bölge dengelerini korumak ve bozmakla dolayısıyla bölge ekonomi-politiğini elinde tutmakla eşdeğer hale gelecektir. Ortadoğu'da Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, BAE, Ürdün ve Filistin su fakiri ülkelerdir. İsrail ise tarihten bu yana suyu politik bir araç olarak kullanmıştır. İsrail'in yakın gelecekte doğal zenginliklere ilişkin uzun vadeli bir yatırımda bulunması beklenmemektedir; ancak ülke çıkarları doğrultusunda Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerinde izlediği politikalar ile diğer ülkeler ilişkilerinin çerçevesini ABD doğrultusunda şekillendireceği gözlemlenmektedir. Tarih boyunca Doğu Akdeniz'in önem kazanmasında en büyük rolü oynayan Türkiye-Lübnan-İsrail bölgesindeki limanlar bugün de aynı coğrafyada sadece Akdeniz için değil aynı zamanda tüm dünya için önemli duruma gelmişlerdir. Türkiye ve İsrail arasında 15 Aralık 2006 tarihinde Hazar Denizi ile Kızıldeniz'i birleştirmeye yönelik bir enerji anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Kızıldeniz

¹⁴⁶ Türel Yılmaz, "Ortadoğu'da Terör ve Uluslararası Etkileri" Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, , Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.166

üzerinden esas olarak Hazar ile Atlas ve Hint Okyanusunu birleştirmektedir.¹⁴⁷ Doğu Akdeniz'in iki terminal ülkesi Türkiye ve İsrail bu kez de Hazar Denizi'ni Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlayacak çok önemli bir stratejik boru hattı için geçiş ülkesi olarak önemli bir rol üstlenecektir. Bu hattın gerçekleşmesi ile Doğu Akdeniz'deki iki terminal ülkenin Petrol ve Doğal gaz dağıtımında koordinasyon ve işbirliğini arttıracakları görülmektedir. Halen bu ülkelerin küresel güçler tarafından stratejik partner olarak değerlendirilmesinin temel sebepleri arasında bu projelerin geçeceği coğrafyada yer almaları ve bu coğrafyanın da dünya enerji pazarı için de vazgeçilmez bir coğrafya olmasıdır.¹⁴⁸ Bugün, İsrail'in Filistin topraklarını işgalini sona erdirmesi, yerleşim alanlarını genişletmekten vazgeçmesi ve bir Filistin devletinin kurulması için ciddi olarak müzakere yapması konusunda ne ABD'den, ne Avrupa'dan ne de bizzat Arap devletlerinden etkili bir baskı gelmiştir. İnanılır olması gereken böyle bir baskı yapılmadığından, İsrail işgalini sürdürecektir. İsrail'in bunu yapabilmesinin en kolay yolu Gazze ve Batı Şeria'nın paylaşımı üzerinde hâlihazırda süregelen Hamas ve El Fetih arasındaki uyuşmazlıkların devam etmesini sağlamasıdır. Batı Şeria günden güne küçüldüğü için bölgede bir devlet kurulma olasılığı yok olmaktadır; ancak bu durumda da İsrail Gazze'nin zenginleşerek dış destekli bir hükümet kurulmasına sıcak bakmaktadır. Ortadoğu'daki jeopolitik istikrarsızlık muhtemelen küresel güvenliğe yönelik büyük bir tehdit teşkil edecektir; çünkü çatışmanın barışçıl bir şekilde çözülmesi ihtimali hiç olmadığı kadar uzak görünmektedir. Bu haddinden fazla istikrarsız bölgede yeni, tuhaf ve önceliklerden daha güçlü ittifaklar arasında daha fazla çatışmalar yaşanmasına şaşırılmamamız gerekmektedir.¹⁴⁹ Başta ABD olmak üzere Batı'nın bölgedeki hegemonyasını sürdürmek için takip ettiği baskıcı politikalar ve bölgedeki antidemokratik yönetimlere Batı desteği devam ettikçe iç ve dış anlamda çıkmazda olduğunu hisseden bölgedeki yapılanma, dinî temelli terör faaliyetlerini beslemeye devam edecektir. Bu süreç açıkça göstermektedir ki terör olayları, bu tarz yani çifte

¹⁴⁷ M Hergüner, “Doğu Akdeniz Enerji Merkezi”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, 26 Mart 2007, s.123

¹⁴⁸ Dursun Yıldız, a.g.e., s.171

¹⁴⁹ Timur Göksel, “Geleceğin İpoteği: Filistin-İsrail sorunu ve Uluslararası Güvenliğe Yansımaları”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.134-137

standartlı politikalar terk edilmediği sürece Ortadoğu'nun ve doğrudan dünya gündeminin en sıcak konusu olmaya devam edecektir.¹⁵⁰

2.4.6. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası

Türkiye Doğu Akdeniz'de 569 mil ile en uzun kıyısı olan ülkedir. Daha sonra 522 mil ile Mısır gelmektedir. İsrail Doğu Akdeniz'de 128 millik bir kıyı şeridine sahiptir. Bu ülkeyi 107 mil ile Lübnan izlemektedir. Doğu Akdeniz'e en az kıyısı olan ülke ise 95 mil ile Suriye'dir.¹⁵¹ Doğu Akdeniz'i kara, deniz ve havadan en iyi şekilde kontrol edebilecek coğrafi avantaja sahip olan ülke Türkiye'dir. Bu özelliği ile Türkiye bölgenin anahtar ülkesi durumundadır. Türkiye Doğu Akdeniz'de deniz trafik yollarının emniyetinin sağlanmasında yeni görevler almaktadır. Bu kapsamda, Türk Deniz Kuvvetleri yasa dışı faaliyetlerin ve terörün önlenmesi, deniz yetki alanların korunması maksadıyla, Doğu Akdeniz'de BM Güvenlik Konseyinin ilgili kararlarının sağladığı hukuki çerçeve temelinde 1 Nisan 2006 tarihinde Akdeniz Kalkan Harekatı adı altında bir deniz güvenlik hareketini başlatmıştır. Bu hareketin amacı İskenderun'dan çıkan petrol ulaştırma hatlarının güvenliğini sağlamaktır. Bir NATO üyesi olan Türkiye NATO'nun Akdeniz'deki barış ve dengenin sağlanmasına yönelik girişimlerini desteklemektedir. Bundan başka onlarca parça yüzer ve uçar platformu ile Türkiye kıyı şeridinde konuşlanmış Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı, deniz güvenliğinin sağlanmasında büyük rol almaktadır.¹⁵² Doğu Akdeniz'deki tüm bu gelişmeler her açıdan Türkiye'yi en üst seviyede etkilemektedir. Karadeniz'de üretilen petrol miktarının artması, BTC petrol boru hattının tamamlanması bu bölgedeki trafiğe yıllık 24 milyon tonluk ilave bir yük getirmiştir. Diğer taraftan Günümüzde GAP'ın tam olarak devreye girmesi ile oluşacak ilave ihracat ve ithalat faaliyetleri İskenderun Körfezini ve bu körfez üzerinden Doğu Akdeniz'in Türkiye için önemini arttıracaktır. Ayrıca yılda 10 milyon tonluk yeni ihracat potansiyelinin ortaya çıkmasıyla Doğu Akdeniz'deki limanlarımıza yönelik gemi trafiği gün geçtikçe artacaktır.

¹⁵⁰ Türel Yılmaz, **a.g.m.**, s.166

¹⁵¹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.56

¹⁵² Cem Gürdeniz, **a.g.m.**, s.282-283

Bu gelişmeler Doğu Akdeniz'in stratejik intikal bölgesi olma özelliğini koruyacağını ve stratejik bakımdan öneminin çok fazla arttıracağını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan limanların güvenliğinin sağlanmasından sorumlu devlet birimi olan Türk Denizcilik Müsteşarlığı Otomatik Tanımlama Sistemi (Automatic Identification Systems-AIS) ve uzun Türk sahil şeridinin korunmasına yönelik istasyonları içeren büyük projeleri üstlenmiştir.¹⁵³ Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkin olarak varlık göstermesi, Akdeniz'in ve dolaylı olarak Türkiye ve KKTC'nin güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde GKRY Kıbrıs adasının tamamının AB toprağı olması iddiası ile adanın kuzey bölgesinde de inisiyatifi ele alması halinde Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin varlığını ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Türkiye, bölgedeki en güçlü deniz kuvvetleri gücüne sahip olması nedeniyle, bölgede politik ve diplomatik faaliyetlere ağırlık vermesi halinde bölgede istikrarı ve güvenliği sağlayabilecektir.¹⁵⁴

Bakü-Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı: Bu hat 13 Temmuz 2006'da işletmeye açılmış olup Azerbaycan petrolerini Akdeniz'e ulaştırmaktadır. Doğu-Batı Enerji Koridorunun en önemli bileşenini oluşturan ve 1774 km ile dünyanın en uzun ikinci boru hattı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, Azeri-Çırac-Güneşli (AÇG) sahasından başlayarak, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden, çevresel açıdan hassas Karadeniz ve Türk Boğazlarını by-pass ederek, Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'daki terminale ulaşmaktadır.¹⁵⁵ Kasım 2008 itibarıyla, Kazak petrolü de BTC üzerinden dünya pazarlarına ulaşmaya başlamıştır. 24 Nisan 2011 tarihi itibarıyla petrol yükleme yapılan tanker sayısı 1507'ye, söz konusu hat üzerinden yapılan petrol ihracatı da 1 milyon 174 bin varile ulaşmıştır. Böylece Doğu Akdeniz, dünyanın en önemli Doğu-Batı-Kuzey-Güney Enerji Koridoru hâline gelmiş ve birçok asimetrik risk ve tehditlere karşı hassas bir bölge niteliğine bürünmüştür. Bu hattın kapasitesi 1 milyon varil/gün'den 1.2 milyon varil/gün'e çıkarılmıştır.

¹⁵³ <http://www.denizhaber.com.tr>, e.t.: 8 Haziran 2011

¹⁵⁴ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.42-46

¹⁵⁵ <http://www.mfa.gov.tr>, e.t: 5 Eylül 2011

BTC boru hattının açık denizlere çıkışı olmayan Hazar bölgesinin petrol kaynakları için ana ihraç güzergahı olması öngörülmektedir. Bu boru hattı, Güney Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı Türkiye'ye ve buradan Batı pazarlarına bağlayacak olan Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun başarıyla tamamlanmasında önemli bir mihenk taşıdır. BTC toplam 1774 km uzunluğuyla dünyanın en uzun ikinci boru hattıdır. Türkiye bunun 1074 kilometresine ev sahipliği yapmaktadır.¹⁵⁶ Günümüzün giderek daha açık ve rekabetçi küresel ekonomik ortamında, sürekli yükselen enerji talebi, ulusların yalnız ekonomi politikalarına değil, aynı zamanda siyasi stratejilerine de şekil vermektedir. Türkiye ve AB üyesi ülkelerin, giderek artan ham petrol taleplerini karşılayabilmede sürekli daha büyük ölçüde ithalata bağımlı olacakları yaygın olarak kabul görmektedir.¹⁵⁷ Bu çerçevede BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi Türkiye'nin çabalarını Hazar havzasının kayda değer rezervlerinin Batı pazarlarına güvenli ve çevreye dost bir şekilde naklini sağlamak için yoğunlaştığı önemli bir projedir.

Kerkük -Yumurtalık Petrol Boru Hattı: Bu hat ile Kerkük petroleri Adana'nın Yumurtalık İskelesinden Doğu Akdeniz'e akıtılmaktadır. Halen yılda 100 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahip olan hattın kapasitesinin iki misline çıkartılmasının uygun olduğu belirtilmektedir.

Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı: Yapımı planlanan boru hattı, Samsun'un doğusunda Ünye'den başlamakta, Sivas'a ulaşmakta, devamında Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattına paralel gitmektedir. Hattın % 45'i BTC'ye paraleldir ve bu nedenle geçiş hakkından yararlanabilecektir. Söz konusu projenin inşaatı Çalık Enerji-ENI ortaklığı TAPCO (The Trans Anatolian Pipeline Company) şirketi tarafından üstlenilmektedir. Projenin temel atma töreni 24 Nisan 2007 tarihinde Ceyhan'da gerçekleştirilmiştir. 550 km uzunluğunda olması planlanan hattın Ceyhan Limanı'na yılda 60 milyon ton petrol taşınması öngörülmektedir.

¹⁵⁶ Giray Saynur Bozkurt, "Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri" Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2006, s.21

¹⁵⁷ <http://www.mfa.gov.tr>, e.t.: 20 Eylül 2011

Projeyle, Geniş Hazar petrolünün bir kısmının doğrudan Ceyhan Terminaline ve buradan dünya pazarlarına ulaşmasını kolaylaştırması, böylelikle Türk Boğazları üzerindeki yükü hafifletmesi amaçlanmaktadır. Bu Trans Anadolu Ham Petrol Boru Hattı Projesi ile Rus petrollerinin boğazlardan geçirilmeden Akdeniz'e ulaştırılması planlanmıştır. Bu hat aynı zamanda Rusya'nın doğal gazını da Akdeniz'e nakletmek için kullanılacaktır. Samsun-Ceyhan projesine yönelik bir Hükümetlerarası Anlaşma'nın (IGA) imzalanması için Rus tarafıyla 24 Eylül 2010 tarihinde Moskova'da müzakerelere başlanmış olup, görüşmeler sürdürülmektedir.¹⁵⁸

2.4.7. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Politikası

Yunanistan Balkanlarda ve Ege'de olduğu gibi Doğu Akdeniz de ekonomik, politik, kültürel ve askeri nüfuzunu genişletme ataklarına devam etmektedir; ancak bu politikasına Türkiye'yi en büyük engel olarak görmektedir. Coğrafi konumları gereği bir arada yaşamaya zorunlu olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık sorunlarını üç genel başlık altında toplamak mümkündür, bunlardan birincisi ve belki de en kolay çözümlenecek olanı azınlıklar sorunu, ikincisi Kıbrıs sorunu, üçüncüsü ve en güç çözümlenebilecek olanı ise Ege Denizi'ne ilişkin sorunlardır. İki ülke arasındaki ilişkilerde bu sorunlardan biri üzerinde ortaya çıkan yeni bir gerginlik aşılması güç bir bunalıma dönüşebilmektedir. Türkiye'nin dış politika gündemindeki temel sorunlardan birini oluşturan Yunanistan ile olan uyuşmazlıklar Türkiye'nin uluslararası bağlantılarını güçlendirmek için tasarladığı girişimleri yaparken önüne bir engel olarak çıkmakta ve bu sorunlar uluslararası ilişkilerini de etkilemektedir.¹⁵⁹ Taraflar arasındaki uyuşmazlıklara esin ve kalıcı bir çözüm bulunamaması iki ülke arasında güvensizliği dış politikalarına yansımakta ve çözümsüzlüğü arttırmaktadır. Özellikle Türkiye'nin AB ve NATO çerçevesinde topluluk ve topluluk üyesi ülkelerle olan ilişkileri Yunanistan ile olan uyuşmazlıktan büyük ölçüde etkilenmektedir.

¹⁵⁸ <http://www.mfa.gov.tr>, e.t.: 5 Eylül 2011

¹⁵⁹ Fuat Aksu, **Türk Yunan ilişkileri**, SAEMK, Ankara, 2001, s.7

Yunanistan'ın Avrupa kamuoyunda Türkiye'ye baskı uygulanması ve Avrupa'dan dışlanması yönünde uygulamış olduğu yaklaşım, bunun Türk-Yunan ilişkilerinde AB'ye tam üyelik konusunda olduğu gibi, pazarlık konusu yapılması, Yunanistan'ın Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından önemli bir engel oluşturduğu yargısını güçlendirmiştir. İki ülke arasındaki uyuşmazlığın giderilememesinin bütün suçu karşı tarafa yüklenmeye çalışıldığından Yunanistan Türkiye'yi uyuşmazlığın ve diyalog çabalarının sonuçsuz kalmasının tek sorumlusu olarak göstermeye çalışırken Türkiye de asıl sorumlunun Yunanistan olduğunu göstermeye çalışmaktadır.¹⁶⁰ Bilindiği gibi bu iki ülke arasındaki ilişkiler her zaman realist perspektiften değerlendirilmiş, çatışmacı, iki tarafın birbiri üzerinde üstünlük sağlamaya çalıştığı, rekabet üzerine işleyen bir yapısı olmuştur. Dolayısıyla ilişkiler, birinin kazandığı yerde diğerinin kaybettiği “sıfır toplamlı” bir denkleme dönüşmüştür. Ege'de, Kıbrıs'ta ve azınlıklar konusunda bu durum sıkça tecrübe edilmiştir. Türkiye son dönemdeki dış politikasında genel anlamda yumuşak gücünü ön plana çıkartmaya başlamıştır. Yunanistan ile ilişkilerinde de işbirliğini öne çıkaran, karşılıklı anlayışı öngören bir yaklaşımı benimsemektedir. Sümela Manastırında ayine izin verilmesi de bir anlamda Türk-Yunan ilişkilerindeki bu dönüşümün sembolik bir parçası olarak değerlendirilebilir.¹⁶¹

2.4.8. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Politikası

Doğu Akdeniz'de stratejik güç dengelerindeki büyük değişim küresel güç dengeleri ile doğrudan bağlantı içinde olduğu için kolay gözükmemektedir; ancak diğer taraftan 1990 sonrası koşulları Doğu Akdeniz'i büyük güçlerin yeni mücadele alanı durumuna getirmiştir. Bölgenin stratejik öneminin artışı ile Doğu Akdeniz'de oyuna katılan aktörlerin sayısı artmıştır. Bu sayının artışında bölgenin kontrol edebildiği hassas bölgeler ve enerji merkezlerindeki artış önemli rol oynamıştır.

¹⁶⁰ Fuat Aksu, a.g.e., s.235

¹⁶¹ Muzaffer Vatansever, “Türk-Yunan İlişkilerinin Kısır Döngüsü ‘Mütekabiliyet’”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1681> e.t.: 11 Eylül 2011

Akdeniz'in son 20 yıldan bu yana Batı kontrolüne bırakılması, Rusya ile ABD'nin zımnı veya örtülü bir anlaşma içinde oldukları izlenimini vermektedir. ABD'nin Ukrayna üzerinden Karadeniz'de Rusya'yı çevreleme stratejisi, Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a askeri müdahalesi ile amacına ulaşamamıştır. ABD-Rusya ilişkilerindeki son can alıcı nokta ise, Rusya'nın Libya'ya fiili müdahaleye kadar varan BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararını veto etmemesidir. Buna karşılık, ABD'nin 2008'den bu yana Karadeniz ve Kafkasya'daki faaliyetlerini asgariye indirmesi, bu alandaki politik ve ekonomik girişimlerini Rusya ile birlikte planlaması her iki ülkenin belirli noktalarda anlaşmış olduğunu göstermektedir.¹⁶²

Son dönemde Rusya'nın temel dış politika hedeflerinden biri olan, uluslararası sistemde bir güç olmak, Rusya Federasyonu'nun konumunu iyileştirmektir. Moskova'nın Gürcistan'daki hamleleri daha çok bölgedeki etki alanını da korumaya yönelik olmuş ve bu nedenle de tereddütsüz gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Gürcistan'a askerlerini göndermekle, son yıllarda genel olarak enerjiyi dış politikasında bir silah olarak kullanan Rusya Federasyonu, çok hassas olduğu konularda gerekirse tanklarını da kullanmaya hazır olduğunu göstermiştir. ABD'nin yeni stratejisi¹⁶³, ABD'nin yeni Karadeniz stratejisi konusunda açık bir fikir vermekte ve yirmi bir günü geçmeyen sürelerle Rusya'nın Karadeniz filosunu dengeleyecek vurucu bir deniz gücünü sürekli olarak Karadeniz'de bulundurmaya öngörmektedir.¹⁶⁴ Bu bölgenin, Rusya'nın karşı hamleleri için gerekli altyapıyı oluşturması açısından ilgisinin artacağı ve sonunda hesaplaşmanın yaşanacağı bir bölge olma olasılığını artmaktadır. Aslında Rusya, soğuk savaş döneminde başarıyla sürdürdüğü şekilde, Akdeniz'deki güç boşluğunu doldurma cesaretini gösterememiştir. 2000'li yılların başlangıcında Rus deniz kuvvetlerinin Akdeniz dahil dünya denizlerinde güç bulundurma sinyalleri vermekle beraber aradan geçen on yılı aşkın süredir, Akdeniz'de tehdit yaratabilecek bir deniz gücünü konuşlandıramamıştır.¹⁶⁵ Rusya'nın Doğu Akdeniz senaryolarına dahil olması Suriye'nin elini güçlendireceği için İsrail'i ve ABD'yi endişelendirmektedir.

¹⁶² Akdeniz Kimin Denizi?, <http://www.tasam.org.tr>, 20.08.2011, s.8

¹⁶³ Oramiral Mullen yaptığı açıklamada "**Karadeniz'in uluslararası su olduğunu göz önüne alarak ve de Montrö sözleşmesine uyararak burada var olmak istiyoruz.**" demiştir., Cumhuriyet, 19 Eylül 2008 s.10

¹⁶⁴ Dr Nejat Tarakçı "**Gürcistan'daki Çatışmanın Ardından Gelen Süreç Rusya'nın Yayılma Atağı**", Cumhuriyet Strateji, 13 Ekim 2008, s.224

¹⁶⁵ Akdeniz Kimin Denizi, **a.g.m.**, s.6

Aslında Gürcistan'daki olaylarla Rusya, ABD ve müttefikleri ağırlıklı tek güç merkezli bir dünya sisteminde var olduğunun bilinmesini istemiştir. Rusya'nın bu atağının ardından Batı ve NATO'nun stratejilerini yeniden gözden geçirip yeni taktikler geliştirmeye yönelmiştir.

2.4.9. GKRY'nin Doğu Akdeniz Politikası

Ocak 2001'den itibaren GKRY basınında geniş şekilde yer almaya başlayan Kıbrıs'ın güney ve güney doğusunda petrol bulunduğuyla ilişkin haberler¹⁶⁶ bölgeye olan ilgiyi artırmıştır. Bu haberlerde Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 2001'de Norveç ile yaptığı bir anlaşmayla Northern Access araştırma gemisine Doğu Akdeniz'de petrol araştırması yapması için yetki vermişti. Gelişme üzerine Türkiye sorunun sıcak çatışmaya kadar uzanabileceğine işaret eden bir tepki göstermiş ve bölgeye savaş gemisi göndererek Norveç gemisini uzaklaştırmıştı. O dönemde Türkiye ve Yunanistan arasında gerilim yaratmasını diye kamuoyundan gizlenen bu olaydan sonra GKRY'nin Mısır ve Lübnan'la Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgesinde gizli petrol arama anlaşması yaptığı ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷ GKRY 11 Eylül 2002 tarihinde basına yaptığı açıklamada münhasır ekonomik bölge (MEB) ile ilgili olarak hazırlanan taslağın GKRY Bakanlar Kurulunda uygun görüldüğünü ve bu tasarı ile ilgili olarak Mısır ile görüşmelerde bulunulacağını ve anlaşmanın muhtemelen önümüzdeki dönemde imzalanacağını ifade etmiştir. Türkiye tarafından yapılan girişimlere rağmen GKRY ile Mısır arasında MEB sınırlandırmasını öngören anlaşma 17 Şubat 2003 tarihinde imzalanmıştır. GKRY ve Mısır basınında, söz konusu anlaşmaya "Ortak Ticaret Bölgesi" Anlaşması olarak atıfta bulunulmuştur. Bu anlaşmanın 1.inci maddesine göre iki ülke arasındaki MEB sınırları, Kıbrıs Adası ile Afrika sahilleri arasında belirlenen sekiz nokta ile ana kara statüsünde ve coğrafi açıdan üstün olan Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki hakları erozyona uğratarak eşit uzaklık çizgisi esasında tespit edilmiştir. Türkiye bu anlaşmayı tanımamaktadır.¹⁶⁸ Türkiye 2 Mart 2004 tarihinde verdiği bir nota ile görüşlerini açıklamıştır.

¹⁶⁶ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.37-42.

¹⁶⁷ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.99

¹⁶⁸ Şenay Kaya, **a.g.m.**, s.37-38

Uluslararası hukuktan kaynaklanan sebeplerle söz konusu anlaşmayı tanımadığını bildirmiştir.¹⁶⁹

8 Eylül 2005 tarihinde GKRY ve Mısır arasında Akdeniz’de petrol yataklarının aranmasını öngören “Petrol Araştırmaları İş Birliği Protokolü” imzalanmıştır. 17 Ocak 2007 tarihinde GKRY ve Lübnan arasında “Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır. 29 Ocak 2007’de basına Kıbrıs Rum Kesimi lideri Tasos Papadopoulos’un, KKTC karasuları da dahil adanın çevresini 13 petrol bölgesine ayırma kararı alarak, petrol ve doğalgaz yataklarından yararlanma amacıyla Lübnan’la ortak ekonomik bölge sınırlandırma anlaşması imzalaması Ankara’yı harekete geçirmiştir. Ankara’nın Lübnan’a verdiği nota basına “Ankara, Lübnan'a çok sert ifadelerin yer aldığı bir nota verdi." şeklinde yansımıştır. Bu nota’da Akdeniz’in yarı kapalı bir deniz olması nedeniyle, kıyıdaş tüm ülkelerin deniz yetki alanlarının kullanılmasında bir işbirliği gerektiği vurgulanmış ve hakkı ihlal edilmek istenen ülkeler arasında ilk sırada KKTC'nin yer aldığı, Türkiye'nin de Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin tüm dünya tarafından bilinmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. GKRY’nin 2001 yılında başlattığı petrol arama girişimine karşı bölgeye bir fırkateyn gönderen Türkiye bu gelişmelere seyirci kalmayacağını göstermiştir. GKRY 2007’nin Ocak ayının başında petrol yataklarını arama, araştırma ve çıkarmayı düzenleyen yasayı kabul ederek 15 Şubat’tan itibaren çalışmaların başlayacağını duyurmuştur.¹⁷⁰ GKRY’nin 17 Ocak’ta Lübnan’la münhasır ekonomik bölgeleri sınırlandırmaya dönük anlaşmayı imzalaması bardağı taşırmış ve Ankara’nın protesto notasını getirmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz’de mali büyüklüğü 400 milyar dolar olduğu söylenen petrol rezervlerini çıkarma konusunda GKRY'nin işbirliği yapmaya çalıştığı, Lübnan ve Mısır’ı ikna edememiştir.

Mısır 2003’te anlaşmayla Rumlarla işbirliğine girmiş, Lübnan’ın da bu anlaşmanın benzerini imzalaması 2007 Ocak ayında Ankara’yı harekete geçirmiştir. Türkiye Beyrut’a "Doğu Akdeniz’de çıkabilecek bir krizin parçası olursunuz." şeklinde sert bir uyarıyla protesto notası vererek bölgede varlığını ortaya koymuştur. Deniz hukuku uzmanları bu gelişmeler karşısında ise "Doğu Akdeniz’de kıyıdaş

¹⁶⁹ S.Hami Başaren, **a.g.e.**, s.29

¹⁷⁰ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.100-101

devletlerle yapılmış kıta sahanlığı paylaşım anlaşması yok. Ortak alanda o devlet yetki veremez. Söz konusu bölge GKRY'nin kıta sahanlığı olamaz. Burası ya Türkiye'nin ya da KKTC'nin kıta sahanlığı olabilir. Kıta sahanlığı hakkı devletin devlet olmasından kaynaklanan bir haktır." yorumunu yapmıştır. GKRY'nin son zamanlarda Doğu Akdeniz'de kendi lehine siyasi coğrafyadan istifade edip tek taraflı fiili uygulamaları ile Doğu Akdeniz'de inisiyatifini ele alma gayretleri, bölgeyi bugün ve yakın gelecekte bir sorunlar denizine götürmektedir. GKRY tarafından çıkarılan yasaların ya da diğer taraflarla yaptığı anlaşmaların Türkiye Cumhuriyeti açısından ve diğer devletler açısından bir geçerliliği yoktur. Bu kapsam, hukukun üstünlüğünü tanıyan devletlerin ve uluslararası örgütlerin GKRY'nin Doğu Akdeniz'e yönelik olarak gerçekleştirmekte olduğu hukuka aykırı girişimlerine ortak olmamaları ve Doğu Akdeniz'de barışı ve istikrarı bozacak eylemlere iştirak etmemeleri uluslararası hukuk ve kamu düzeninin gereklerindedir.¹⁷¹ Tüm bu gelişmeler Doğu Akdeniz'de petrol olasılığı iddialarının ciddiyetini ortaya koymakta ve bu bölgenin sadece petrol tankerlerinin geçiş yolu değil petrol platformlarının yer alacağı alan olabileceğini göstermektedir. Bu durum bu bölgenin önem katsayısı kadar güvenlik riskini de arttırmaktadır.

Rusya Federasyonu Doğu Akdeniz'deki güç dengesi ile yakından ilgili olacağının işaretini GKRY'de etkili olduğu siyasi partiler kanalıyla izlediği politika ve BM Güvenlik Konseyindeki veto kararıyla göstermiştir.¹⁷² Slav Ortodoksluğun ağır bastığı Rusya'nın Ortodoks Balkan bölgelerinde Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Kıbrıs ile yakın, Romanya'yla daha az yakın ilişkileri vardır. Bir bütün olarak ele alındığında Rusya, kendi liderli altında Ortodoks bir anavatana sahip bir blok ve bu bloğun etrafında farklı derecelerde tahakkümü altında olan ve başka güçlerin nüfuzu altına girmesine izin vermeyeceği bir halka yaratmaktadır.¹⁷³ GKRY üzerinde Rusya'nın uzun dönemdir var olan etkisi, Doğu Akdeniz ülkelerindeki Sovyetler döneminden kalma etki ve esintiler bu bölgenin geleceğine ilişkin değerlendirmelerde Rusya Federasyonu'nun da bir aktör olarak dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Rusya Federasyonu bölge ülkeleri ile kurduğu sıcak

¹⁷¹ Şenay Kaya, **a.g.e.**, s.37-42

¹⁷² Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.82

¹⁷³ Samuel P. Huntington, **a.g.e.**, s.239

ilişkiler üzerinden bu veya benzeri bir uzun vadeli stratejik bir planın hesapları içinde olabilir. Ayrıca Doğu Akdeniz'deki güç dengeleri Akdeniz ve çevresinde değişen dengelerden etkilenecek bir değişim sürecine girebilir. Bu değişimin yönü Doğu Akdeniz'in Rusya Federasyonu'ndan başlayıp Bulgaristan, Sırbistan üzerinden Yunanistan'a uzanan Girit ve Kıbrıs'ı içine alan Slav-Ortodoks eksenine dahil olması şeklinde gelişirse bölgedeki stratejik güç dengeleri de değişebilir. Doğu Akdeniz'i kontrol etmenin tüm jeostratejik avantajlarının Slav-Ortodoks kültürüne mensup ülkelere geçmesi ile Doğu Akdeniz'deki stratejik güç dengelerindeki değişim küresel güç dengelerini de değiştirebilir. Rusya Federasyonu'nun tarih sahnesine geri dönmesi, Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Ege Denizi'nin Slav-Ortodoks kültürünün kontrolü altına girmesi Batı için karşılaşılmaması muhtemel önemli bir sorun olabilir böyle bir durumda Doğu Akdeniz bölgesi için yapılan stratejik planların değişmesi muhtemeldir.¹⁷⁴

2.4.10. KKTC'nin Doğu Akdeniz Politikası

KKTC'nin karasuları genişliği 12 mildir.¹⁷⁵ Ayrıca karasularının ötesinde kıta kenarının veya Kıbrıs adasının doğal uzantısının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının veya Kıbrıs adasının doğal uzantısının dış sınırının 200 metreye kadar uzanmadığı yerlerde kara sularını ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan su altı alanlarını kıta sahanlığı olarak kabul eden bir Deniz Yetki Alanları Yasası bulunmaktadır.¹⁷⁶

2001 yılında KKTC hükümeti temasta bulunduğu petrol şirketlerinin yetkililerine ve yabancı temsilcilere bölgede petrol veya doğalgaz yatakları bulunması durumunda KKTC'nin %50 pay alması gerektiğini bildirmiştir.¹⁷⁷ 2007 yılında KKTC hükümeti yaptığı bir açıklamada “Kıbrıs çevresindeki petrolerden müşterek istifade edilmesi gerektiğini, aksi halde sıcak durumların meydana geleceğini” kaydetmiş ve bu konudaki uyarılarını, yazılı olarak, Lübnan ve Mısır

¹⁷⁴ Samuel P. Huntington, **a.g.e.**, s.237-239

¹⁷⁵ “KKTC Kara Suları Yasası”, KKTC Resmi Gazete, 04 Haziran 2002,

¹⁷⁶ KKTC Resmi Gazete, 28 Kasım 2005, Sayı: 206, Ek I,

¹⁷⁷ S. Hami Başeren, **a.g.e.**, s.36

hükümetlerine de bildirmiştir. KKTC 17 Ocak 2007 tarihli GKRY-Lübnan MEB Sınırlandırması Andlaşmasına da itiraz etmiştir.¹⁷⁸ KKTC BM Türk Daimi Temsilciliğinin BM genel sekreterliğine 8 Ağustos 2007 tarihli mektubu ile GKRY'nin bölgede tek taraflı belirlediği 13 petrol araştırma sahası için yürüttüğü ihale sürecini sonuçlandırarak bir oldubitti yaratmaya çalıştığını, bunun KKTC için kaçınılmaz olduğunu, GKRY'nin bu tür adımlar atarak adada çözüm ihtimalini zayıflattığını, GKRY'den Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm bulma çabaları devam ederken bölgede gerilimi arttıracak adımlar atmamasını beklediklerini, kapsamlı bir çözümün Kıbrıslı Türklerin ve Rumların adanın kaynaklarından birlikte istifade etmelerini sağlayacağını bildirmiştir. KKTC 23 Nisan 2009 yılında yine aynı makama hitapla yazılan bir mektupla uluslararası toplumun dikkatini Kıbrıs sorununun çözülmesi için sürdürülen görüşmelerin kaderi bakımından da önem taşıyan hususlara çekmeye devam etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Yeni Düzen, “Talat’tan Rumlara Petrol Uyarısı”, 28 Ocak 2007, S. Hami Başeren, a.g.e., s.37

¹⁷⁹ S. Hami Başeren, a.g.e., s.38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENERJİ KAYNAKLARI VE GÜVENLİK

3.1. Enerji Kaynaklarının Akdeniz Güvenliğine Etkileri

Enerji ile ilgili konular ve enerji güvenliği son yüzyılda büyük önem kazanmış ve her zaman ilgi odağı olma durumunu korumuştur.¹⁸⁰ 19.yüzyılın sonunda petrolün bulunuşu ve Doğu Akdeniz'in petrol sahalarına yakınlığı bu bölgeyi tarihsel geçmişinde olduğu gibi bir anda yeniden mücadelelerin odak noktası durumuna getirmiştir. Petrol tüketiminde her geçen gün hızla artan talep nedeniyle küresel güç merkezlerinin bu yaşamsal kaynaktaki dışa bağımlılığındaki artış bölgenin denetimini de kaçınılmaz kılmaktadır. Günümüzde petrol ve doğal gaz kaynaklarının ulaşım kavşağı olan Doğu Akdeniz yakın gelecekte su kaynakları ile gündemdeki yerini koruyacaktır. Akdeniz'in doğusunda yakın bir gelecekte Küresel güçler arasındaki hegemonya savaşları nedeni ile suların daha da ısınması olasılığı yüksektir. Doğu Akdeniz bugün için tek bir gücün mutlak hegemonyasına girmeyecek kadar önemli bir bölgedir. Böyle bir durum birçok devletin ekonomik özgürlüğü için tehdit oluşması anlamına geleceğinden sıcak çatışmayı davet edecektir. Dünyada tespit edilmiş petrol rezervlerinin %68'ine doğalgaz kaynaklarının ise %41'ine sahip Ortadoğu¹⁸¹ coğrafyasının yakınında olan Doğu Akdeniz aynı zamanda BOP'un da çekirdek bölgesi durumundadır. Dünyada bazı ülkeler rezervlere sahip olup üretici olurken diğerleri bu enerji kaynaklarını elde etmeye çalışan tüketici konumundadırlar.¹⁸² Petrolün en büyük tüketicisi Batı Avrupa ülkeleri olup petrol ihtiyaçlarını ortalama %70'ini Ortadoğu'dan deniz yolu ile temin etmektedir. Bu ise Doğu Akdeniz'i deniz ulaşımında odak noktası haline getirmekte batılı ülkelerin bölgeye olan ilgilerini artırmaktadır.

¹⁸⁰ Abdurrahman Satman, “**Dünya Enerji Kaynakları**”, http://www.bilgesam.org/tr/.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:duenya-enerji-kaynaklarkaynaklar&catid=131:enerji &Itemid=146, e.t.: 03 Ekim 2011, s.1.

¹⁸¹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.143

¹⁸² Abdurrahman Satman, **a.g.m.**, s.2

Ortadoğu ülkelerinin ve özellikle Türkiye'nin Batılı ülkelerden ithal ettikleri sanayi ürünlerinin de Batı'dan Doğu'ya deniz yolu ile nakledildiği düşünülürse Doğu Akdeniz'in deniz ulaştırmasındaki önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.1.1. Akdeniz'in Petrol Potansiyeli

20. yüzyılın başında belki de bölgeyle birlikte Doğu Akdeniz'in yazgısını tümüyle değiştiren önemli bir gelişme bir olmuştur. Son dönemde parlak Akdeniz güneşinin altındaki masmavi denizde ambarlarında bu vazgeçilmez kaynağı taşıyan tankerlerin artmasıyla Akdeniz'in önemi de artmıştır. Bu önem günümüzde de artarak sürmekte bu kez Hazar'dan gelen petrol boru hatları bu koridora boşalmaktadır. Petrolün insan yaşamına girmesiyle Doğu Akdeniz dünya petrol rezervlerinin %65'ine sahip olan Ortadoğu'nun batıya açılan enerji taşıma koridoruna dönüşmüştür.¹⁸³ 2010'lu yıllar için planlanan Samsun-Ceyhan by-pass petrol boru hattı bu gemilerin sayısını ve bölgenin önemini daha da arttıracığa benzetmektedir. ABD ve AB gibi küresel güçler arasında petrol ve doğalgaz rezervlerinin Doğu Akdeniz'den dağılması konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu durum hem sanayileşmiş ülkelerin enerji tüketimi yoluyla kontrol altına alınmasını hem de petrol ve doğalgaz üreten ülkelerin Akdeniz'e bağımlı kılınmasını sağlamaktadır. Gelecekte dünya sanayisini, ekonomisini ve teknolojisini kontrol edebilecek olan Doğu Akdeniz'deki petrol vanalarının işletilmesi bu bölgedeki su vanalarının işletilmesi ile birlikte ele alınmalıdır.

3.1.2. Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli

Doğu Akdeniz, Türkiye, Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin kıyıdaş olduğu deniz bölgesi olarak tanımlanır. Doğu Akdeniz'in hidrokarbon potansiyelini ortaya çıkarmak amacıyla Mısır ve İsrail'in açık deniz alanlarında yaptığı doğalgaz keşifleri Doğu Akdeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerde hidrokarbon arama faaliyetlerinin

¹⁸³ Abdurrahman Satman, **a.g.m.**, s.20

hızlanmasını sağlamıştır. 2000 yılının başından günümüze kadar, bölgede yoğun bir ruhsatlandırma, sismik veri toplama ve sondaj faaliyetleri gerçekleşmektedir.¹⁸⁴ Mısır ve İsrail'in açık deniz alanlarında yaptığı doğal gaz keşifleri, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerde hidrokarbon arama faaliyetlerinin hızlanmasını sağlayarak bölgenin stratejik önemini daha da arttırmıştır. Bugüne kadar önemli bir hidrokarbon potansiyeli olmadığı düşünülen İsrail, Akdeniz derin deniz alanında yaptığı doğal gaz keşifleriyle geçmiş istatistikleri değiştirmeye başlamıştır.¹⁸⁵ Bu keşifler, hem İsrail hem de Akdeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler için önemli bir umut ışığı olmuş ve bölgedeki arama faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bölgedeki hidrokarbon arama faaliyetleri güneyde Mısır tarafından Nil delta havzası ve açıklarında, GKRY, İsrail, Filistin ve Lübnan tarafından güneydoğudaki Levantin havzasında, kuzeyde ise Türkiye tarafından İskenderun, Mersin ve Antalya havzalarındaki hidrokarbon sistemine yoğunlaşmıştır. GKRY İsrail ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması gereği, Doğu Akdeniz'de petrol arama çalışmalarına başlamıştır. Bu gelişme Türkiye-İsrail gerginliği nedeniyle Doğu Akdeniz'de zaten pamuk ipliğine bağlı olan dengelerin ciddi bir sarsıntıya uğraması anlamına gelmektedir.¹⁸⁶

Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren gaz tüketimini önemli ölçüde artırmıştır; ancak, ülkenin rezervleri talebin %5'ini bile karşılamamaktadır. TPAO derin deniz sondaj teknolojisinin gelişmesi ve bölgede yaşanan gelişmelere paralel olarak 2007 yılından itibaren bölgede yoğun olarak ruhsatlandırma ve sismik veri toplama faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bölgede TPAO'ya ait 12 mil ruhsatları ve kıta sahanlığı sınırları içinde Kıbrıs ile Türkiye ana karası arasında iki adet önemli ruhsat bulunmaktadır. Türkiye bölgedeki gelişmelere paralel olarak yoğun bir ruhsatlandırma ve sismik veri toplama çalışmaları yapmaktadır. Akdeniz'deki arama faaliyetlerini üç ana bölgede yoğunlaştırmıştır. Bunlar doğudan batıya sırasıyla İskenderun, Mersin ve Antalya körfezi ve açıklarıdır.

¹⁸⁴ Mehmet Akif Sünnetçioğlu, “Doğu Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler”, SAREM, Ocak 2011, s.152-153

¹⁸⁵ Mehmet Akif Sünnetçioğlu, **a.g.m.**, s.161-164

¹⁸⁶ Mustafa Kutlay, “Güney Kıbrıs’ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2327>, e.t: 25 Eylül 2011, s.4

Akdeniz'den Türkiye'nin tüm ihtiyacını karşılayacak önemde olmasa bile ihtiyacın bir kısmının karşılanması hedeflenmelidir. Bahsedilen üç bölge içerisinde en yoğun arama faaliyetlerinin yaşandığı alan İskenderun Körfezidir.¹⁸⁷

Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye'nin uyarılarını dikkate almayarak İsrail ile Doğu Akdeniz'de sondaj çalışmalarına başlaması, Türkiye'yi alternatif karşı stratejiler uygulama yönünde harekete geçirmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de belirlenen bölgelerde TPAO aracılığıyla petrol aramaya başlaması Kıbrıs Rum Kesimi'ne ve Rum Kesimi ile iş birliği yapan üçüncü aktörlere yönelik politik bir mesaj içermektedir. Türkiye'nin karşı hamlesi ile Doğu Akdeniz'de suların fiilen ısındığı bir sürece girilmiştir. Bu noktadan itibaren taraflardan biri geri adım atana kadar Doğu Akdeniz'de bu mücadelenin devam edeceğini belirtmek mümkündür. En ürküten senaryo ise, petrol arama sırasında iki tarafın kuvvetlerinin karşı karşıya gelmesi ve bunun bir sıcak çatışma riski oluşturmasıdır. Bu ihtimal düşük görünse de tamamen göz ardı edilmemelidir. Rumlarla iş birliği halinde olan İsrail'in ise Türkiye ile ilişkilerinin seyrine bağlı olarak pozisyon değiştirme olasılığı yüksektir. Süreç içerisinde Türkiye'nin en çok dikkat etmesi gereken konuların başında, Doğu Akdeniz'de İsrail donanmasıyla karşı karşıya gelmemek olmalıdır.¹⁸⁸ Rum Kesimi, son adımıyla bilinçli bir şekilde kriz tırmandırma stratejisi izlemiş, İsrail-Türkiye ilişkilerinin gerilmesini de mükemmel bir fırsat penceresi olarak değerlendirmiştir. Rumların bu kadar hızlı bir şekilde bu işe girişebilmelerinin arkasında İsrail'in siyasi, politik ve lojistik desteği olduğunu unutmamak gerekmektedir.¹⁸⁹ Rum Kesimi'nin petrol arama çabası hiçbir şekilde ekonomik motivasyonla izah edilmesi doğru olmaz. Çünkü amaçları ve araçları itibarıyla politiktir ve fiili bir durum yaratarak Kıbrıs sorununu karadan denize taşımayı hedeflemektedir. Üstelik bunu "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında yaptığından uluslararası kamuoyunun ve Türkiye'nin sessizliği Doğu Akdeniz'de Rumların hükümranlığını arttırması yapısal dengeleri daha da bozucu bir etki yapabilir.

¹⁸⁷ Mehmet Akif Sünnetçioğlu, **a.g.m.**, s.161-165

¹⁸⁸ Mustafa Kutlay, "Türkiye-KKTC Kıta Sahaneliği Anlaşması: Doğu Akdeniz'de Sertleşen Rekabet ", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2336>, e.t.: 28 Eylül 2011, s.2

¹⁸⁹ Mustafa Kutlay, **a.g.m.**, s.1

Rum kesiminin son petrol arama hamlesi, Türkiye tarafından karşılıksız bırakılmamalıdır, aksi takdirde Doğu Akdeniz'deki dengenin daha da bozulması kaçınılmazdır.¹⁹⁰ Doğu Akdeniz'de yaşanan son gelişmeler Türkiye açısından hayati önemi haizdir. Türkiye'nin kararlılık ve ciddiyetini hemen her platformda ısrarlı bir şekilde anlatması; bilhassa AB, ABD, BM, Rusya, Mısır ve Lübnan nezdinde diplomatik baskı uygulaması Türkiye'nin enerjisini çok daha iktisatlı ve sonuç odaklı kullanmasını gerektirmektedir.

3.1.3. Akdeniz'in Hidropolitigi

21. yüzyıl bu güç politikalarını petrol dışında belirleyecek olan en önemli argümanlar doğalgaz ve su olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %40'ının yaşadığı uluslararası nehir havzalarının üçte ikisinde ortak su yönetimine ilişkin bir anlaşma bulunmamaktadır. Bu havzalarda su kullanımına yönelik gerginlikler yaşanmaktadır.¹⁹¹ Mevcut durum ve gelecek projeksiyonları Akdeniz bölgesinde su baskısının artacağını ve suyun önemi giderek artan stratejik bir doğal kaynak olacağını ortaya koymaktadır. Akdeniz havzasına hidrojeopolitik açıdan bakıldığında 3 ayrı bölge ortaya çıkmaktadır. Kuzey Akdeniz ülkelerinden İspanya ve Türkiye dışında kalan ülkelerin yılda kişi başına düşen yenilenebilir ortalama su miktarları 3000 m³'ün üzerindedir. Bu bölge Akdeniz havzasının su potansiyeli açısından en sorunsuz bölgesidir. Güney Akdeniz ülkeleri, bir diğer deyişle Afrika'da Fas dışında Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler ise kuzeydeki durumun tam tersine havzada su sorununu en ciddi olarak yaşayan bölgeyi oluşturmaktadır.¹⁹² Yılda kişi başına düşen yenilenebilir su miktarı 1000 m³'ün altında olan bu bölgeye Güney Doğu Akdeniz kıyılarındaki İsrail, Filistin Özerk Yönetimi ve Ürdün de girmektedir. Yılda kişi başına düşen yenilenebilir su miktarı 1000-3000 m³ arasında olan İspanya, Fas, Türkiye, Lübnan, Suriye'nin yer aldığı Doğu ve Batı Akdeniz bölgesi ise halen çok önemli düzeyde su sorunu yaşamayan ancak bu sorunları yaşamaya aday olan

¹⁹⁰ Mustafa Kutlay, **a.g.m.**, s.3

¹⁹¹ Dursun Yıldız, **Su'dan Savaşlar**, Truva Yay., İstanbul, 2010, s.145

¹⁹² Dursun Yıldız, **"Akdeniz Havzası'nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye"**, TMMOB Su Politikaları Kongresi, http://www.topraksuenerji.org/tmmob_su_politikalari_kongresi/Bildiriler/59.pdf, e.t: 29 Ekim 2011, Ankara, s.623

lkeleri kapsamaktadır.¹⁹³ Akdeniz Havzası lkelerinin hidrolojisi ve jeopolitiği bir arada ele alındığında Kuzey-Güney arasındaki farkın AB-Arap lkeleri arası ve hatta kıtalararası bir fark olduğu görülmektedir. Akdeniz havzasının su sorunları üzerine yapılan incelemelerin ve stratejik öngörü çalışmalarının birçoğu kuzey-güney arasındaki bu farklılığın artacağını Doğu ve Batı bölgelerinde ise sorunun ağırlaşacağını ortaya koymaktadır. Havzanın hidrojeopolitiğinin ortaya koyduğu en önemli sonu Akdeniz'de jeostratejik önemi ile birlikte su sıkıntısı da artan bölgenin Doğu Akdeniz bölgesi olduğudur.¹⁹⁴ Su sorunu Doğu Akdeniz bölümünde uluslararası ilişkileri ve Akdeniz'in güvenliğini etkileyen ve etkilemeye devam edecek unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle sorunun çözümü veya hafifletilmesi için ülkeler arası ve bölgesel ölçekte işbirliği programları önem taşımaktadır.

3.2. Uluslararası Güvenlik Boyutunda Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu

Türkiye'nin bulunduğu bölgenin stratejik, kültürel, ekonomik ve tarihi durumu nedeniyle özel önemi ve bu önemin getirdiği sorunları vardır.¹⁹⁵ Türkiye jeopolitik açıdan, hem kara hem de deniz merkezlerinin kilit noktasında bulunmakta ve Boğazlarda da hâkimiyet yetkisine sahiptir. Türkiye çevresindeki önemli bölgelere girişi kolaylaştıran veya buralardan çıkışı engelleyen jeopolitik bir mihverdir. Bu konumu ona jeostratejik oyuncu olma fırsatını vermektedir.¹⁹⁶ Türkiye Jeopolitik açıdan dünya hâkimiyet teorileri içinde en kritik yerde bulunmaktadır ve hemen hemen tüm teoremlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Mackinder'in "Kara Hâkimiyet Teorisi"ne göre Türkiye merkez bölgeyi kontrol eden i ya da kenar kuşak denilen bölgede yer alır.¹⁹⁷

¹⁹³ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.107

¹⁹⁴ Yavuz Gökalp Yıldız, **a.g.m.**, s.624

¹⁹⁵ Mustafa Çufalı, "**21.Yüzyılda Türkiye'nin Bölgesel Sorunları ve neriler**", Ed., İdris Bal, s.871

¹⁹⁶ Yılmaz Tezkan, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, lke Kitapları, Ankara, 2005, s.71

¹⁹⁷ Yılmaz Usluer, "**Avrupa'daki Gelişmelere Göre Türkiye'nin Stratejik nemi**", M5 Savunma ve Strateji Dergisi, S.5, 1990, s.56

Türkiye küresel enerjinin kontrol ve transfer edildiği merkez noktada ve geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. 21.yüzyıl küresel enerji kaynakları petrol ve doğal gazdır. Bu açıdan Ortadoğu petrol rezervleri ile Hazar bölgesi petrol ve doğalgaz havzası petrostratejik bir bölge olup büyük bir jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik öneme sahiptir. Türkiye Karadeniz ile Akdeniz arasındaki kuvvet dengesinin düğüm noktasını teşkil eden boğazların sahibi olarak, bu hassas noktada daima nazik durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir.¹⁹⁸ Türkiye dünya’da kendi kendini besleyen 7 ülkeden biridir. Türkiye’nin yeraltı ve yer üstü maden kaynaklarının tutarı, 2 trilyon dolardır. Ancak bunun sadece binde biri ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.¹⁹⁹

3.2.1. Türkiye’nin Stratejik Bağlantıları

Türkiye bulunduğu coğrafyayı dışarıdan girebilecek tehlikelere karşı korumak için birçok kuruluşa üye olmuş veya bu kuruluşların kurucularından olmuştur. Avrupa yeni güvenlik mimarisini Türkiye olmadan tamamlanamayacağı ve Türkiye’nin soğuk savaş döneminde olduğu gibi, yeni Avrupa güvenlik mimarisinin oluşumunda da hayali bir rol oynayacağı bilinmektedir. AGSK içinde Türkiye’nin sorumluluklarının ve haklarının da paralel olması gerekmektedir. Türkiye’nin AB’nin girişeceği operasyonlara katılımı; ancak planlama ve karar alma sürecine kesintisiz katılımı suretiyle mümkün olabilir. Dönemin şartlarında bu gücü dengeleyebilecek dünyadaki tek adres NATO, dolayısıyla ABD ve Batı Avrupa devletleriydi. Türkiye 1952’de NATO’ya üye oldu. Batı ve ABD için Türkiye Güneydoğu Avrupa’nın güvenliğini sağlamada yeni bir ortak ve müttefikdir.²⁰⁰ Türkiye AB ile ilişkilerinde yaşadığı bunalımlarda kullandığı en önemli stratejik araç NATO’dur. Bu bunalımlar, NATO üyesi Avrupa ülkelerini de doğrudan etkilediğinden Türkiye-ABD ikili ilişkisi, Türkiye-NATO ilişkisinin eksenine oturmasını sağlamıştır.

¹⁹⁸ Ömer Budak, a.g.e, s.19

¹⁹⁹ Erdoğan Öznal, “Türkiye’ nin Stratejik Önem ve Öncelikleri Üzerine Düşünceler”, TSK Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, Ekim 1994, s.17-18

²⁰⁰ Suat İnan, a.g.e., 1995, s.12

ABD, Türk-ABD ilişkilerini bir taraftan NATO'nun küresel ve bölgesel misyonlarının bir aracı, diğer taraftan NATO dışında kalan Amerikan stratejik çıkarlarının bir unsuru olarak görmektedir. ABD-İsrail- Türkiye eksenini ve Avrupa ülkelerinin bu eksen dışındaki ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme çabaları ile Hazar petroleri ve Orta Asya ilişkileri ise iki ülke arasındaki ilişkilerin bir diğer etkileşim alanıdır.²⁰¹ Uzun yıllar NATO'nun ve ABD'nin en güvenilir müttefiki olarak görev yapan; ancak bugün dar ufuklar ve iç politikalar nedeniyle Avrupa'dan dışlanmaya çalışılan Türkiye'nin elindeki en iyi kartlardan birisi Avrupa'yı stratejik anlamda dengeleyebilecek ve halen tek güç olan ABD ile stratejik açılımlarını geliştirmesi gözükmektedir.²⁰² ABD'de bölgeye daha fazla ilgi göstermektedir. Orta Asya devletleri de buna karşı kendi bağımsızlıklarını kuvvetlendirmede ABD'den belli şekillerde yardım alabilecekleri ümidini taşımaktadırlar. Bu çerçevede Türkiye, iki tarafın birbirine daha fazla yaklaşmasında önemli roller oynayabilir. Her iki tarafla yakın ilişkiler içinde olmak, bu konuda Türkiye'nin elindeki en önemli araç niteliğindedir. Türkiye bu konuyla bağlantılı olarak Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin NATO'nun Barış İçin Ortaklık projelerine katılmalarına özel önem atfetmektedir. Kendisi de bu çerçevede roller almaya hazırdır.²⁰³ Eğer NATO'nun ABD'nin önderliğinde gerçekleştirilen, kurumsal hale getirilmiş olan ve insancıl amaçlarla yapıldığı söylenen müdahaleleri bir model haline dönüştürülürse Türkiye'nin bu tür operasyonlardan kendini uzak tutması, o yönde şiddetli bir arzu duysa bile oldukça zorlaşacaktır. Bunun anlamı Türkiye'nin kendi iç ve dış politikalarını ABD'ninkilere endeksleme noktasına gelmesidir. Bu aynı zamanda Türkiye'nin global güçlerin uydusu haline dönüşmesi olasılığını gündeme getirecektir. Türkiye'nin ekonomi alanında dış güçlere aşırı derecede bağımlı olduğu da göz önüne alınırsa, dış politika alanında içinden çıkılması mümkün olmayan çaresiz bir durumla karşılaşacağı ve hiçbir zaman gerçekleştirmek istemeyeceği eylemler içinde bulunmak zorunda kalacağı söylenebilir.²⁰⁴

²⁰¹ Kemal Kirişçi, “**Türk Amerikan İlişkileri; Belirsizlikten Yakınlaşmaya**”, Avrasya Dosyası, Yaz 2000, c.6, s.75

²⁰² Sait Yılmaz, “**ABD ile Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu**”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ocak 2002, S.371, s.80

²⁰³ Milli Savunma Bakanlığı, **Beyaz Kitap**, Ankara, 2005, s.33

²⁰⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, c.2, s.242

3.2.2. Türkiye'nin Bölgesel Anlamda Önemi

Türkiye sahip olduğu potansiyel güce dayanarak uygulama alanına sokacağı politikalarla dünyanın bu en istikrarsız bölgesine ya istikrar getirici ya da mevcut istikrarsızlıkları körükleyici bir rol oynamaktadır.²⁰⁵ Türkiye'nin çıkarlarını dikkate alan çok boyutlu politikalar takip etmeli ve Türkiye'nin bölge devletleriyle ilişkilerini kontrollü bir şekilde tamir etme yoluna gitmelidir; ancak Amerikalıları kızdırmamaya da önem vermeli Türk-İsrail ilişkilerinin genel seyrinde olumsuz yönde ciddi bir değişiklik yapılmamalıdır. Türkiye'nin komşu sayısı fazla, sınırlarının güvenliği yetersizdir. Bu sebepten komşularıyla mevcut olan veya sonradan çıkacak olan sorunları pasif tutumlarla çözüme ulaştırması zorlaşmaktadır. Gerek komşularıyla gerek onları çeviren ülkelerle, canlı bir politik ilişki izlemli ve ekonomik, kültürel ağırlıklı yakınlaşma içerisinde olmalıdır.²⁰⁶ Türkiye'nin bölgesel işbirliği girişimlerinde aktif rol alarak kendi gözetmeye çalışması da bölgesel dayanışmaya katkıda bulunacak, bu da Türkiye'nin menfaatlerine hizmet edecektir. Türkiye'nin NATO'nu BİO projesi çerçevesinde bölge ülkelerine yardımcı olması, prestijini artırmakta ve bölgesel barışa hizmet etmektedir.²⁰⁷ Türkiye şu anda Amerika açısından önemli anlamlar içeren yeni bir olgunun merkezinde bulunmaktadır. Bu olgu dünyanın belli kritik bölgelerinde yeni güvenlik alanlarının ve yeni ittifakların ortaya çıkışıdır. Türkiye açısından bakıldığında Amerika uzun dönemde Türkiye'nin güvenliğine yönelebilecek tehditlere karşı güvenlik garantileri sağlayabilecek en uygun güvenlik ortağıydı. Bu yüzden Türk-Amerikan ilişkileri her iki ülkenin çıkarlarına hizmet edecek şekilde geliştirmesine özen gösterilmiştir. Geliştirilmiş ortaklık olarak isimlendirilen bu ikili ilişkinin, siyaset, savunma işbirliği, ekonomi ve enerji konularında daha ileri noktalara götürülmesi görünürde bölgesel barış ve istikrara hizmet edecektir.²⁰⁸

²⁰⁵ Yaşar Onay, “Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğe Yansıması ve Tehdit Farklılaşması”, Jeopolitik, Sayı. 3, İstanbul, 2002, s.96

²⁰⁶ Suat İlhan, “Jeopolitik Gelişmeler”, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, S.1, İstanbul, 2002, s.149

²⁰⁷ Halil Bal, “Kırgızistan: Çin Gölgesi ve Rus Desteği Altında”, Der., Alâeddin Yalçınkaya, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yay., Kasım, 1998, s.107-116

²⁰⁸ **Beyaz Kitap**, s.27

Washington açısından bu bölgelerde Amerikan çıkarlarının korunmasında Türkiye'nin işbirliğini elde etmek, önemli bir artı değer olarak görülmektedir. NATO'nun fonksiyonlarının devam ettirilmesi ve çeşitlendirilmesi de ABD'nin Türkiye'ye ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Çünkü Türkiye jeostratejik düğüm noktalarının merkezinde yer almakta ve ABD'nin müdahalelerine katkıda bulunabilecek büyük ve etkili bir orduya sahip bulunmaktadır. Bölgesinde hızla değişen ve gelişen cephelere karşı koyabilmek ve alternatif stratejiler geliştirebilmek için de uluslararası ve bölgesel ortaklıklara yönelmiştir.²⁰⁹ Yeni ve eski güvenlik gündemleri içerisinde değişimler içinde bulunan ya da ikili dünya yapısına aynı anda cevap vermeye çalışan devlet yapıları küreselleşmenin etkilerine daha açıktır. Ulusal çıkar çatışmalarına ve istikrarsız coğrafyalara daha yakın bu ülkeler arasında Türkiye başta gelmektedir.²¹⁰

3.3. Türkiye'nin Enerji Kaynaklarının Akdeniz Güvenliğine Etkileri

3.3.1. Türkiye ve Su Denklemi

Akdeniz havzasının stratejik önemi uluslararası sistemin güç merkezleri için vazgeçilmez bir konuma getirmiştir. Bölgenin su kaynakları açısından fakirliği ve yaşanan gelişmelerle suyun siyasileşmesi, Türkiye'ye diğer ulusal politikalarını da destekleyecek şekilde bölge barışı ve istikrarına katkıda bulunma ekseninde bir hidropolitik izleme olanağı sunmaktadır. Doğu Akdeniz'in su denklemi AB'nin doğrudan ilgi alanında yer almaya başlamıştır. Bu nedenle Türkiye ve AB ilişkileri geliştikçe, Türkiye'nin AB'nin Akdeniz havzasındaki ortak güvenlik ve dış politikalarını da değerlendirmeye alması gerekecektir. Çünkü AB'nin ilgilenmeye başladığı Dicle ve Fırat nehirlerinin yönetiminin uluslararasılaşması bölgenin tüm su denklemiyle doğrudan ilişkili bir durum ortaya çıkartmaktadır.

Türkiye Doğu Akdeniz Havzası hidropolitliğini zamana yayılan ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığındaki gelişmeleri izleyen, değerlendiren ve birbirini tamamlayan

²⁰⁹ Yavuz Gökcalp Yıldız, **a.g.e.**, s.25

²¹⁰ Ersel Aydın, "**Küreselleşme ve Güvenlik, Avrasya Dosyası**", Güvenlik Bilimleri Özel, ASAM Basım Evi, Cilt: 9, S.2, Ankara, 2003, s.49

adımlar atarak tespit ettiği hedefe doğru yürüyen bir stratejiye oturtabilir. Türkiye bugüne kadar olduğundan farklı bir şekilde akılcı ve gerçekçi politikalar izleyerek suyu bölgedeki işbirliği ve bölge istikrarının anahtarı veya aracı olarak kullanıp güç ve konum kazanabileceği sürecin kapılarını açabilir, ya da bu stratejik avantajını kullanamayıp emperyal güçlerin Akdeniz havzasındaki stratejilerine su sağlayan marjinal kazançlı bir ülke konumuna düşebilir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz için geliştirdiği su temini projeleri, bu alanda uygulayabileceği politikalar için etkili araçlar olarak ortaya çıkmaktadır; ancak bu stratejik araçlardan beklentilerin abartılmaması, tüm politikaların daha gerçekçi olarak tespiti ve birbirini tamamlayan adımlarla uygulamaya konması önem taşımaktadır. Temel bir strateji ekseninde oluşturulacak bir Akdeniz Vizyonu bu coğrafyada birçok avantaja sahip Türkiye'ye bölgede istediği konumu kazandırabilir. Türkiye Akdeniz havzası Hidropolitliğini oluştururken havzadaki uluslararası güç dengelerinin geleceğini ve AB sürecini de dikkate almalıdır.²¹¹ Akdeniz Havzası'nın hidrojeopolitiği çatışmadan daha çok ilişkileri arttırabilmek ve işbirliği olanağı yaratmak için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Doğu Akdeniz bölgesinin su sıkıntısı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan ülkeler arasındaki işbirliğinin artması gereklidir. Bölgede bu süreçte en etkili rol oynayacak ülke olarak Türkiye görülmektedir. Türkiye bölgede etkili bir güç olmak istiyor ise görece üstünlük taşıdığı konulardan biri olan su konusunda dikkatli ve gerçekçi bir hidropolitik izleyerek elini güçlendirebilir; ancak bunun en temel şartı izlenecek hidropolitik diğer politikaların tamamlayıcı bir unsuru olarak düşünmek ve uygulamak olacaktır.²¹²

3.3.2. Petrol ve Doğalgaz Hatları

Türkiye'nin stratejik konumu onu petrol/doğalgaz üreten Ortadoğu ülkeleri ve Hazar Bölgesi ile Avrupa'daki tüketici ülkeler arasında doğal enerji koridorudur. İstanbul ve Çanakkale Boğazları da Karadeniz ile Akdeniz arasında petrol tankerleri

²¹¹ Yavuz Gökalp Yıldız, **a.g.m.**, s.616

²¹² Yavuz Gökalp Yıldız, **a.g.m.**, s.624

için mühim bir geçiş noktası durumundadırlar Türkiye dünyada ispatlanan doğalgaz rezervlerinin takriben %71 ile ispatlanmış petrol rezervlerinin %72'sinin bulunduğu ülkelerin geçiş alanında yer almaktadır. Gaz ile petrolün mukayesesi yanıltıcı olabilir, ayrıca Rusya'nın altyapı mevcut olmasına rağmen Türkiye'yi transit ülkesi olarak kullanmayı pek arzulamadığı anlaşılmaktadır. Bunu arzulasa da Türkiye ve Yunanistan'ın boru hatlarına doğrudan kendi sahiplenmeyi düşünmektedir. Türkiye'den geçecek petrol boru hattı hayati olmaktan ziyade mühim rol oynamaktadır.²¹³ Petrol ve doğalgaz genelde üretim ve tüketim bölgeleri arasında boru hatları ile ilişkilendirilmektedir. Petrol genelde boru hatları ile pazar oluşmasına uygun deniz kıyılarına sevk edilmekte ve buradan nihai pazarlara tankerler ile ulaşılmaktadır. Doğalgaz ise pazara boru hatları ile sevk edilmekte, çok özel hallerde, basınçlandırılmış veya sıvılaştırılmış olarak tankerler ile pazara ulaştırılmaktadır. Batı ile Doğu arasında doğal bir enerji koridoru oluşturan Türkiye mevcut Irak-Türkiye petrol boru hattı ve 2006 yılında işletmeye giren Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı dışında, İran (dolaylı olarak Türkmenistan) doğalgazını Ankara'ya getiren ve ana hat itibarıyla Batı'da Bulgaristan sınırına bağlayan doğalgaz boru hattı; Azerbaycan, Mısır, Irak, Suriye doğalgazını Türkiye ana hattına ve yine dolaylı olarak batı hattına bağlanmasına imkân verecek boru hattı projeleri üzerinde çalışmaktadır.²¹⁴ Rusya ve Hazar ham petrolünü Doğu Akdeniz'e taşıyacak olan Samsun-Ceyhan petrol boru hattı projesinin anlaşması yapılmıştır. Tüm bu enerji kaynaklarına geçiş veya sevk yolu durumunda olan Türkiye, gerek miktar, gerekse stratejik yönlerden önemli enerji kaynaklarının geçiş yolu olma konumundadır, bu durum Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Projesi içine petrol alanlarının ve petrol taşıma yollarının kontrolü" amacına uygun olarak Türkiye'nin de katılımını zorunlu kılmaktadır. Türkiye, enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin bu varlıklarını en güvenli şekilde pazarlarına ulaşması konusunda katkı sağlamaya çalışmaktadır. Bu amaçla, enerji nakil hatlarının oluşturulması ile hem üretici ülkelerin kendi kaynaklarını pazarlama imkânına kavuşmasında, hem de tüketici ülkelerin enerji

²¹³ Nadir Devlet, "Turkey's Energy Policy in the Next Decade", Perceptions (Winter 2004-2005), <http://www.globalcitizen.net/database/?page=1871&category=papers&id=7436>, 23 Temmuz 2011, Ankara, s.81

²¹⁴ Dursun Yıldız, **a.g.m.**, s.152

güvenliklerini tesis etmelerine yardımcı olarak küresel barışa katkı sağlamaktadır.²¹⁵ Doğu Akdeniz'in önemli ülkesi Türkiye olmadan, projenin başarılı olması veya tamamlanabilmesi mümkün değildir. Türkiye'nin konumu proje kapsamı içindeki bölgelerde petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip herhangi bir ülkeden çok daha stratejik öneme haizdir.

3.4. Ege Denizi'nin Akdeniz'e Etkileri

Ege Denizi'nin XV. yy sonrası Osmanlı İmparatorluğu dönemi haritalarındaki adı Akdeniz (Bahr-ı Seyid)'dir. Piri Reis'in 1520 yılında tamamladığı Kitab-ı Bahriye adlı eseri de dahil olmak üzere pek çok kaynakta aynı bölgeye "Adalar Denizi" de denilmektedir. Ege (Aegean) deyimi Yunan mitolojisinden kaynaklanmaktadır. Yunanlarca önce Midilli civarına, daha sonra da tüm adaların yer aldığı bölgeye Ege Denizi adı verilmiş ve bu isim kendi ürettikleri tüm haritalarda bu şekilde yer almıştır. İlkçağ döneminde bazı haritalarda Midilli adası güneyine Ege (Aegean) adının verildiği görülmektedir. 1803 yılında Türkiye'de basılan İlk Türk Atlasında aynı bölgeye Anadolu Denizi denildiği; ancak 1850 yılı sonrası Fransızca olarak basılan bazı haritalarda söz konusu bölge için "Mer Egee" adının kullanıldığı gözlenmektedir. Orijinal Fransızca hazırlanan Lozan Antlaşmasının Türkçeye çevrilerek 24 Ağustos 1923 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanan metninde anılan bölge için "Adalar Denizi" tanımı yer almaktadır. Atatürk'ün verdiği "Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir emri ile de Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına kadarki evrede anılan yerin adının "Akdeniz" olduğu doğrulanmaktadır.²¹⁶

Ege Denizi Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan, bu kıyılarda bulunan devletleri uluslararası su yollarına ulaştıran jeostratejik öneme sahip bir denizdir. Ege Denizi Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı ve Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutma imkânı verirken Karadeniz ve Akdeniz'in birleşmesini sağlar. Bir başka açıdan Karadeniz bölgesi ile Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesi olan Marmara Bölgesi'ni hem Türkiye'nin diğer sahillerine hem de Akdeniz açık denizine ulaştırmaktadır.²¹⁷ Türk

²¹⁵ Nadir Devlet, **a.g.e.**, s.81

²¹⁶ Cevat Ülkekel, **a.g.m.**, s.1

²¹⁷ Sertaç H. Başeren, **Ege Sorunları**, TÜDAV Yay., Ankara 2006, s.2

Boğazları (Çanakkale ve İstanbul) ile ikisinin arasındaki küçük bir iç deniz olan Marmara'nın oluşturduğu tek bir geçit olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle Ege Denizi, üç kıtanın kara, deniz ve hava ulaşımının odak noktasıdır.²¹⁸ Türk Dış ticaretinin %90'ı deniz yoluyla yapılmaktadır. Ege Denizi Türkiye'nin Ege Marmara ve Karadeniz yollarına yönelik deniz ticaretinin yaklaşık, %75'inin geçtiği bir denizdir. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu petrolün %75'i Ege Denizi'nden geçmektedir. Her gün 180 dolayında gemi Ege Denizi üzerinden Türkiye'ye giriş çıkış yapmaktadır. Ege Denizi bu konumu nedeniyle ticaretinin önemli bir kısmını boğazlar ve Ege Denizi yoluyla yapan Rusya Federasyonu ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletler için de her zaman önem taşımıştır. Orta Asya petrolünün Dünya pazarlarına Türk Boğazları üzerinden çıkartılmaktadır. Ege Denizi jeostratejik değeri ile birlikte siyasi ve askeri gerginliklerin inişli çıkışlı bir görünüm sergilediği coğrafi bir bölgedir. Ege Denizi Türkiye için sadece çok önemli bir deniz yolu olmayıp aynı zamanda hava ulaşımı, askeri, siyasi, iktisadi, coğrafi, Jeopolitik ve jeostratejik bakımdan da çok önemlidir.²¹⁹ Bugün Ege denizi denildiğinde hemen üç olgu dikkati çeker. Bunlardan ilki bu denizin tarihsel ve güncel jeostratejik değeri, ikincisi halen Türk-Yunan ilişkilerinde sorunlara neden olan deniz altındaki, üstündeki ve semalarındaki 'sorumluluk alanlarına ait sınırların nereden geçmesi gerektiği hususu ve üçüncüsü de bu sorunların etkileri nedeniyle Ege jeopolitiğinin bölge stratejisi üzerine düşürdüğü kara gölgelerdir. Gökçeada ve Bozcaada dışında Ege adalarının tümüne yakını Yunanistan'a aittir.

Adaların askeri kullanma açısından değerlendirildiğinde, bu amaçla, seçilecek adaların üzerlerine Yunanistan tarafından monte edilecek değişik amaçlı radarlarla, muharebe sistemleri ile hava savunma silahları ve satıhtan satha füze ve topçu silahları ile ve torpido ve mayınlarla, kısaca askeri önlemlerle Ege'deki deniz ve hava yolları, sözde kendi hükümlük alanları bahanesiyle engellenebilecektir; ancak uluslararası anlaşmaların gerektirdiği hallerde Türk Boğazlarının kapatılması,

²¹⁸ M.Melih Başdemir, “Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Aralık 2007, s.94

²¹⁹ S. Hami Başeren, **a.g.e**, s.2-3

Ege deniz yollarının engellenmesine oranla daha kolay, kesin ve etkilidir.²²⁰

3.4.1 Güvenlik Algılamaları Çerçevesinde Ege Denizi'nde Sorunlu Alanlar

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nin istisnai yapısından kaynaklanan ve birbirleriyle zincirlenmiş durumda bir dizi ihtilaf konusu bulunmakta olup, bu hususları “Ege Sorunu” ana başlığı altında toplamak mümkündür. İki ülke arasındaki bahse konu sorunlar esas itibarıyla karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, adaların silah ve askerden arındırılması ile antlaşmalarla egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların aidiyeti konularındaki şiddeti zaman içinde değişiklik arz eden ihtilaflardır. Bu sorunların en temeli ve dolayısıyla en mühiminin karasuları sorunu olduğu mütalaa edilmekte olup, ulusal hava sahası sorunu da karasuları sorunuyla direkt olarak bağlantılıdır.²²¹ İki ülke arasındaki Kıbrıs, Ege ve azınlıklar gibi konulardaki anlaşmazlıkların ve sorunların temelinde karşılıklı olarak yüzyılların birikimi/tortusuyla oluşmuş “dışlayıcı” bir kimlik tanımlaması yatar.²²² Ege sorunları, temel olarak 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nın Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde kurmuş olduğu dengenin bozulmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.²²³ İki ülke arasında Lozan Antlaşması'yla kurulan denge, silahsızlandırılmış adalar, belirlenmemiş kıta sahanlığı alanı, 3 millik karasuları alanı ve bununla orantılı olarak hava sahası alanlarından oluşmaktaydı. Ancak geçen süre içinde iki ülke arasında kurulu olan bu hassas denge, Yunanistan'ın girişimleriyle bozulmaya başlamıştır.

İki ülke arasında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle ilişkili olarak çıkan sorunlar, Ege Denizi'nde Doğu Ege Adaları'nın silahlandırılması, kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası ve statüsü belli olmayan ada, adacık ve kayalıklar konularında devam etmektedir. Ege'de yaşanan sorunlar Yunanistan tarafından dışsal dengeleme politikası çerçevesinde uluslararası platforma ve özellikle Avrupa Birliği çatısı altına

²²⁰ Necip Torumtay, **a.g.e.** s.97-98

²²¹ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ Yay., İstanbul, 2005, s.239

²²² Şaban Çalış, Birol Akgün, **“Çatışmadan Uzlaşmaya: 21. Yüzyıla girerken Balkanlar'da Türk Yunan Rekabeti”**, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara,2004, s.268

²²³ Oral Sander, **a.g.e.**, s.17

çekilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreciyle ilgili olarak Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi ile Yunanistan'ın amacına yaklaştığı iddia edilebilir.²²⁴ Ege Denizi kendine özgü coğrafi özellikleri olan ve Türkiye ile Yunanistan için eşit stratejik, ekonomik ve siyasî önemi haiz yarı-kapalı bir denizdir. Bu temel özellikler iki ülkenin Ege'deki çıkarları arasında hassas bir denge kurulmasını ve idamesini gerektirmektedir.²²⁵ Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'den kaynaklanan başlıca sorunlar şunlardır:

a) Ege Adalarının Silâhlandırılması Sorunu; Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'de yaşanan sorunlardan biri “gayri askerî statüdeki Doğu Ege Adaları'nın silâhlandırılması” sorunudur. Doğu Ege Adaları; Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Taşoz dâhil olmak üzere, 13 Şubat 1914 tarihinden bu yana değişik nedenlerle Yunanistan'a devredilen bu adaların hepsi silâhsızlandırılmış statüdedir.²²⁶ Yunanistan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra, adaları silâhlandırma gerekçelerine Ege'deki Türk tehdidine karşı “meşru savunma” iddiasını da eklemiştir.²²⁷ Adaların silâhlandırma faaliyetlerine 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra daha fazla hız verilmiştir.²²⁸

b) Karasuları ve Kıta Sahaneliği Sorunu; Türkiye ve Yunanistan'ın karasuları 6 mildir. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS/UNCLOS)²²⁹ kıyı

²²⁴ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye'yi ilgilendiren boyutu için bkz.; Tözün Bahçeli, “**Türkiye'nin Yunanistan Politikası**”, **Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Der., Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, Alfa Basım Yay., İstanbul, 2002, s.192-193.

²²⁵ Gülden Ayman, “**Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit**”, Türk Dış Politikasının Analizi, Der., Faruk Sönmezoğlu, Der Yay., 3. Basım, İstanbul, 2004, s.493; Hamdi Poyraz, **Türk-Yunan Sorunları Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2004, s.41-42; Millî Savunma Bakanlığı, **Beyaz Kitap**, Ankara, Ekim 2005, s.53

²²⁶ Hamdi Poyraz, **Türk-Yunan Sorunları Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2004, s.41-42; Millî Savunma Bakanlığı, **Beyaz Kitap** 2005 Türkiye, Ankara, Ekim 2005, s.60-61.

²²⁷ Gülden Ayman, **a.g.e.**, s.493

²²⁸ Fahir Armaoğlu, “**Değişen Dünyada Balkanlar ve Türkiye**”, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Yayına Hazırlayan; Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s.128

²²⁹ Unclos 3 Aralık 1973'de, New York'ta başlayan ve 9 yıl süren BM 3.üncü Deniz Hukuku Konferansı'nın çalışmaları sonucunda 1982 yılında imzaya açılan ve 120'den fazla devlet tarafından imzalandıktan sonra 60.ıncı devlet tarafından onaylandığı tarihten bir yıl sonra 16 Kasım 1994'de yürürlüğe giren **BM Deniz Hukuku Sözleşmesi**'nin İngilizcesinin (United Nations Convention on the Law of The Sea) kısaltmasıdır.

devletlerine karasularını genişletme ve önünde deniz altında kıta sahanlığı kurma yetkisi vermektedir. Yunanistan bu sözleşmeyi kendi çıkarlarına uygun şekilde yorumlamakta ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni öne sürerek karasularını 12 mile çıkarıp sonra da bunların önünde kıta sahanlığı kurmak istemektedir. Yunanistan'ın yetkili makamları, Deniz Hukuku Sözleşmesini onaylarken mevcut hükümetine Ege'de karasularını 12 mile kadar genişletme yetkisi de vermiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasını bir savaş nedeni sayacağını ilan etmiştir.²³⁰ Eğer Yunanistan son yıllarda ileri sürdüğü gibi kara sularını 12 mile çıkarırsa Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olacağı deniz alanı yaklaşık %70 olacaktır.²³¹ Türkiye'nin herhangi bir limanından kalkan bir gemi Akdeniz'e ancak Yunan kara sularından geçerek gitmek zorunda kalacaktır. Karadeniz, Marmara Denizi ve İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kontrolü Yunanistan'ın eline geçecektir. Yani Ege Denizi bir Yunan denizi olacaktır. Ayrıca Yunanistan adaların da kıta sahanlığı olduğu tezini ortaya atarak Ege denizini sahiplenmeye çalışmaktadır.²³² Türkiye'nin, Ege Denizi'ndeki uluslararası sularda ve kendi kıta sahanlığında bulunan 27 bölgede petrol araması yapmak maksadıyla, TPAO'na arama ruhsatı vermesi Türkiye İle Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı meselesinin başlangıcı olarak gösterilebilir. Daha sonra bu ruhsat ilgili sahâları gösteren harita ile birlikte 1 Kasım 1973 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış ve ilgililere duyurulmuştur. Ancak arama ruhsatı verilen bölge Yunanistan'a ait olan Semadirek, Limni, Midilli, Aghios ve Sakız adaları arasında kalan alanı ve adaların karasularını kapsamamaktadır. Yunan hükümeti 7 Şubat 1974 tarihinde Türk hükümetine bir nota vermiş ve bu notada "söz konusu ruhsatın kapladığı sahâların Yunan kıta sahanlığı alanına girdiğini ve dolayısıyla, bu arama ruhsatının geçersiz olduğunu" bildirmiştir. Bunun üzerine Türk hükümeti, 27 Şubat tarihinde cevaben "Anadolu kıyılarından itibaren deniz altında batıya doğru uzanan toprakların, Anadolu'nun tabii uzantısı

²³⁰ Suat Bilge, "Ege Denizi", Dış Politikamızın Perde Arkası, 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı, Ed.,Turhan Fırat, Ümit Yay., Ankara, 2005, s.57.

²³¹ Kadir Yakar, "Türk-Yunan Kara Suları-Kıt'a Sahanlığı Sorunları ve Ege Denizi'nin Stratejik Önemi", Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, Eylül 2001, s.18, Fuat Aksu, "Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye-AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 3, Sayı 5, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2005, s.276-277.

²³² Sami Doğru "Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı'na Çözüm Önerisi: Ortak Arama ve İşletme", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Eylül 2003, s.223-225

olması dolayısıyla Türkiye'nin kıta sahanlığını teşkil ettiğini, Türk kıyılarına yakın adaların da Türk kıta sahanlığı içinde olması dolayısıyla bunların da kıta sahanlığı olamayacağını" bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye ile Yunanistan arasında yıllarca süren ve halen çözülemeyen kıta sahanlığı sorunu ortaya çıkmıştır.²³³ Yunanistan kıta sahanlığı konusundaki tezini 27 Nisan 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Konvansiyonu'na dayandırmaktadır.²³⁴ Türkiye, bu konvansiyonu imzalamamış ve bu nedenle kendisini bununla bağlı saymamaktadır. Bu nedenle, Ege kıta sahanlığı anlaşmazlığının uluslararası hukuk kurallarına göre "müzakereler yoluyla"²³⁵ çözülmesini, yani Ege'de kıta sahanlığı sınırlarının "uzlaşma" yoluyla çizilmesini teklif etmiştir. Kıta sahanlığı konusunun çözümünde Yunanistan sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek istemiş, Türkiye ise "müzakere ve uzlaşma" yolunu tercih etmiştir. Ancak bunları sonuçlandıracak çalışmalar yapılmadığından nihai çözüm sağlanamamıştır.²³⁶ Türk Hükümeti, 18 Temmuz 1974'de TPAO'ya Ege'de yeni bir arama ruhsatı vermiştir.²³⁷ 1976 yılında Türkiye'nin, Ege'de araştırmalar yapmak için Hora adlı bir araştırma gemisi hazırlaması tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu gelişmeler üzerine Yunanistan, sonradan adı Sismik-1 olan Hora'nın Ege'ye çıkışını önlemek amacıyla çeşitli teşebbüslerde bulunmuş ve "Hora'nın Yunan Kıta Sahanlığına girdiği takdirde tehlikeli bir durum yaratacağını" bildirmiştir. Türkiye ise cevabında "Yunanistan'ın Hora'nın faaliyetine müdahale ettiği takdirde sert karşılık göreceğini" belirtmiştir. Hora'nın 6 Ağustos 1976 tarihinde Türk savaş gemileri himayesinde Çanakkale'den ayrılarak anlaşmazlığa konu olan sulara girmesi üzerine Yunan savaş gemileri bu çalışmaları yakın mesafeden izlemişler; ancak herhangi bir müdahale olmamış ve Hora araştırmalarını yaptıktan sonra 10 Ağustos 1976'da Çanakkale'ye dönmüştür. Yunanistan BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak "Türkiye'nin Ege'deki Yunan kıta sahanlığı üzerindeki haklarını ihlal etmek suretiyle, barış ve güvenliği tehlikeli şekilde tehdit

²³³ Ertan Köse, **a.g.e.**, s. 88-91; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 834; Şule Kut, **a.g.m.** s.519-520

²³⁴ Şule Kut, "**Türk Dış Politikasında Ege Sorunu**", Türk Dış Politikasının Analizi, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayın, 3. Basım, İstanbul, 2004, s.519-520

²³⁵ Behçet Kurt, "**Ege'de Türk-Yunan İlişkilerinin Deniz Yetki Alanları Yönüyle Tartışılması ve Özel Koruma Alanları**", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2003, s.124-125

²³⁶ Ertan Köse, **a.g.e.**, s.79-81; Şule Kut, **a.g.m.**, s.507-508

²³⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.m.**, s.834

ettiğini”²³⁸ ileri sürmüştür. Güvenlik Konseyi 12 Ağustos’ta yaptığı müzakereler sonunda kıta sahanlığı meselesinin esasına girmeksizin taraflara “ikili müzakerelerin kolaylaştırılmasını sağlamak amacıyla gerginliği artırıcı hareketlerden kaçınmak konusunda her türlü gayreti harcamalarını ve ikili müzakerelere başlamalarını” tavsiye eden bir karar almıştır. Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’na başvurarak Hora gemisinin Yunan kıta sahanlığına girmesinin tamiri mümkün olmayan zarara neden olduğunu öne sürmüş ve Türkiye’nin bu faaliyetinin önlenmesini istemiştir. Ancak Divan Hora’nın faaliyetinin tamir edilemez bir zarara sebep olmadığı gerekçesiyle Yunanistan’ın isteğini reddetmiştir.²³⁹ 1979 Ocak ayında ise Uluslararası Adalet Divanı kendisinin Türk-Yunan kıta sahanlığı anlaşmazlığına bakmaya yetkili olmadığına karar vererek, Yunanistan’ın başvurusunu reddetmiştir.²⁴⁰ 11 Kasım 1976’da, Türk ve Yunan uzmanlar Bern’de bir araya gelerek “Bern Deklerasyonu”²⁴¹ adı verilen ve kıta sahanlığı konusunda iki taraf arasındaki sınırların çizilmesi müzakerelerinde, her iki tarafça da uyulacak esasları belirleyen on maddelik bir belge imzalamıştır. Bu belge 20 Kasım 1976’da Ankara ve Atina’da eş zamanlı olarak açıklanmıştır. Bu deklarasyona göre müzakereler samimiyet, iyi niyet ile ve ayrıntılı bir şekilde yürütülecek, gizli tutulacak ve hiçbir şekilde basına açıklanmayacaktır. Taraflar müzakereler boyunca Ege kıta sahanlığında hiçbir faaliyette bulunmayacaklar, ikili ilişkilerde karşı tarafı küçük düşürücü her türlü hareketten kaçınacaklardır. Bu deklarasyonun faydası sorun çözülmünceye kadar tarafların aşırıya kaçmasını önlemek ve çözüm için taraflara zaman kazandırmak şeklinde olmuştur.²⁴² Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda bir diğer önemli kriz ise 1987 Mart ayında yaşanmıştır. Yunanistan BM Güvenlik Konseyininin 395 sayılı kararına ve 1976 Bern Anlaşmasına aykırı olarak 28 Mart 1987 tarihinde Taşoz adasınının 10 mil doğusunda petrol aramaya başlayacağını ilan etmiştir. Bu durumu önlemek için yaptığı diplomatik girişimleri sonuç vermeyen

²³⁸ Şule Kut, **a.g.m.**, s.507, S. Gülden, Ayman, “**Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit**”, s.493

²³⁹ Şule Kut, **a.g.m.**, s.507, Hamdi Poyraz, **Türk-Yunan Sorunları Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2004, s. 41-42; MSB, **Beyaz Kitap 2005**, Türkiye, Ankara, Ekim 2005, s.53

²⁴⁰ **Beyaz Kitap**, s.53

²⁴¹ Fuat Aksu, “**AB Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Seçenekleri**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 3, Sayı 5, Temmuz 2005, s.261-286

²⁴² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.837

Türkiye bu soruna aynı şekilde karşılık vermek için Bakanlar Kurulu'nun 26 Mart 1986 tarihli kararıyla TPAO'ya petrol arama yetkisi vermiş ve Sismik I gemisinin Ege'ye açılacağını açıklamıştır. Her iki devletin karşılıklı manevraları ve sert açıklamaları sonucu gerginlik iyice artarak 28 Mart günü zirveye tırmanmıştır. Ancak, NATO, ABD ve İngiltere'nin araya girmesi ve Yunanistan'ın Ege'de petrol aramayı planlamadıklarını ifade etmesiyle kriz bir çatışmaya dönüşmeden önlenmiştir.²⁴³

c) Hava Sahasının Kontrolü Sorunu; İki ülke arasında Ege'deki sorunlardan bir diğeri ise hava sahası sorunudur. Uluslararası hukuk kurallarına göre bir devletin karasularının ve hava sahasının sınırlarının aynı olması gerekmektedir. Yunanistan 1931 yılında iç hukukunda yaptığı bir düzenleme ile (Kraliyet Kararnamesi) hava sahasını 3 deniz milinden 10 deniz miline çıkarmıştır. 2 Haziran 1974 tarihinde bu durumu (Aeronautical Information Publication-AIP) Havacılık Bilgi Yayını (HBY) ile uluslararası kamuoyuna ilan ederek uygulamaya geçirdiğini ilan etmiştir. Bu durum üzerine Türkiye Yunanistan'ın hava sahasını, karasularına 6 milden 10 mile çıkararak 4 deniz mili artıran bu uygulamayı tanımadığını Yunanistan'a ve tüm dünyaya bildirilmiştir.²⁴⁴ Bu tarihten itibaren Ege Denizi üzerinde Türkiye tarafından 6 deniz mili olarak kabul edilen Yunan hava sahasının sınırından itibaren 10 deniz miline kadar olan bölgede Türk savaş uçaklarının uçmasının Yunanistan tarafından ulusal hava sahasının ihlali olarak değerlendirilmesi olayı "Hava Sahası Sorunu" olarak kabul edilmektedir. Bir diğerkonu olan FIR hattı sorununun temelinde ise Yunanistan'ın uçuş bildirim bölgesi sorumluluğunu hükümlerlik hakkı gibi istismar etmek istemesi bulunmaktadır. İstanbul/Atina uçuş bildirim bölgelerini ayıran FIR (Uçuş Bildirim Bölgesi/Flight Information Region)²⁴⁵ hattı 1952 yılında Paris'te Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) tarafından yapılan 3.üncü Avrupa Bölgesel Hava Seyrüsefer toplantısı'nda genel hatlarıyla belirlenmiş 1958 yılında Cenevre'de yapılan 4.üncü toplantıda ise kuzey ve güney sınırlarının koordinatları

²⁴³ Turhan Fırat, "Yunanistan'la Yaşanan 1987 Mart Krizi", Dış Politikamızın Perde Arkası, 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı, Ed., Turhan Fırat, Ümit Yay., Ankara, 2005, s.72-81.

²⁴⁴ Ertan Köse, **a.g.e.**, s. 92-94; Şule Kut, **a.g.m.**, s.518

²⁴⁵ Ertan Köse, **a.g.e.**, s. 92-94

tespit edilmiş batı sınırı olarak da “Türkiye’nin batı sınırlarını takip eder” ifadesine yer verilmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Ege Denizi’nde Türkiye ile Yunanistan arasında üzerinde anlaşılması bir sınır bulunmaması nedeniyle Yunanistan FIR hattını hudut gibi kabul ettirmeye çalışmış, bu durum 1966, 1968, 1971 ve 1974 yıllarında Türkiye’nin ICAO nezdinde girişimlerde bulunmasına neden olmuştur.²⁴⁶ FIR hattı ile yakından ilgili bir sorun da arama kurtarma sorumluluk sahasıdır. Türkiye 1979 Hamburg ve 1974 SOLAS Sözleşmeleri’ne uygun olarak, Ocak 1989’da yayımladığı Arama-Kurtarma Yönetmeliği’nde; açık denizler üzerindeki hava sahasında uluslararası sivil havacılık teşkilatı kurallarına göre arama ve kurtarma sorumluluğunun denizdeki arama ve kurtarma faaliyetlerini kapsamadığını, Türkiye’nin karasularının dışında arama ve kurtarma hizmeti vereceği bölgeleri ilgili devletlerle yapacağı anlaşmalarla tespit edeceğini ve anlaşma yapılmaya kadar, karasuları dışında arama ve kurtarma hizmeti verebileceği açık deniz alanlarının koordinatlarını Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)’ne 1991 yılında deklare etmiştir. Yunanistan 1987 yılında Ege Denizi’nde Atina FIR hattının batısındaki alanda arama-kurtarma sorumluluğunun kendisine ait olduğunu IMO’ya bildirdiğini öne sürerek, Türkiye’nin bu deklarasyonunu kabul etmemektedir. Hava sahasının kontrolü 1952 yılında her iki ülkenin karşılıklı anlaşmasından sonra (Ege denizi hava sahasının teknik kontrolünün) Yunanistan tarafından sağlanması kararlaştırılmıştır. FIR (Flight Information Region-hava bilgi bölgesi) hattı olarak adlandırılan bu hattı Yunanistan bir hava egemenliği olarak kabul etmek istemektedir. Türkiye 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan sonra FIR hattı olarak belirlenen Türk-Yunan sınırının batısını "emniyet bölgesi" ilân etmiştir. Yunanistan da buna karşılık olarak Ege Denizi hava sahasını yabancı, sivil ve askerî trafiğe kapatmıştır. Daha sonra sadece sivil trafiğe açılan bu hattın 10 mil olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum iki ülke arasında devamlı olarak hava ihlalleri olarak adlandırılan anlaşmazlıklara neden olmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁶ Ertan Köse, **a.g.e.**, s. 92-94; Şule Kut, a.g.m., s.518

²⁴⁷ Selim Örgen, Ergin Ersoy, **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, İstanbul, Hak Yay., 1995, s.47

d) Oniki Adalar Sorunu; Oniki ada 1945 yılında Müttefiklerin eline geçmiştir. Bir yıl sonra ise İngiliz askerî yönetimi altında Paris'te 27 Haziran 1946'da yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı'nda Oniki adanın Yunanistan'ın hâkimiyetine geçmesine karar verilmiş, İtalya ise bunu 10 Şubat 1947'de onaylamıştır. 10 Şubat 1947'de İtalya dahil 21 devletin imzaladığı İtalyan Barış Antlaşması'nın 14.maddesi ile Rodos, Oniki ada ve Meis adaları ile bunlara bağlı adacıklar Yunanistan'a resmen verilmiştir.²⁴⁸ Oniki adaların Yunanistan'a verilmesinin sebebi olarak adalarda yaşayanların çoğunluğunun Rum olduğu iddiasıdır.

e) Kayacıklar Sorunu: İkizce (Kardak) Kayalıkları Sorunu; Ege'de bir başka sorun Egemenliği Uluslararası Andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (coğrafi formasyon) üzerindeki egemenlik sorunudur. Çoğunluğu Doğu Ege adaları bölgesinde ve Anadolu sahillerine yakın on bir küçük ve ıssız adacığın iskâna açılacağına ilişkin haberler Kasım 1995 ayından itibaren Yunan basınında yer almasıyla başlamış, Figen Akad isimli Türk bandıralı bir yük gemisinin Kardak Kayalıkları'nda 25 Aralık 1995 tarihinde karaya oturmasıyla Türkiye ile Yunanistan arasında bir kriz başlamıştır.²⁴⁹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalara göre, Ege Denizi'nde 1.800 civarında ada bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁵⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya ile Müttefik Devletler arasında yapılan 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması ile Oniki Ada bölgesinde bulunan ve İtalya'ya ait olan 14 ada ve bunlara bitişik adacıkların egemenliği Yunanistan'a devredilmiştir. Bu antlaşmanın 14'ncü maddesi Oniki Ada bölgesinde Yunanistan'ın egemenliğine devredilen bu adaların hukuksal statüsünü düzenlemektedir. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması Ege Denizi'ndeki adaların hukuksal statülerini tespit eden bir temel belgedir. Bu antlaşmanın özellikle 12, 15 ve 16.ncı maddeleri, yukarıda söz edilen Kardak Kayalıkları üzerinden

²⁴⁸ Cemalettin Taşkıran, **Oniki Ada, Dünü, Bugünü, Yarını**, Harp Akademisi Yay., İstanbul, 1996.

²⁴⁹ Ertan Köse, **a.g.e.**, s.92-94; Şule Kut, **a.g.m.**, s.518

²⁵⁰ Cevdet Küçük, **"Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi"**, Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar, Yay. Haz., Ali Kurumahmut, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s.36

tırmanan Türk-Yunan uyuşmazlığını hukuki açıdan aydınlayabilecek verileri içermektedir.²⁵¹ Antlaşmanın 15'nci maddesi ile Oniki ada bölgesinde bulunan adalardan ismen sayılan 13 ada ile Meis adası İtalya'ya devredilmiştir. Meis bölgesinde yer alan bir kısım adacık ve kayalıkların, Türkiye ile İtalya arasında sorun oluşturması nedeniyle, taraflar bu konuda antlaşma yoluna gitmişlerdir. Bu maksatla, Türk ve İtalyan teknisyenler, 18 Haziran 1931'de Ankara'da bir araya gelerek bir toplantı tutanağı hazırlamışlar ve anılan toplantı tutanağı, 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye ile İtalya arasında imzalanan "Ankara Sözleşmesi"nin temelini oluşturmuştur. Böylece, Meis (Castellorizo) bölgesindeki adacık ve kayalıkların hangi devlete ait olduğu sorunu da hukuken çözümlenmiştir. Ankara Sözleşmesi'ni imzalayan Türk ve İtalyan yetkililer Meis dışında kalan Oniki ada bölgesi için de benzer bir çalışmanın yapılmasının yararlı olacağını öngörmüşlerdir. Bu amaçla yine Ankara'da 28 Aralık 1932'de bir araya gelen Türk ve İtalyan teknisyenler çalışmalarını bir toplantı tutanağı ile somutlaştırmışlardır. Anılan "Toplantı Tutanağı (Proces Verbal)" Oniki ada bölgesi ile Anadolu arasındaki deniz alanlarının paylaşımına ilişkin olarak Türk ve İtalyan teknisyenleri arasında Ankara'da yapılan ve yalnızca teknisyenler düzeyindeki bir görüş birliğini yansıtan müzakereleri ve sonuçlarını ortaya koyan bir zabıt olup görüşmelere katılanların parafını içermektedir. Bu görüşmelere katılan Türk ve İtalyan teknisyenler, kendi ulusal hukuk sistemlerine göre, tam bir yetki belgesine de sahip değildiler. Ayrıca "Toplantı Tutanağı" ilgili devletlerce resmen imzalanmadığı gibi onaylanmamasından ötürü de hukuki geçerlilik kazanmamıştır. Bu nedenle, imzalanmış, onaylanmış ve yürürlüğe girmiş bir hukuksal antlaşma metni değildir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, 13 Şubat 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı'yla, belirtilen tarih itibarıyla Yunan işgalinde bulunan bütün Ege Denizi Adaları'nın (Bozcaada, Gökçeada ve Meis hariç) egemenlikleri "silâhsızlandırılmış olmaları şartıyla" Yunanistan'a devredilmiştir. Ancak Ege Adaları'nın bugünkü statüsü,²⁵² Lozan Barış Antlaşması'nın 6, 12, 15 ve 16.inci Maddeleri ile Paris Barış Antlaşması'nın 14.üncü Maddeleri ile ortaya çıkmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 6 ve 12.inci Maddeleri, Yunanistan'a ismen

²⁵¹ Zafer Koylu, **Ege Adaları**, Anadolu Üniversitesi, SBE (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 1991, s.83

²⁵² www.sam.baskent.edu.tr., 29 Ocak 2011; Fuat Aksu, **a.g.m.**, s.261-286

sayılarak egemenlikleri devredilenler haricindeki diğer adalarla ilgili bir hüküm içermemektedir. Yine söz konusu Antlaşması'nın 15. Maddesinde sayılan adalara ait Paris Barış Antlaşması'nda sözü edilen "bitişik adacıkların" hangileri olduğu ne Antlaşma metninde ne de ekli haritalarında somut olarak belirtilmiş ve bir hukuki boşluk oluşmuştur. Bu nedenle "bitişik" olma kriterine açıklık getirilerek bu bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların aidiyetinin tespit edilmesi bir problem sahası olarak ortaya çıkmıştır.²⁵³ Ege sorunları içinde Türkiye'nin hayati çıkarlarını diğerlerine göre nispeten daha derinden ilgilendiren sorunlar karasuları sorunu ve statüsü belli olmayan ada, adacık ve kayalıklar sorunudur. Bu çerçevede Yunanistan'ın Ege'yi bütünüyle sahiplenmesinden kaynaklanan karasularını 12 mile çıkarma girişimi karşısında Türkiye'nin bu durumu casus belli (savaş nedeni) olarak kabul edeceğini belirtmesi, karasuları sorununun Türkiye için ne kadar hayati olduğunu göstermesi açısından önemlidir.²⁵⁴ Bunun yanı sıra, Ege'den olası soyutlanmayla beraber Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan arasındaki savunmaya yönelik iş birliği düşünüldüğünde; Ege'de ve Akdeniz'de çevrelenmiş olan Türkiye'nin kendisinde bulunan stratejik üstünlüğün Yunanistan'a geçecek olması da tehdit algılamasının boyutunu hayati seviyeye çıkararak bir başka öğedir. Statüsü belli olmayan ada, adacık ve kayalıklar sorunu diğer sorun alanları ile karşılaştırıldığında olası sonuçları ve etkileri nedeniyle Türkiye'nin tehdit algılamaları itibarıyla önemlidir. Statüsü belli olmayan ada, adacık ve kayalıkların aidiyetlerinin belli olmasıyla halinde bu alanların da kendine ait hava sahası ve karasuları gibi egemenlik alanları olacağı düşünülürse bu sorunlar Ege'de iki ülke arasında var olan dengenin değişmesini gündeme getirebilecek niteliktedir. Dolayısıyla bu sorunlar konusunda yaşanacak gelişmeler de Türkiye'nin Ege'deki hayati çıkarlarıyla doğrudan ilişkilidir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin sürekli sorun doğurması ve ortaya çıkan sorunların bir süre sonra kalıcı nitelik kazanması aslında çok tarafların karşılıklı güvensizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle taraflar birbirlerinin her hareketini dikkatle izlemekte, karşılıklı olarak

²⁵³ Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz'de Son Gelişmeler ve Türkiye'nin Bölgedeki Kıta Sahaneliği ile Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesinin (MEB) Sınırları", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2007, s.24-25; Fuat Aksu, *a.g.m.*, s.261-286

²⁵⁴ Gülden Ayman, *a.g.m.*, s.279

silahlanmakta, uluslararası ilişkilerinde aralarındaki dengenin bozulmamasına çaba harcamaktadır.²⁵⁵

3.5. Küresel Güçler ve Kıbrıs Adası

Kıbrıs adası Akdeniz'in doğusunda kuzey-güney ve doğu batı ulaştırma hatları üzerinde ve Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kavşağında yer almaktadır. Küresel hedefleri olan hiçbir güç Ortadoğu, İran körfezi, Kafkasya, Balkanlar ve Doğu Akdeniz'i kontrol eden Kıbrıs'ı göz ardı edemez.²⁵⁶ Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki problem sahalarının önemli bir kısmını kapsayan Kıbrıs; Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Coğrafi konumu, bu adayı tarihi boyunca egemen güçlerin ilgi alanı içerisinde tutmuştur. Bu nedenle Kıbrıs üzerine bölge dışından yapılan politikalar çok eski dönemlere kadar uzanır. Yakın tarihte ise adanın yazgısındaki en radikal atak İngiltere tarafından yapılmıştır. Ada bu ülke tarafından 1878 yılında geçici kaydıyla ve sadece askeri üs olarak kullanılmak üzere istenmiştir. Kıbrıs adası hala Kıbrıs üzerinden küresel politikalar yapmak isteyen ABD ve İngiltere gibi küresel güçlerin ilgi alanı içerisinde yer almaya devam etmektedir. Küresel güçler arasında Doğu Akdeniz'de gelecekte yaşanacak bir hesaplaşmanın Kıbrıs dikkate alınmadan yapılması mümkün değildir. Bugün için Kıbrıs adası doğu Akdeniz'de bir deniz üstünlüğünü hedefleyen büyük çapta deniz hareketinin sürdürülmesinde ve denizlerin kontrolünde çok elverişli bir potansiyel deniz üssü olarak ve aynı zamanda hava ve füze hareketi bakımından da tüm Doğu Akdeniz'i ve kısmen de Ortadoğu'nun stratejik derinliklerini kapsayacak bir hareket üssü niteliklerini taşımaktadır. Ayrıca, adanın Türkiye'ye yakın bulunuşu nedeniyle, NATO'nun bir bölge dışı ortak harekate zorunlu kalması halinde de Türkiye'deki hava hareketi ve hava savunma sistemi ile entegre olma (bütünleşme) kolaylıkları vardır. Akdeniz güvenliğinde önemli bir yeri olan Kıbrıs adası, NATO ittifakının güney kanadının bir üyesi olan Türkiye'nin kıyılarını, limanlarını ve bir ölçüde onu dış dünyaya bağlayan hayati

²⁵⁵ Erol Kurubaş, "Türk -Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler", 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara, 2004, s.285

²⁵⁶ Sait Yılmaz, **Büyük Güçler ve Kıbrıs**, <http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/saityilmaz-turkce-kasim.pdf>, e.t.: 04 Haziran 2011, s.1

deniz irtibatını kontrol edebilecek coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye'nin güvenliği açısından tüm dikkatlerin üzerinde bulundurmasını gerektirmektedir.²⁵⁷

3.6. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Boyutu

Akdeniz ve Doğu Akdeniz'de her yöne hakim bir doğal kontrol kulesi durumunda olan Kıbrıs adasının önemi Akdeniz'in kontrolünün öneminin artmasıyla doğru orantılıdır. İskenderun Körfezi'nden Doğu Akdeniz'e doğru uzanmış Toroslar'ın deniz içinde yükselmiş bir bölümü olan bu kara parçası Anadolu'nun anahtarıdır ve ikmal yollarının açık tutulması açısından da hayati öneme sahiptir. Kıbrıs adası Türkiye ve Akdeniz için olduğu kadar AB için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü AB için vazgeçilmez enerji kaynaklarına ve pazarlarına ulaşımın yolu Akdeniz ve Kıbrıs'tan geçmektedir.²⁵⁸ Bölgede stratejik ortağı İsrail'in varlığı ABD için Akdeniz'in önemini arttırmaktadır. Ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs'ta üslerinin bulunması ABD'nin Ortadoğu'ya girişini kolaylaştırmıştır.²⁵⁹ Dünya ticaretinin %30'unun mevcut olduğu²⁶⁰ Akdeniz, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirlerine yakınlığı ve birleştiği oldukça geniş ve önemli bir coğrafyayı; Kıbrıs Adası da, Doğu Akdeniz'i kontrol etmektedir. Bu kontrollerin ekonomik, politik ve güvenlik açısından önemli bir değeri vardır.²⁶¹ Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adası bölgesel ve küresel barış ve istikrar açısından önemli bir coğrafyadır. Bölgenin Ortadoğu'da ortaya çıkmış kriz gerginlik ve çatışmalarda önemli roller oynadığı bilinmektedir. Örneğin ABD 1980'li yılların ilk yarısında yaşanan kanlı Lübnan olayları sırasında bu ülkedeki vatandaşlarını Kıbrıs adası üzerinden tahliye etmiştir. Daha yakın zamanlarda Körfez Krizi'nde İngilizler Irak'a yaptıkları hava saldırılarında Kıbrıs adasını kullanmışlardır.²⁶² Ayrıca Temmuz 2006'da İsrail'in Lübnan'a saldırması sonucunda Ortadoğu'da dengeler değişmiş ve bu dönemde Fransa'nın 1 Mart 2007'de

²⁵⁷ Necip Torumtay, **a.g.e.** s.94

²⁵⁸ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.17.

²⁵⁹ Mustafa Aydın, **"Rüzgara Karşı Durmak: Türk Dış Politikası Kırılmadan Esneyebilir mi ?"**, Foreign Policy, Eylül - Kasım 2005, s.3

²⁶⁰ Tahir Bayındır, **"Türk Denizcilik Sektörünün Durumu ve Dünya Denizcilik Sektöründeki Yeri"**, www.denetde.org.tr, e.t.: 23 Ekim 2011, s.1

²⁶¹ Osman Metin Öztürk, **"Doğu Akdeniz'in ve Kıbrıs Adası'nın Stratejik Dengeleri Bağlamında Annan Belgesi"**, http://www.stradigma.com, e.t.: 03 Ağustos 2011, s.3

²⁶² Osman Metin Öztürk, **a.g.m.**, s.1.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile Baf kentinde bulunan Andreas Papandreu Hava Üssünün kullanımını da içeren bir askeri iş birliği anlaşmasını²⁶³ uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir şekilde imzalamış olması Doğu Akdeniz'in Ortadoğu'ya hakimiyet ve istikrarda ne kadar önemli rol oynadığının bir göstergesidir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs adasının ise başta güvenlik ve bölgeye hakimiyet açısından değerinin göstergesi ise 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY'nin bütün Kıbrıs adına Avrupa Birliği (AB)'ne girişidir. AB başta enerji merkezlerini kontrol altına almak amacıyla Kıbrıs adasının Doğu Akdeniz'de sunduğu bütün avantajlarından yararlanmaya ve bu bağlamda adayı AB'ye dahil etmeye yönelmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Son olarak doğal gaz ve hidrokarbon potansiyeli yüksek olduğu değerlendirilen Doğu Akdeniz'de Kıbrıs adasının kendisi uyumsuzluk konusu iken GKRY'nin Kıbrıs adasının tümünü temsil etme savıyla yapmış olduğu diplomatik ve uluslararası hukuka aykırı girişimleri Doğu Akdeniz'in önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bölgede yaşanan son gelişmelerden sonra Ege ve Doğu Akdeniz sorunları birbirinin içerisine girmiş bulunmaktadır.

3.6.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi

Kıbrıs; Türkiye, Ortadoğu, Akdeniz ve dünya hâkimiyeti iddiasındaki tüm güçler açısından sahip olduğu konum ve askerî, stratejik, jeopolitik ve jeoekonomik nitelikler itibarıyla hayati önemi haizdir. Adanın her zaman dikkat çekici olmasının temel kaynağı ise Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının tam ortasındaki stratejik konumudur. Özellikle Doğu Akdeniz'in kesişme noktasını teşkil etmesi, Türkiye ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, bunlara ilaveten Ege Denizi'nin giriş çıkışına etkisiyle birlikte Mısır ve Süveyş Kanalı'na olan yakınlığı göz önüne alındığında adanın stratejik önemi çok daha kolay anlaşılır.²⁶⁴ Alfred Mahan'ın jeostratejik teorisine göre deniz hakimiyetinin dünya hakimiyeti anlamına geldiği ve denizlere hakim olanın dünyaya hakim olacağı düşünülecek olursa adanın önemi bir kat daha artar.²⁶⁵ Kıbrıs sadece Avrupa veya Amerika'yı değil Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol

²⁶³ www.ntvmsnbc.com, e.t: 15 Şubat 2011.

²⁶⁴ Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.114

²⁶⁵ Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.116

Boru hattı ile ilgili bütün ülkeleri ilgilendirmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan, Hayfa-Kerkük ve Kerkük-Yumurtalık boru hatlarının güvenliği açısından İskenderun Körfezi ve Kıbrıs'ın önemi çok büyüktür.²⁶⁶ Bulduğumuz yüzyıl içerisinde gerek deniz hareketi gerekse hava hareketinin desteklenmesinde veya üs olarak kullanılmasında ve aynı zamanda çağdaş elektronik haberleşme ve kontrol sistemlerinin bulunuşu nedeniyle askeri strateji yönünden de değeri artmış durumdadır. Geleceğin savaşlarında, aynı zamanda uzun menzilli balistik veya güdümlü füzelere üs olabilecek konumdadır.²⁶⁷ Türkiye'nin güvenlik bağlamında en hassas dengelerinden birisini oluşturan Kıbrıs adası, başta İngiltere ve Amerika olmak üzere Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Avrupa Birliği ülkeleri açısından da askeri önemini korumaktadır.²⁶⁸ Askeri açıdan bakıldığında Kıbrıs Türkiye'nin güney sınırlarının korunması açısından çok önemli olup mutlaka elde bulundurulması gereken bir toprak parçasıdır. Adanın Türkiye'nin veya dost bir ülkenin elinde bulunması ülkemizin güneyden kuşatılmasını önleyeceği gibi; Azerbaycan, Hazar Denizi, Kazakistan, Türkmenistan, Irak ve İran petrollerinin ve bölgedeki doğalgaz'ın Akdeniz'e ulaştığı liman bölgesi olan İskenderun Körfezi'nin kontrolünü de sağlar.

3.6.2. Kıbrıs'ın Jeostratejik Önemi

Kıbrıs ABD gibi küresel ihtirasları olan ülkeler için büyük bir jeostratejik potansiyel teşkil etmektedir. Akdeniz'in güvenliği de Ortadoğu ve Avrupa için de anahtar konumda olan Kıbrıs olmadan sağlanamaz. Stratejik özelliklerinden dolayı tarih boyunca hep anahtar rolü oynamış olan adayı büyük güçler ele geçirmek istemişlerdir. 19 ve 20. yüzyıldaki konumunda olmasa da henüz Ortadoğu ilgisi devam eden İngiltere'nin dünyada kendi yönetimi ve denetiminde mevcut hemen hemen bütün üslerini kapatmasına rağmen Magosa yakınlarındaki Dikelya Üssü'nü ve Limasol yakınındaki Akrotiri Üssü'nü korumakta ısrar etmesi bu adanın stratejik

²⁶⁶ Teyfik Fikret Ergün, Bahadır Berk, **Kıbrıs Üzerine Oyalama (Fan Fin Fon) Planı**, Jeopolitik Dergisi, Aralık 2006, s.2-3

²⁶⁷ Necip Torumtay, **a.g.e.** s.89

²⁶⁸ Ulvi Keser, **a.g.m.**, s.115

önemini bir kez daha kanıtlamaktadır.²⁶⁹ Kıbrıs ve Doğu Akdeniz AB'ye doğrudan siyasi avantaj sağlayan ticaret rotaları ve enerji merkezlerini de kontrol etmektedir. Dünya hakimiyetini sürdürmek isteyen ABD küresel ekonomiyi kontrol etmek için enerji kaynakları ve ulaştırma hatlarını denetimi altına almak istemektedir. Kıbrıs hem Süveyş Kanalı ile Avrupa'dan Afrika, Ortadoğu ve Asya'ya Hürmüz Boğazına giden yollar hem de Kafkasya'dan gelen güzergahların birleştiği yerde mükemmel bir hava ve deniz üssüdür. Kıbrıs sağlayacağı askeri üs imkanı ile İran körfezi ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarını kontrol imkanı verir. Özellikle hava kuvvetleri Rusya ve Kafkasya'dan dünya pazarına taşınacak petrol tankerlerini ada üzerindeki üsler vasıtası ile kontrol edebilir.²⁷⁰

Kıbrıs'ın Rusya için önemi; Rusya'nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki temel çıkarları ve enerji güvenliğinin sağlanması açısından Kıbrıs Rusya için çok önemlidir. Kıbrıs Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Ceyhan-Süveyş Kanalı gibi Akdeniz'deki önemli petrol taşıma hatlarını denetleyici rol oynamaktadır. Suriye'deki Lazkiye ve Tartus limanları; hem Suriye ve hem Rusya için Ceyhan'a ulaşan enerji hatlarının kontrolünü sağlayan ve Rusya'nın işbirliği yaptığı ülkelere ulaşan deniz güzergahlarının emniyeti için gelecekte ABD ile yaşanabilecek savaşta çok önemli hale gelebilecektir. Bu yüzden Kıbrıs'ta Rus yanlısı olmasa da en azından bağımsız ya da tarafsız bir hükümetin bulunması Rusya'nın tercihidir. Rusya aday bir NATO üssü olarak görmekte ve bu yüzden bağımsız olmasını istemektedir. Bu nedenle Yunanistan'daki hükümetin eğilimi Rusya'nın Kıbrıs politikasında belirleyici olmaktadır.

Kıbrıs'ın Türkiye için önemi; Türkiye'ye sadece 65 km. uzaklıktaki Kıbrıs'ın Türkiye için jeostratejik önemi başta güvenlik ve savunma olmak üzere pek çok yönden hayatidir. Adanın kuzey sahilleri Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e bakan cephesine oldukça yakındır. Ortadoğu'dan petrol trafiğinin güvenliğini sağlama yanında Kıbrıs adası, Suriye ve İsrail kadar Mersin gibi Türk Limanlarını da kontrol

²⁶⁹ Elif H. Kılıçbeyli, “Kıbrıs'ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi” Kıbrıs laboratuvarı, Der., Şenol Kantarcı Alfa Akademi, İstanbul, 2005, s.23

²⁷⁰ Nasuh Uslu, **The Cyprus Question As An Issue of Turkish Foreign Policy and, Turkish-American Relations: 1959-2003**, Nova Yay., İstanbul, 2004, s.17

etmektedir. Diğer yandan adanın Doğu Akdeniz'de hava ve deniz rotalarının kontrolünde bir gözetleme kulesi olma ve batmayan bir füze denizaltısı rolü Türkiye'nin güney sahillerini risk altında bırakmaktadır. Dolayısıyla Türk deniz stratejisi için Doğu Akdeniz'in kontrolünde ada anahtar rol oynamakta ve pek çok avantaj ya da dezavantaj kaynağı olmaktadır.²⁷¹

Kıbrıs'ın Yunanistan için önemi; Yunanistan tarihsel olarak Enosis diye adlandırılan adayı Yunanistan'a bağlama ihtirasları yanında; Atina, Kıbrıs'ı tamamen kontrol ederek Yunanistan'ın stratejik önemini artırmak istemektedir. Böylece ABD, AB ve NATO ortakları ve gözünde daha önemli hale gelmeyi istemektedir. Diğer yandan adanın Türkiye'ye çok yakın olması özellikle orta ve uzun menzilli silahların adaya konuşlandırılması halinde Türkiye için önemli bir güvenlik sorunu haline gelmekte ve bölgede kuvvetli bir deniz gücünü dikte etmektedir.

²⁷¹ Harp Akademileri Komutanlığı, **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Yarını**, Harp Akademileri Basımevi, 1995, İstanbul, s.72-75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU

4.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Ortadoğu

Tarih boyunca büyük medeniyetlere ve önemli olaylara sahne olan Ortadoğu, Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü durumundadır. Bu üç kıtaya açılan kapı, kıtalar arasındaki merkezi durumu dolayısıyla Ortadoğu aynı zamanda insanlığın kaderine yön veren medeniyetlerin beşiği olmuştur.²⁷² İçinde yaşadığımız dönem Ortadoğu'da istikrar ve güvenliği arttırmanın önemini vurgulamaktadır. Siyasî istikrarsızlık Ortadoğu'da her yerde görülmekte ve daha da kötüleşmektedir. Ortadoğu bölgesinde etnik çatışmaların bir başka sebebi de bölgenin stratejik ve özellikle de enerji kaynakları bakımından önemi dolayısıyla büyük güçlerin ya da dış güçlerin müdahaleleridir.²⁷³ Dış güçler bölgede varlıklarını devam ettirmek ya da kuvvetlendirmek amacıyla sıklıkla etnik unsurları kullanmayı temel politika edinmişlerdir. Ortadoğu bölgesindeki etnik çatışmaların en temel sebebi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sınırların son derece yapay olarak çizilmesidir. Bu yapay sınırlar oluşturulurken bölgenin ne etnik ne dinî ne de başka faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Ortadoğu bölgesindeki söz konusu sınırlara ilişkin şu şekilde bir benzetme yapılmaktadır;²⁷⁴ “Ortadoğu'da sınırlar son derece kötü örülmüş bir duvarı andırmaktadır. Bu kötü örülmüş duvardan herhangi bir taşı oynatmanın duvarı yıkmak anlamına gelebileceğini bilen ve yıkılan bir duvarın altında kalmak istemeyen uluslararası aktörler, değişik taşları eş zamanlı bir şekilde oynatarak duvarı yıkmadan yeni bir şekil vermeye çalışmaktadırlar.” Bu durum, gerek bölge devletlerinin kendi içlerinde, gerekse ikinci bir devletle ilişkilerinde önemli sorunlar yarattığı gibi radikal unsurları da güçlendirmektedir.

²⁷² Atilla Sandıklı, “Küresel Gelişmeler, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Yansımaları”, Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.17

²⁷³ Hisae Nakanishi, “Türkiye'nin Orta Doğu'daki Dış Politikasının Dinamik Gelişimi: Türkiye'nin Güvenlik ve İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.261

²⁷⁴ Türel Yılmaz, a.g.m., s.164

Ortadoğu'daki istikrarsızlık; Irak'ın durumu, İran'ın nükleer gelişimi ve ardından ülkeye yönelik ekonomik yaptırımların yoğunlaşması, Filistin sorununun bilinmeyen akıbetinde olduğu gibi iç savaşla kendini göstermektedir. Ortadoğu'da istikrarın yalnızca bölge için değil aynı zamanda dünya ekonomisi için gereklidir. Ortadoğu'da güvenlik belirli bir dönemde kimin güvenliğinin tartışıldığına bağlı olarak çok yönlülük gösterir. Güvenlikle ilgili nesnel bir bakış açısı yoktur.²⁷⁵ Barry Buzan ve Ole Waver 2003 yılında yayımlanan “Bölgeler ve Güç” adlı kitaplarında Ortadoğu'dan çatışma ortamı olarak bahsetmişlerdir. Onlara göre bölgesel güvenlik kompleksine ilişkin teorilerin uygulanabilirliğini ispatlamak üzere bu bölgeyi diğerlerinin yanında tek yer olarak kullanmışlardır. “Bölgesel Güvenlik Kompleksi”²⁷⁶ (BGK) birtakım bölümlerle tanımlanmıştır ve bunların güvenliğinin sağlanması, bozulması veya ikisine ilişkin başlıca süreçleri o kadar birbirine bağlıdır ki güvenlik sorunları makul şekilde analiz edilemez veya diğerinden ayrı olarak çözüm kazanamaz. BGK teorisini Ortadoğu kapsamında uygularken bölgeyi üç alt komplekse ayırmışlardır. Akdeniz Doğu Sahili (İsrail ve Arap komşuları arasında uzanan bölge, Arap-Filistin, Arap-İsrail çatışmasına odaklanmıştır.) Körfez (İran, Irak ve Körfez Ülkeleri arasındaki üçlü rekabete odaklanmıştır.) Mağrip Alt Kompleksi bu bölge en zayıfı olarak düşünülmektedir. (Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Çad, Batı Sahra ve Moritanya'yı içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır) Bölgesel seviyede Ortadoğu'daki çatışma ortamı toprak anlaşmazlıkları ideolojik rekabetler, güç ve statü rekabeti ile etnik ve kültürel ayırım gibi geleneksel gündemle tahrik edilmiştir. Bunların içine petrol, su ve din tartışmalarını da ilave edebiliriz. Bölgesel güvenlik için kilit noktayı temsil eden İsrail-Filistin çatışması hala çözülememiştir. İsrail güvenlik gerekçesiyle topraklarını sürekli olarak genişletmek eğilimindedir. Bölgedeki eski etkilerini kaybeden İngiltere ve Fransa yerine ABD İsrail Devleti'nin destekçisi olarak önemli roller üstlenmiştir.²⁷⁷

²⁷⁵ Hisae Nakanishi, **a.g.m.**, s.261

²⁷⁶ Giovanni Ercolani, “**AB'nin Ortadoğu Politikalarını Şekillendiren Unsurlar**” Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.68-70

²⁷⁷ Atilla Sandıklı, **a.g.m.**, s.18

Ortadoğu BGK'nin bölgesel güvenlik dinamikleri istisnai olarak güçlüdür ve yerel politik ve tarihi yapı anlamında derin köklere sahiptir. Batılı güçleri özellikle de ABD'nin konumunu güçlendirmiş ve İsrail ile Filistin barış sürecini başlatmıştır.

4.2. Ortadoğu'nun Akdeniz'e Etkileri

Ortadoğu, farklı uygarlıkların, farklı kültürlerin doğduğu, geliştiği ve kaynaştığı, gelişmiş ve azgelişmiş ulusların buluştuğu ve çatışmaların hiç eksik olmadığı, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği, Boğazlar aracılığıyla Karadeniz'i Akdeniz'e, Süveyş kanalı ile Karadeniz, Ege ve Akdeniz'i Hint Okyanusuna, Akdeniz'i ise Cebelitarık Boğazı'yla Atlas Okyanusu'na bağlayan stratejik konumda bir bölgedir.²⁷⁸ Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in yakın çevresinin içinde yer aldığı coğrafya tarih boyunca ulaşımın önemli kavşak noktalarından birisi olmuştur. Dünyanın en işlek yolu üzerinde olan bölgenin stratejik önemi hiç azalmamıştır. Bu bölgedeki Fırat ve Dicle nehirleri gerek ticari yollar olarak gerekse Babil ovalarını sulayan nehirler tarihsel öneme sahip olmuştur.²⁷⁹ Bölgede meydana gelen değişikliklere paralel olarak coğrafi boyutlar değişse de Akdeniz'i ortasında bulunduran bu alan büyük dünya devletleri için daima çok ciddi bir ilgi alanıdır. Bölgede hakimiyet tesisi süper güç olma iddiasındaki tüm devletler için kaçınılmaz bir gereksinimdir. Ortadoğu ve Akdeniz bu bölgenin tam merkezinde bulunarak, onun her noktasına en uygun erişim ve etki sağlayacak konumdadır. Bu sebeple, bu bölgede doğrudan veya dolaylı yer ve pozisyon sahibi olmak çok önemli bir siyasi ayrıcalık ve avantajdır. Son 100 yıl içerisinde yaşanan tüm gelişmeler ise bu bölgede meydana gelen hiçbir olayın birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Zbigniew Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında Ortadoğu'yu "Huzursuzluk, Çatışma, Şiddet ve İstikrarsızlık Alanı" olarak adlandırmaktadır.²⁸⁰

²⁷⁸ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.223

²⁷⁹ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.125-126

²⁸⁰ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, (Çev., Yelda Türedi) İnkılap Yay., İstanbul, 2005, s.81-176

Ortadoğu'yu 20.yy boyunca ve günümüzde de çatışmaların odağı yapan en önemli etken hidrokarbon (petrol ve doğalgaz) rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olmasıdır. Akdeniz Bölgesi ise çatışmayı yayan Ortadoğu coğrafyasına yakınlığı ve hidrokarbon rezervleri açısından zenginliği nedeniyle etki alanı içerisinde yer almaktadır. Bu coğrafyada yaşanan tüm anlaşmazlıklar ve çatışmaların her yeni dönemde yeni oyuncularını yeni oyun kurallarını ortaya çıkarması, bu karmaşık dokunun yeni analizlerinin ve yeni stratejilerinin belirlenmesini gündeme getirmektedir.

4.3. Petrol Üzerine Güç Savaşları

İki dünya savaşı arasındaki dönemde İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'ya önem vermesinin başlıca sebepleri arasında petrol kaynakları ile birlikte stratejik unsurlar da yer almaktaydı.²⁸¹ 1920'deki San Remo Konferansı'nda Ortadoğu'da Irak, Ürdün, Mısır ve Filistin İngiliz; Suriye ve Lübnan ise Fransız yönetimlerine bırakılmıştır.²⁸² Ancak zamanla güçleri zayıflayan İngiltere ve Fransa; yükselen Arap milliyetçiliği ve Almanya ile İtalya'nın etkisinden dolayı bölgeden yavaş yavaş çekilmeye başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sadece üç Ortadoğu ülkesi Türkiye, İran ve Afganistan bağımsızlığa sahipken; iki savaş arası dönemde dört Arap ülkesi, uudi Arabistan, Irak, Yemen ve Mısır bunlara eklenmiş ve Fransa'nın çekilmesiyle Suriye ve Lübnan da bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.²⁸³ Böylece, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemde Ortadoğu bölgesi genelinde siyasi olarak ve petrol egemenliği bağlamında başat güç konumuna gelmeye çalışan iki büyük devlet ön plana çıkmıştır; İngiltere ve Fransa. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu bölgesi genelinde ABD'nin giderek yükselecek olan etkisi ve etkinliği ile karşılaşmıştır.²⁸⁴

²⁸¹ Bernard Lewis, **Ortadoğu** (Çev., Mehmet Harmancı), 1995, s.276

²⁸² Gamze Güngörmüş Kona, "Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları", IQ Kültür-Sanat Yay., 2002, s.277

²⁸³ Bernard Lewis, **a.g.e.**, s.79

²⁸⁴ Dursun Yıldız, **a.g.m.**, s. 136

Günümüzde Ortadoğu bölgesi âdeta petrol ile özdeşleşmiş gibi görünmektedir. Petrolün bölge ülkeleri ve bölge insanları üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Bölge içi çatışmalara, bölgedeki sosyal, ekonomik, siyasi ve askerî yapıların şekillenmesine, bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik ilgisine ve genel olarak bölge içindeki istikrarsızlığa bakıldığında petrolün rolü ve önemi daha net ortaya çıkmaktadır. Bölge dışı güçler, başta petrol olmak üzere bölgenin enerji kaynaklarının kontrolünü elde tutmak için uzun zamandan beri bölge ile yakından ilgilendikleri gibi 20.yy'ın başlarından itibaren de bizzat bölgenin içinde aktif şekilde var olmuşlardır. Bu nedenle bölge sürekli istikrarsız ve kırılğan bir özellik arz etmiştir ve etmeye devam etmektedir. Bölge dışı güçler ve özellikle ABD, Ortadoğu bölgesini devamlı kontrol altında tutulması gereken bir “petrol kuyusu” olarak görmektedir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin başlattığı terörle mücadele kapsamındaki bölgeye yönelik işgal faaliyetlerini bu çerçevede yani petrolün kontrolünü ele geçirmek bağlamında değerlendirmek yanlış olmayacaktır.²⁸⁵

Ortadoğu Petrol Rezervleri

Birinci Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin ortaya koyduğu “Yeni Dünya Düzeni” kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde çok sayıda (41 adet) küçük devlet oluşmuştur. Bu küçük devletlerin pek çoğunun sınırları, yapay olarak ve petrol, doğal gaz ve diğer maden zenginlikleri egemen güçlerce kolayca istismar edilebilecek şekilde belirlenmiş ve böylece bölge bütünüyle emperyalizmin etki alanı içine girmiştir. Yakın tarihin şartları içinde Ortadoğu dünyanın kuvvet merkezlerinden biri olama vasfını yitirmiş olmakla beraber, büyük kuvvetler arasında jeopolitik önemini muhafaza etmektedir. Dünya petrol kaynaklarının %73'ü Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri yıllık ihtiyaçlarının %70'ini (600 milyon ton) ve ABD %20'den fazlasını (230 milyon ton) bu bölgeden karşılamaktadır; ancak bölgenin siyasi, etnik, ekonomik vb. sebeplerle istikrardan uzak bulunması ve sürekli olarak buhranlara sahne olması, dünya politik durumunun

²⁸⁵ Türel Yılmaz, **a.g.m**, s.162-163

tamamını etkilemektedir.²⁸⁶ ABD'nin enerji kaynakları ve sevk yollarını kontrol etmek istemesinin nedeni, sadece kendi enerji ihtiyacını karşılamak ve güvence altına almak değildir. ABD enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü kendi kaynaklarından ve ithalatını da Meksika, Venezüella, Kanada, Batı Afrika ve Kuzey Denizi'nden (Norveç) karşılamaktadır. Dolayısıyla, bölgeyi denetim altına almak istemesinde, kendi ihtiyacını garanti altına almak amacıyla ilgili hesaplar olmasıyla birlikte, esas amaç, dünya üzerindeki gelişen ekonomilerin ve rakiplerinin (AB, Çin, Japonya, Asya ülkeleri) çok büyük ölçüde bu kaynaklara bağımlı olmasıdır.²⁸⁷ Irak, sahip olduğu coğrafi durum ve mevcut enerji potansiyeli nedeniyle bu kaynak bölgenin merkezi konumundadır. Bu gerekçe ile yapılan ABD askerî müdahalesi, hâlen hedefine ulaşamamış olmasına karşın şimdilik bir milyona yakın insan hayatına mal olmuş ve tüm bölge için endişe verici bir mecraya sürüklemiştir.²⁸⁸ Ekonomik ve stratejik açıdan değerlendirildiğinde petrol rezervleri bölgenin küresel güçler tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmasına neden olmuştur. Bu kontrol ve denetim soğuk savaş döneminde SSCB tarafından Suriye üzerinden yapılırken ABD ve müttefikleri adına İsrail tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle Ortadoğu bölgesinde bulunan petrol rezervleri, büyük güçlerin bu bölgeye ilişkin politikalarını şekillendiren, bölge devletlerine müdahale isteklerini artıran, bölgeyi güç mücadelesine maruz bırakan, Ortadoğu devletleri arasında siyasal ve ekonomik farklılaşmayı ve çatışmayı yoğunlaştıran en güçlü unsur görünümündedir. Bölge ülkelerin (İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri) ekonomileri neredeyse tamamen petrol üretimine dayanmaktadır. Artık petrol Ortadoğu ekonomisinin en önemli belirleyicisi ve ana ihraç hammaddesi olmuştur. Petrolün yanı sıra doğal gaz da bölge ekonomisi için önemli hale gelmiştir. Ortadoğu'da petrol üretimi sadece bölge içindeki ülkeleri değil, tüm dünya ülkelerini de etkilemiştir. Ortadoğu'nun güçlü bir devlet veya blok tarafından kontrol edilmesi,

²⁸⁶ Atilla Sandıklı, **a.g.m.**, s.17

²⁸⁷ M.Mete Göknel., **"Enerji Güvenliği ve Ortadoğu"**, Ortadoğu Analiz, C.2, s.22, 10 Ekim 2011, s.38

²⁸⁸ Edip Başer, **"Bölgedeki Güvenlik Sorunlarının Türkiye'ye Etkileri"**, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.178

gelişmiş batı bloğunun askeri güvenliğini, ekonomik gücünü ve politik bağımsızlığını tehdit eder.²⁸⁹

4.4. Sınır aşan Su Kaynaklarının Ortadoğu'ya Etkileri

Genel olarak bilindiğinin aksine tatlı su, sonsuz bir kaynak değildir. Su dünya yüzeyine eşitsiz bir şekilde dağıtılan kısıtlı bir kaynaktır. Dünyada mevcut su kaynaklarının sadece %2,5'i tatlı su kaynaklarıdır. Ancak, kutuplardaki ve yükseltilerdeki buzulları, çıkarılması ekonomik olarak gerçekçi gözükmeyen derin yeraltı su kaynakları ve eko-sistemin devamlılığı için doğal yatağında bırakılması gereken tatlı su miktarı düşüldüğünde dünyada kullanılabilir tatlı su kaynaklarının oranı %1'in altına inmektedir.²⁹⁰ Su kaynakları üzerindeki rekabet çeşitli düzeylerde (yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası) ve çeşitli kullanıcı ve paydaşlar (evsel kullanıcılardan, sanayi ve tarımsal kullanım; öte yandan sınır aşan su kaynaklarının kıyısında yer alan uluslar) arasında gerçekleşir. Sınır aşan sularla ilgili anlaşmazlıklar suya olan talebin çeşitli çıkarlar -siyasî, ekonomik, çevresel, ya da hukuki olabilir-doğrultusunda çatıştığı durumlarda ortaya çıkar.²⁹¹ Son yıllarda uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu durumuna gelen sınır aşan sular ve sınır oluşturan sorunlar incelendiğinde dünyada, iki veya daha fazla ülkenin politik sınırlarını aşan 263 adet sınır aşan su havzası bulunduğu görülür. Bu havzalar dünyadaki tüm nehir akışının %60'ını oluşturmaktadır. Dünyada toplam 145 ülkenin sınır aşan nehir havzalarında toprağı bulunmaktadır. Sınır oluşturan sularla birlikte bu sayı 200'ü aşmaktadır.²⁹² Sınır aşan sular, yönetilmelerini karmaşıklaştıran belirli bazı özellikler taşırlar. Sınır aşan suların eşgüdüm içinde yönetilmesi, bu havzalarda suyun siyasî, kültürel ve sosyal yönlerinin birlikte ele alınmasını gerektirir. Bölgesel ve yerel düzeyde en belirgin biçimde gözlemlenen, giderek küresel nitelik kazanan su kaynakları kıtlığı ve krizini doğuran nedenler arasında; yeryüzüne dağılan tatlı su

²⁸⁹ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.226

²⁹⁰ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.25

²⁹¹ Ayşegül Kibaroglu, “Küresel İklim Değişikliğinin Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.226-227

²⁹² Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.137

kaynaklarının düzensizliği, nehirlerin akış rejimindeki değişkenlik (mevsimsel ve yıllık), hızlı nüfus artışı, ekonomik büyüme gösterilmektedir.²⁹³ Sınır aşan ya da sınır oluşturan sınır havzalarında yer alan ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma ve gelişmişlik düzeyi, altyapı kapasitesi veya siyasi sistem farklılıkları, bu sulardan yararlanmada, ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Su kaynaklarının birlikte kullanılması sırasında ortaya çıkan politik, ekonomik, çevresel ve yasal çıkar çatışmaları, sınır içi ya da sınıra aşan su anlaşmazlıklarına neden olmaktadır. Su kaynaklarının paylaşımı üzerindeki anlaşmazlıklar, ulusal veya bölgesel düzeyde tarımsal ve kentsel su kullanımı gibi alanlarda veya uluslararası su kaynakları üzerinde kullanım çatışmaları gibi farklı düzeylerde kendisini göstermektedir.²⁹⁴ Su kaynaklarının toplum ya da toplumlar arasında eşit dağılmaması, ayrımcı ve adaletsiz tahsis politikaları nedenleriyle yoksul kitleler su kaynaklarına erişememektedirler. Ulusal düzeyde özellikle dünyanın kurak ve yarı kurak kuşaklarında mevcut sınırlı ya da kıt kaynaklarının artan ihtiyaçlara cevap verebilmesi için etkin ve adil kurumsal ve yasal çerçevede düzenlenmiş su politikası çerçevesinde tahsisi giderek önem kazanmaktadır. Bu kaynakların sınır aşan nitelik taşınması durumunda devletler arasında su kaynaklarının kullanımı ve tahsisine ilişkin su müzakerelerinde iklim değişikliğinin yarattığı belirsizlik ve risklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

4.4.1. İsrail'in Su Sorununa Türkiye'nin Etkileri

Ortadoğu'da su yaşanmış ve yaşanan birçok çatışma ve savaş atmosferinin örtülü nedenidir. Mevcut verilere göre sınır aşan veya sınır teşkil eden suların savaşa sebep olabileceği tek bölge Ortadoğu'dur. Suyun asıl savaş sebebi olabilmesi, sudaki arz-talep dengesizliğinin çok büyük boyutlara ulaşmasına bağlıdır.²⁹⁵ Kaynaklar açısından yeterli suya sahip olmayan Ortadoğu ülkeleri var olan sulardan faydalanma hakkı konusunda farklı düşündükleri için paylaşımında zorluk çekmektedirler. Bu bölgedeki gerginliğin en temel sebebi ise İsrail'in sınırlarını belirlerken su

²⁹³ Ayşegül Kibaroglu, **a.g.m.**, s.227

²⁹⁴ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.137

²⁹⁵ Ömer Budak, **a.g.e.**, s.100

kaynaklarını da dikkate alması olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü İsrail devleti 1948 yılından bu yana hem artan nüfusuna su sağlamak, hem de bölgede politik açıdan elini güçlendirmek için askeri çatışma ve işgal yöntemine de başvurarak kendisine çeşitli su kaynakları yaratmıştır. İsrail 1967 Arap-İsrail savaşından sonra halen kullandığı suyun %15'inin kaynağı olan Golan tepelerindeki su kaynaklarını ele geçirmiştir.²⁹⁶ Tüm suyun 1.55 milyar m³lük bölümünü 5 milyonluk İsrail kullanırken, sadece 0.350 milyar m³lük bölümü işgal altındaki topraklarda yaşayan 1.8 milyon Filistinli tarafından tüketilmekte ve İsrail bölgedeki su kaynaklarının yaklaşık %80 kadarını denetleyebilmektedir.²⁹⁷ Aslında 20.yüzyılın su savaşlarının tek sebebi İsrail'in çok ciddi bir su sıkıntısı çekmesi değildir. İsrail devleti kurulduğundan bu yana kendisine bir güvenlik alanı oluşturmak üzere politik ve askeri alandaki manevralarını sürdürmüştür. İsrail'i kendi çevresinde böyle bir güvenlik alanı yaratıp su kaynaklarının kontrolünü elinde bulundurma girişimlerine sevk eden temel düşünce ilave su ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra su konusunu politik bir araç olarak kullanma arzusu olarak da açıklanabilir.²⁹⁸ Su savaşları olarak adlandırılan muhtemel senaryolarda 30-40 yıl sonrasının konjonktürel yapısı mevcut durum itibariyle değerlendirildiğinde bölgede askeri, ekonomik ve teknolojik alanda baskın gücün İsrail olduğu görülmektedir.

Türkiye ve İsrail'in bu bölgede jeopolitik ve stratejik açıdan büyük önemleri ve Ortadoğu'nun hassas dengelerinde etkileri vardır. Bu iki ülke, bölgedeki çok yönlü stratejileri etkileyecek konumdadırlar. Bölge egemenliğinin elde edilmesi ve sürdürülmesinde, stratejik kaynaklardan biri olarak suyun kontrolünün önemi her geçen gün artmaktadır.²⁹⁹ İsrail'in bugüne dek Ortadoğu coğrafyasında su üzerinden geliştirdiği politik manevralar bölgede çıkan savaşlar ve sürtüşmelerde aktif rol oynamıştır. 1948'den itibaren yaşanan savaşlarda İsrail'in bölgede izlediği stratejik su kaynaklarına sahip olma politikası belirleyici olmuştur. Yani bölgedeki savaşların çıkmasında su kıtlığı değil daha çok bölgenin özgün konumu, İsrail'in su üzerinden manevralar yapması etkili olmuştur. Bu politikası ile İsrail kısmen de olsa Arap

²⁹⁶ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.187-188

²⁹⁷ Metin Saltürk, **"Ortadoğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi"** Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S.3, Haziran 2006, s.32

²⁹⁸ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.188

²⁹⁹ Metin Saltürk, **a.g.m.**, s.33-34

topraklarındaki suya egemen olmuştur. İsrail'in su politikaları gerginlik yaratarak savaşlara neden olmakta ve Ortadoğu'nun barış ve istikrarını doğrudan etkilemektedir.³⁰⁰ Bu bölgede suyun bir savaş bahanesi olarak kullanılmasını ve muhtemel krizlerin yaşanmasını önlenmeye yönelik politikalar oluşturulmalı ve desteklenmelidir. Bölgedeki su rejimlerinin düzenlenmesine yönelik tedbirlerin geciktirilmeye devam edilmesi, su israfının sürdürülmesi halinde; önümüzdeki yakın süreç içerisinde ciddi su krizleri yaşanacak ve bölgedeki birçok ülke yakın gelecekte su yoksulu ülkeler arasına girecektir. Türkiye su kaynaklarının verimli kullanılmasına yönelik olarak; bölge ülkeleri ile ortak projeler geliştirmeli, su kaynaklarının rejiminin düzenli hale getirilmesi yönünde tedbirler almalıdır.³⁰¹

4.5 ABD'nin Ortadoğu Politikası

ABD'nin Ortadoğu'ya müdahalesi sadece kendi çıkarlarının korunması açısından değil, aynı zamanda bölge içindeki ve bölge dışındaki dost ve müttefiklerinin çıkarlarının korunması amacını taşıdığı³⁰² inandırıcı değildir. ABD dünyada tek küresel güç hâline gelebilmek için dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu ve Orta Asya'yı kısaca Avrasya'yı kontrol altına almak istemektedir. ABD Ortadoğu'da ki çıkarlarını korumak için "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)"ni ortaya atmıştır. Bu projeye Ortadoğu'daki devletleri demokratik rejime kavuşturup, eğitim ve ekonomilerini destekleyerek, serbest piyasa koşullarını oluşturacağını iddia etmektedir. Bir süre sonra sadece Ortadoğu'yu kontrol altına almanın yeterli olmadığını anlamış ve petrolün Batı'ya güvenli ve sürekli akışını sağlamak için Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'yı da projeye dahil ederek bugün değişen ismiyle "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP)"ni uygulamaya koymuştur. ABD için Ortadoğu'da en önemli konular petrol ve İsrail'in güvenliğidir. Bunu sağlamak için BM ve NATO

³⁰⁰ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.188-189

³⁰¹ Metin Saltürk, **a.g.m.**, s.35

³⁰² Jack D. Crouch "ABD Dış Politikası'nda Ortadoğu ve Uluslararası Yansımaları", Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genel Kurmay Basımevi, 2008, Ankara, s.62

dahil tüm imkanları kullanmaktadır.³⁰³ BOP ve diğer adıyla GOKAP projeleri Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Çünkü ABD Türkiye'yi ılımlı İslam devleti şekline getirerek radikalleşen Müslümanlara karşı bir model ülke olarak kullanmaya çalışmaktadır. Mevcut iktidar da bu rolü benimsemiştir. Türkiye bu projeye destek vermekle çevresindeki düşmanları arttırmaktadır.³⁰⁴ Türkiye'nin ABD'nin bölgedeki en etkili, önemli ve vazgeçilmez müttefiklerindedir. Ayrıca önemli ve bağımsız bir stratejik aktördür. ABD dış politika konularında kendisinin desteğine muhtaç, ekonomik konularda dibe vurmamış ancak refaha da kavuşmamış, askeri açıdan güçlü ancak malzeme açısından kendisine bağımlı bir Türkiye'yi tercih etmektedir. Türkiye ABD çıkarlarını koruyan politikalar izlemekte bölgede etkin bir rol oynama çabaları ise bu tek taraflı ilişki nedeniyle başarıya ulaşmamaktadır. BOP veya GOKAP ulus devletleri ortadan kaldırarak etnik grupları güçler hâline getiren ve 22 devletin sınırlarında değişiklikler öngören projelerdir. Bütün bunların dışında Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulması, Büyük İsrail Projesi gibi Türkiye için doğrudan tehdit içeren projeler bunların bir parçası olarak gelişmektedir. Türkiye içinde bulunduğu bölgede kontrolü kaybetmemek için, kendi inisiyatifi dışında gerçekleştirilecek bir düzenlemenin dışında kalmamalıdır. ABD ile Türkiye arasında, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası çıkarlarını ön plana aldığı yeni bir stratejik diyalogun kurulması gerekmektedir.³⁰⁵ Türkiye bölgede değişen koşullara göre hedeflerine yönelik bir dış politika ve güvenlik stratejileri geliştirdiği ve uyguladığı takdirde Orta Doğu alanı içinde ve uluslararası arenada bir bölgesel aktör olarak yerini alabilecektir. 21. yüzyıla yönelik ABD'nin dünyayı tek başına denetleme planını uygulamaya koyması ve küresel iktidarın ve kaynakların yeniden paylaşılması yönündeki süreç, İslam coğrafyasını yeniden tanımlamayı, kaynaklarını denetim altına almayı, ekonomik ve askeri açıdan stratejik noktalara ABD'nin askeri gücünü yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu durum özellikle Hazar Havzası'nı, Basra Körfezi'ni ve Doğu Akdeniz'i yeni küresel dengenin oluşumuna yönelik mücadelede dünyanın en tehlikeli bölgeleri haline getirmiştir.

³⁰³ Armağan Kuloğlu, “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi”, <http://www.kerkükvakfi.com/analizler.asp?id=121>, e.t.: 12 Nisan 2011, s.1-3

³⁰⁴ Armağan Kuloğlu, **a.g.m.**, s.2

³⁰⁵ Armağan Kuloğlu, **a.g.m.**, s.8

ABD'nin yeni yüzyıla yönelik ilk kez somut biçimde Büyük Ortadoğu olarak tanımlanan ve başlatılan süreç Doğu Akdeniz merkezli bir çatışmanın zeminini hazırlamaktadır. Küresel güç merkezlerinin ve NATO gibi askeri ittifakların Doğu'ya ve Güney'e yöneldiği bir dönemde, hem Amerika hem de Avrupa için Akdeniz, özellikle de Doğu ve Güney Akdeniz, 21. yüzyılın en keskin hesaplaşmasının yaşanacağı bölgedir. ABD ve AB'nin yanı sıra Rusya ve bölge ülkelerinin de etkin biçimde yer aldığı bir Akdeniz-Ortadoğu paylaşımı giderek daha da somutlaşmaya başlamıştır.³⁰⁶

4.5.1. ABD Çıkarları Ekseninde Ortadoğu Petrolü

ABD bölgedeki temel çıkarları ile küresel terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi güvenlik kaygılarını özellikle İslam ülkelerindeki yetersiz ve demokratik olmayan yönetimler ve geri kalmışlık düzeyi ile ilişkilendirerek; kendisine küresel güvenlik görevleri yaratmıştır. En basit ifade ile ABD'nin bölgedeki stratejik hedefi; enerji kaynaklarının kontrolü ve pazarlara ulaşım güzergâhlarının güvenliğinin tesisidir.³⁰⁷ Ekonomik olarak ABD'nin bölgeyle ilgilenmesinin asıl nedeni, bölgedeki petrol yataklarıdır. Ortadoğu devletleri, dünya petrol rezervlerinin %65'ini, dünya petrol üretiminin ise %25'ini elinde bulundurmaktadır. Bölge ayrıca endüstriyel ve tarımsal ürünler ve silah ticareti için önemli bir pazar ve dünya ekonomisi için başlıca enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir.³⁰⁸ Basra Körfezi'nin kontrol altına alınması ve askeri güce dayanak oluşturacak yeni üsler ve askeri ittifaklarla bölge devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi gelmektedir.³⁰⁹ ABD bölgeyi kendisi için tehdit oluşturan güçlerden uzak tutmayı en önemli stratejik çıkarlardan biri olarak görmüştür. ABD'nin neredeyse tüm Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ile girdiği güç mücadelesi bunun en belirgin örneğini oluşturur.

³⁰⁶ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.90-91

³⁰⁷ Ali Er, "ABD'nin Ortadoğu'da İstemediği Durum", <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=13544> e.t.: 07 Ekim 2011, s.1

³⁰⁸ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.137

³⁰⁹ Yavuz Gökalp Yıldız, **Global Stratejide Ortadoğu, Krizler Sorunlar ve Politikalar**, Der yay, 2000, s.28

ABD bölge ülkelerinin ve Basra Körfezi'nin Sovyet etki ve kontrolüne girmesine karşı geleneksel İngiliz politikasının yerini almış ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirirken tampon işlevi gören ülkelere askeri ve teknik yardımlarda bulunmuştur. Aynı zamanda bölgede oluşabilecek radikal hareketler ve bunun sonucunda oluşacak terörist hareketler ABD'nin dikkatini bölgeye daha fazla çevirmesine yol açmıştır.³¹⁰ Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte oluşan yenedünya düzeni ABD'ye yeni bir üstünlük statüsü kazandırmıştır. ABD, Körfez Savaşı'nda bir iki istisna dışında bütün bölge ülkelerini Irak'a karşı harekete geçirmeyi başarmıştır. II. Körfez Savaşı ve ardından yaşanan gelişmeler ise ABD'nin I. Körfez Savaşı'nın da tamamlayamadığı bazı görevlerini ve BOP'nin bölge planını yerine getirebilmesi için uygun ortam yaratmıştır.³¹¹ ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki çıkarları; ekonomik, siyasal ve stratejik temellere dayanmaktadır.³¹² Ayrıca ABD'nin küresel çıkarlarına hizmet eden güvenlik kavramları ve politikalarının başta NATO olmak üzere, uluslararası teşkilatların stratejilerinde de yer almasını sağlamıştır. ABD'nin bölgeye demokrasiyi yayabilmek için despot yönetimlerin yerine demokratik yollardan seçilmiş yeni demokratik yöntemlerin nasıl getirileceği konusu açıklığa kavuşturulmalıdır. Ayrıca terörün kaynağı olarak gösterilen sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi bölgede ciddi yapısal değişimlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. ABD tarafından başlatılan BOP hedefleri bakımından bölgede barış ve istikrarın yakalanmasına hizmet edecek mahiyette görünse de kurgulanma biçimi ve sonuçları itibarıyla başarı şansının düşük olduğu düşünülmektedir.³¹³

4.5.2. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

ABD "21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi" adı altında bir stratejik yaklaşımı geliştirmiştir. Bu yaklaşım daha da geliştirilmiş ve 11 Eylül saldırısı da stratejinin tetikleyicisi olmuştur. "Büyük Ortadoğu" kavramının klasik Ortadoğu'yla birlikte

³¹⁰ Dursun Yıldız, *a.g.e.*, s.136

³¹¹ Dursun Yıldız, *a.g.e.*, s.139

³¹² Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, 1999, s.58

³¹³ Kenan Dağcı, "AB ve ABD'nin Ortadoğu Stratejileri ve Büyük Ortadoğu Projesi", *Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler*, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.186

bağımsızlığını yeni kazanmış Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini de kapsayacak biçimde akademik düzeyde kullanılışı 1990'ların ortalarına rastlamaktadır. BOP'un siyasal düzleme taşınması çabaları ise 2000'de başlamıştır. ABD'de yapılan G-8 toplantısına "Kuzey Afrika ve Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi" adıyla sunulan BOP'a ilişkin ilk somut bilgiler Londra merkezli Arapça yayın yapan El Hayat gazetesinin 13 Şubat 2004 tarihli sayısında yer almıştır.³¹⁴ ABD kaynakları 27 ülkenin ilk planda BOP çerçevesinde değerlendirildiğini vurgulamaktadırlar. Başlangıçta Büyük Orta Doğu Projesi olarak adlandırılan bu projede, hedef ülkelerin rejimlerinin değiştirilmesi, uluslararası sisteme monte edilerek kontrol edilebilir bir duruma getirilmesi öngörülmüş, bu dönüşümde uygulanacak stratejilerin de farklı olması düşünülmüştür. Bu ülkeler Afganistan, Bahreyn, BAE, Cezayir, Cibuti, Fas, Filistin Özerk Yönetimi, Irak, İran, İsrail, Katar, Kuveyt, Komor Adaları, Lübnan, Libya, Mısır, Moritanya, Pakistan, Somali, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Türkiye, Umman, Ürdün ve Yemen'dir. Genişleme halinde bu alana Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri ile Endonezya ve Malezya'nın da dahil edilebileceği belirtilmektedir. Tüm bu meşruiyet yaratma çabalarının dışında BOP'un bir anlamda silah üreticileri, petrol devleri ve finansal şirketler koalisyonunun bir eseri olduğu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunu yanı sıra ABD IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle serbestleşme politikalarını uygulayarak ilgili ekonomileri çokuluslu ABD şirketlerine açmayı hedeflemektedir.³¹⁵ ABD Savunma Bakanlığının danışmanlığını da yapan Prof. Thomas P.M. Barnett 'e göre dünya; küresel düzene entegre olmuş, işleyen bölgeler ile entegre olmamış, terörizme açık veya çatlak veya gri bölgeler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Eski Yugoslavya Kafkaslar, Hazar Denizi'nden Afganistan ve Pakistan'a uzanan Orta Asya, Ortadoğu, Afrika'da Büyük Göller yöresi ve Amerika kıtasında And Dağları bölgesi, gri bölgelere örnek olarak verilmektedir. Bu iki bölgeyi birbirine yapıştıran bölgedeki ülkeler aynı zamanda fay hattı üzerinde yer alan ülkeler olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Latin Amerika'da Brezilya, Meksika; Asya'da Endonezya, Güney Kore Avrupa ve Yakındoğu'da Ukrayna'dan başlayan,

³¹⁴ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.147

³¹⁵ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.148-149

Türkiye ve Azerbaycan, Kuzey Afrika'da Mağrip ülkeleri ve Mısır'ı kapsayan kuşak bu fay hattı kuşağıdır. BOP'un, petrol üreten ülkeleri ABD'ye daha fazla ve uygun şartla petrol satmaya ikna yöntemi olarak çok önemli bir işlev üstleneceğini vurguluyor.³¹⁶

4.6. AB'nin Ortadoğu Çıkarları ve Güvenlik Endişeleri

Avrupa tarihi bağlar açısından çok eskiden beri Ortadoğu ile yakından ilgilidir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın geçmişte bölgede sömürgeci varlık göstermesinin bir sonucu olarak Avrupa'nın Ortadoğu üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Bu nedenle AB Avrupa'nın azalan etkisini arttırmak amacıyla Avrupa-Akdeniz Ortaklık Projesi'ni ortaya koymuştur.³¹⁷ Günümüzde Avrupa en büyük petrol ve doğalgaz ithalatçısıdır. Ortadoğu ve Akdeniz AB'nin ekonomik güvenlik konularında önemli bir yere sahiptir. Kitle imha silahlarının yayılması, küresel terör, bölgesel anlaşmazlıklar ve devletlerin başarısızlığı, organize suçlar (göç, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı vs.) gibi tehditler devletlerin güvenliğinde doğrudan ya da dolaylı etkilere sahiptir. Güney ve Doğu Akdeniz ile Ortadoğu'nun AB için hayati öneme sahip olması gerçeğinden dolayı AB bir diyalog, iş birliği ve değişim alanı yaratma konusunda çalışmalar yapmaktadır.³¹⁸ AB Ortadoğu'nun önemine binaen başlattığı Küresel Akdeniz Politikası'nı 1995'te ilan ettiği Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile daha sağlam bir zemine oturtmuştur.

Barselona süreci 27-28 Kasım 1995'te düzenlenen konferans sonucunda Barselona Bildirgesi ile başlatmıştır. Bu bildirge Avrupa ve Güney Akdenizli ortakları arasında siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.³¹⁹ Barselona sürecinin tamamlayıcısı da Ortadoğu Barış Sürecidir. Ortadoğu'da kalıcı barışın sağlanması AB'nin merkezi hedefidir. AB'nin en temel hedefi İsrail-Filistin sorununun güvenli sınırlar içinde yan yana yaşayan, komşuları

³¹⁶ Dursun Yıldız, **a.g.e.**, s.149

³¹⁷ Kenan Dağcı, **a.g.m.**, s.176

³¹⁸ Giovanni Ercolani, "AB'nin Ortadoğu Politikalarını Şekillendiren Unsurlar", Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.73-78

³¹⁹ Kenan Dağcı, **a.g.m.**, s180-181

ile normal ilişkiler içinde olan İsrail ve demokratik, varlığını sürdürebilen ve egemen Filistin devleti ile 2 devletli bir çözüm sunan nihai ve kapsamlı bir sonuca kavuşturulmasıdır.³²⁰ Barcelona Deklarasyon'u ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde demokratik siyasi yapı, bölge insanların ekonomik düzeylerini arttıracak ekonomik ıslahatlar ve mevcut farklı kültürlerin bir arada barış içinde yaşayabilecekleri bir toplumsal yapı oluşturmak hedeflenmiştir.³²¹ AB gerekli olduğunda taraflar arasında müzakereler yoluyla siyasi, ekonomik/insani konular ve güvenlikle ilgili konuların ele alınması gerektiği görüşündedir. AB bölgedeki barış ve istikrarın devamlılığı için terörü, şiddeti ve kışkırtmayı kınamaktadır. AB İsrail'in kendi vatandaşlarını saldırılara karşı koruma hakkını tanımaktadır; ancak İsrail hükümetinin de bu haklarını yerine getirirken uluslararası yasa kapsamında davranması gerektiğini ve Filistin halkının insani ve ekonomik konumunu ihlal eden davranışlarda bulunmaması gerektiğini vurgulamaktadır.³²² AB'nin Ortadoğu stratejisinin son derece kapsamlı ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı dışında Avrupa Komşuluk Politikası gibi diğer araçlarla desteklenen önemli bir birikimi yansıttığı söylenebilir; ancak 1970'li yıllardan beri takip ettiği önce işbirliği daha sonra ortaklığa dayalı politikası aradan uzun yıllar geçmesine rağmen etkili bir sonuç doğuramamıştır.³²³ AB coğrafik yakınlığından dolayı ve sahip olduğu önemli ölçüde Müslüman nüfusla Ortadoğu'daki çatışmalardan kaynaklanacak aşırılıklardan zarar görmesinin daha muhtemel olması nedeniyle bölgede daha aktif bir rol oynamalıdır.

Bölgede süregelen gerilim, gerilemeleri beraberinde getiren gittikçe artan istikrarsızlık potansiyeli Avrupa Akdeniz Ortaklığının geliştirdiği yapının doğu ve Arap/İslami uygarlıkları arasında barışçıl bir sözleşme yapılması için doğru bir strateji olduğunu ortaya koymaktadır. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve Batılı ülkeler arasında kurulacak güçlü bir işbirliği, siyasi meşruiyet ve milliyetçilik sorununun çözülmesi, demokrasiyi köklü hale getirir.

³²⁰ Giovanni Ercolani, **a.g.m.**, s.73-78

³²¹ Kenan Dağcı, **a.g.m.**, s180-181

³²² Giovanni Ercolani, **a.g.m.**, s.73-78

³²³ Kenan Dağcı, **a.g.m.**, s186

4.7. Ortadoğu'da Barışın Tesisi İçin Rusya'nın Çabaları

Devletler arasında gittikçe artan sorunlar üzerinde etkin iş birliği ve uzun ömürlü bir barışın sağlanabilmesi, her bir ülkenin dâhilî gelişimi için istikrarlı ve kabul edilebilir uluslararası bir ortamın tesisi için gün geçtikçe zorunlu bir hâl almaktadır.³²⁴ Rusya ekonomisi petrol ve doğalgaz ihracatına büyük oranda bağımlıdır. Dolayısıyla özellikle Avrupa enerji piyasasındaki etkin rolünü korumak Rusya için hayati önem arz etmektedir. Rusya enerji stratejisini, kendisine alternatif olabilecek enerji projelerini engelleme ve yeni projeler oluşturarak Avrupa enerji piyasasındaki konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, enerji kartını kullanarak kendi politik hedeflerine ulaşmaya çalışmakta özellikle eski Sovyet Cumhuriyetlerini kendi nüfuzu altında tutmaya çalışmaktadır.³²⁵ Küresel boyutta Rus stratejik çıkarları ele alındığında, Rusya'nın dünyada siyasi, ekonomik ve askeri nüfuzunun azalması tehlikesi, askeri-siyasal blokların ve birliklerin güçlenmesi ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, kitle imha silahlarının yayılması Rusya'nın güvenliğine tehdit olarak algılanmaktadır.³²⁶ Rusya'nın Asya'ya yönelik olan ilgisi, topraklarının üçte ikisinden fazlasının Asya'da yer alması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Rusya, bölgede, bloklaşma zihniyetinden uzak ve sorunları çözmeye yönelik daha esnek iş birliği modelleri geliştirmek arzusundadır. Rusya, siyasi ilkeleri doğrultusunda hareket ederek bölgesel çatışmaların çözümünde uluslararası kanunlar çerçevesinde çok yönlü diplomatik çabalar göstermiştir bu çabaları Ortadoğu'da barışın tesisi için de devam etmiştir. El Fetih ve Hamas'la birlikte millî birliği sağlayacak bir devletin kurulması fikrine son derece olumlu yaklaşmıştır. Rusya, kendi ayakları üstünde durabilecek bir Filistin devletinin kurulması için Filistinliler

³²⁴ Bakhtiyar Mirkasymov, “Asya ve Ortadoğu'da Rus Dış Politikası”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.87-89

³²⁵ Ufuk Kantörün, “Rusya'nın Bölgesel Politikaları”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146, e.t.: 12Nisan 2011, s.4

³²⁶ Ersegül Ünüvar Kara, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Rusya Federasyonu” Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.224

arasındaki ayrımın bertaraf edilmesi büyük bir zorunluluk olduğu görüşündedir. Rusya, Ortadoğu'da kalıcı barışın tesisi için alınacak her türlü tedbire katkıda bulunma taraftarıdır. Rusya, Filistin - İsrail yol haritasını kolaylaştırmak ve kapsamlı bir çözüme ulaşabilmek amacıyla çabalarını sürdürmektedir.³²⁷ Bu amaçla Moskova'da yeni bir Ortadoğu konferansı düzenlenmesini önermiştir. İsrail - Suriye ve Lübnan yol haritası da Arap - İsrail çatışmasının çözümünde yaşamsal önemi haiz olması nedeniyle göz ardı edilmemelidir. Son zamanlarda Rusya'nın pasif statükocu stratejisini bir kenara bıraktığı görülmekte, ABD'nin siyasi, askeri etki alanını daraltmak ve karşı koyma stratejisini uygulamak maksadıyla global bir yayılma ve konumlamayı gerçekleştirmek istemektedir. Özellikle Tarsus deniz üssü, Karadeniz bölgesine olan dolaylı ve doğrudan etkisi yönüyle Akdeniz'deki güç dengeleri açısından radikal bir değişikliğin başlangıcı olarak kabul edilmelidir.³²⁸

4.8. Türkiye'nin Ortadoğu Güvenliğine Etkileri

Tarihi geçmişi ve jeopolitik konumu Türkiye'ye bölgede önemli bir güç unsuru olarak ön plana çıkma, gelişmelere bağlı olarak çıkarları doğrultusunda politik ve stratejik amaçlarını gerçekleştirme imkanı vermektedir. Türkiye dinamik güç dengelerinin hâkim olduğu Ortadoğu'da gerginlik ve ittifaklara taraf olmadan aktif diplomasiyi iyi kullanan bir aktör olarak bölgede yeni rol elde etmek istemektedir. Türkiye bölgesinde karşılaşacağı yeni oluşumların dışında kalmak istemediği için bölgedeki değişimlere bağlı olarak geliştirdiği politikalarını ve stratejilerini uygulamaya başlamıştır. Türkiye Ortadoğu'nun önemli güçlerden biri olmak ve bölgenin istikrar ve güvenliğini sağlama imkânına sahiptir. Ortadoğu'da istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi Türkiye tarafından hiç şüphesiz bir "güvenlik gündemi" olarak görülmektedir.³²⁹

³²⁷ Bakhtiyar Mirkasymov, **a.g.m.**, s.87-89.

³²⁸ Nejat Tarakçı, "**Türkiye'nin Seçeneği Çok**", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1603/kibris_ab_sorunu_degil_turk_yunan_sorunudur, e.t.: 14 Kasım 2011, s.3

³²⁹ Hisae Nakanishi, **a.g.m.**, s.262-263

Bugün Türkiye Ortadoğu'da kendi yararına pasif değil aktif bir dış politika belirleme çansına sahiptir. Türkiye'nin bu özelliği ulusal/devlet güvenliğinin temel yönü olarak görülmektedir. Bu iddiayı desteklemek için bazı sebepler bulunmaktadır. Birincisi ABD Ortadoğu'da ABD-Türkiye ortaklığının öneminin farkındadır. ABD'nin bu algılayışı ABD'nin Ortadoğu'da ve dünya siyasetindeki etkisinin nispeten zayıfladığının bilincine varması ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikasının çok yakın bir gelecekte Ortadoğu'daki ABD stratejisi çerçevesinde değişeceği düşünülmektedir. İkinci olarak ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunun yukarıda belirtildiği gibi nispi bir şekilde düşmesi sonucu, Türkiye'nin Ortadoğu'da strateji belirlemede kendi hareket sahasını genişletmesi için daha iyi bir fırsat yaratılmıştır. Üçüncüsü, Türkiye Karadeniz, Kafkaslar, Orta Doğu ve Akdeniz'deki potansiyel bir ateş ve kriz çemberinin merkezinde bulunmaktadır. Hem bölgesel hem de global güç dengelerini etkileyebilecek coğrafi ve siyasi bir konum ve statüye sahiptir.³³⁰ Bölgedeki dinamik konjonktürde aktörlerin her eyleminin sonucunda yeni bir dinamik denge oluşmaktadır. Türkiye'nin yeni dış politika konseptinin önemli bir boyutunu da bölgede "kriz yönetici" ve "sorun çözücü" bir role sahip olma isteği oluşturmaktadır. Türkiye Irak, Suriye, İsrail, Filistin ve Lübnan'daki mevcut uluslararası krizlere çeşitli yollardan müdahil olmaya gayret göstermektedir. Bu da bölgede periyodik olarak barış ve savaş atmosferi oluşmasına yol açmakta ve aktörler bu dönemlerde çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu çerçevede Türkiye bölgede barış müzakerelerini sağlamak üzere olağan üstü bir çaba göstermektedir.³³¹

Türkiye'nin bölgedeki gelişmelerden zarar almadan çıkabilmesi ve milli çıkarlarını gözetebileceği yeni açılımlar geliştirebilmesi için kısa vadeli, değişken ve reaktif politikalar yerine uzun vadeli politikalar izlemelidir. Ayrıca Türkiye bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini yeni bir perspektife oturtmalı, gelişmeleri yakından takip etmeli, değişen dengelere göre yeni politikalar ve stratejiler oluşturmayı sürdürmelidir.

³³⁰ Nejat Tarakçı, **a.g.m.**, s. 6

³³¹ Yasin Atlıoğlu, "**Ortadoğu'da Uzlaşma Çabaları ve Türkiye**", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=142:ortadouda-uzlama-cabalar-ve-tuerkiye&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 e.t.:11 Mayıs 2011, s.1

4.9. Ortadoğu Perspektifinden Kıbrıs

Günümüz süper gücü konumunda olan ABD, Yunanistan ile sorunlarını çözüme kavuşturmuş, Kıbrıs sorunundan soyutlanmış bir Türkiye'nin ve taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının giderilip, Kıbrıs'taki Türklerinde AB'ye dahil edilmesini istemektedir.³³² Kıbrıs sorunu Türkiye'nin AB ortaklığı müzakereleri açısından ihtilafli bir konu olarak kabul edilmektedir. GKRY zaten AB'ye girdiği için Kıbrıs adasının AB toprakları içerisinde olduğu düşünülmektedir. Kıbrıs meselesi Türkiye'nin Ortadoğu politikası bağlamında düşünülmelidir. Kıbrıs adasına bakıldığında adanın jeopolitik ve stratejik konumuyla ilgili tehlikeli durumların olduğu görülür. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı Kıbrıs adasına, özellikle de KKTC'ye yeni bir stratejik önem kazandırmıştır. Ceyhan'dan ayrılarak Akdeniz'e ve Güney Avrupa'ya açılan tüm gemi ve tankerler KKTC ve Ceyhan arasında dar bir alandan geçmek zorundadır. Dolayısıyla KKTC'nin Kıbrıs ile bütünleşmemesi Türkiye'ye daha iyi bir stratejik konum sağlamaktadır.³³³ ABD'ye göre Kıbrıs'ın (GKRY ve KKTC) tümüyle AB'ye dahil olması halinde Ege ve Doğu Akdeniz Bölgesinde istediği istikrarı sağlamış olacak ve dört taraf (Türkiye, Yunanistan, KKTC, Kıbrıs Rum Kesimi) arasında uzun yıllar süren gerginlik ortamının AB çatısı altında son bulacak ve bu çatışmaların son bulmasıyla ABD Kıbrıs'taki üssünden Orta Doğu'yu daha rahat kontrol edebilecektir.

ABD Türkiye'nin AB'ye katılımını desteklemektedir. Çünkü Türkiye'nin AB ile bütünleşmesinin Ortadoğu'da piyasa ekonomisinin teşvik edilmesini artıracakını düşünmektedir. Bu ise Türkiye'nin kilit bir rol oynadığı Büyük Ortadoğu Girişiminin özünü oluşturmaktadır. KKTC stratejik açıdan Türkiye'nin önemli bir kalesi, Ortadoğu'yu kontrol edebildiği ve İsraililerin Ortadoğu'daki herhangi bir acil durumda transit geçiş bölgesidir. Kıbrıs meselesi yalnızca AB'nin meselesi değildir; ancak Türkiye, İngiltere ve ABD için de bir Ortadoğu güvenlik meselesidir. ABD Kıbrıs konusundaki çözüm girişimlerini BM nezdinde yürütmekte ve KKTC'yi

³³² “Türkiye-ABD İlişkilerinde KKTC'nin Rolü ve Annan Planı”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2339/turkiye_-_abd_iliskilerinde_kkctcnin_rolu_ve_annan_plani, 26 Temmuz 2011, s.1

³³³ Hisae Nakanishi, **a.g.m.**, s.268

uluslararası arenada tanımadığı için Kıbrıs'a yönelik tüm planları ve uygulamalarında Türkiye'yi muhatap olarak görmektedir.

GCCRIS

SONUÇ

21. yüzyılda sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları nedeniyle Akdeniz özellikle Doğu Akdeniz ve Ortadoğu ülkeleri büyük güçlerin mücadele alanı olmuş ve bu bölgelerin güvenliği tehdit altına girmiştir. ABD Irak, Afganistan, Mısır ve Lübnan'a müdahalesi ile bölgeye girmiş ve enerji kaynaklarını kontrol altına almaya çalışmaktadır. ABD ideolojik savaşın galibi ve dünyadaki tek süper güç olmanın cüreti ile hareket etmekte, Akdeniz ve Ortadoğu bölgesine yönelik Amerikan stratejistlerince geliştirilen ve günün koşullarına göre değişen stratejileri vasıtasıyla, bu iki bölgeyi bir satranç tahtası olarak kullanmakta çeşitli şekillerle müdahalelerde bulunarak dünya egemenliğini tekelinde tutmaya, bölgede kurulan yeni devletleri güdümü altına almaya, hatta daha ileri giderek dünya haritasını değiştirmeye çalışmaktadır. Bu gelişmeler özellikle Kıbrıs adası ve Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte, ABD'nin değişen güvenlik algılamaları ve dış politikası çerçevesinde Türkiye'nin ve dolayısıyla komşu ülkelerin dış politikası şekillenmektedir.

Yunanistan Doğu Akdeniz'deki gelişmeleri bölgede Türkiye karşıtı politikasının aracı olarak kullanma gayreti içinde görmektedir. Ayrıca Yunanistan NATO ittifakını kullanarak Ege ve Akdeniz'de Türkiye aleyhine tavizler koparmaya çalışmış, Türkiye'nin AB adaylık sürecinde alması gereken ekonomik yardımları veto etmek suretiyle engellemiş ve AB üyesi olmanın avantajını da kullanarak Türkiye ile olan bölgesel sorunlarını AB ülkelerinin desteğini alarak çözmeye çalışmaktadır. GKRY ise tüm Kıbrıs'ın temsilcisi olarak ve Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB'ye tam üye olmuştur. GKRY nüfus ve ekonomik potansiyelleri açısından incelendiğinde bırakın Türkiye'ye tehdit olmayı, Türkiye ile aynı düzeyde olmadıkları görülmektedir; ancak GKRY'nin AB üyesi olmanın avantajıyla ABD ve AB ülkelerinin açık ve gizli desteği ile Akdeniz'de kıyasıya olan ülkelerle anlaşmalar yaparak bölgede hakkaniyet ilkelerine aykırı olarak petrol ve doğalgaz arama girişimleri Türkiye'yi zor durumda bırakmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkin olarak varlık göstermesi Akdeniz'in ve dolaylı olarak Türkiye ve KKTC'nin güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde GKRY Kıbrıs adasının tamamının AB toprağı olduğu iddiasıyla adanın

Kuzey bölgesini de kontrolü altına alacak ve Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin varlığını ortadan kaldırmış olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti varlığını ve bütünlüğünü koruyabilecek ve kendisine yöneltilen tehditlerin tümüne karşı koyabilecek güçtedir. Türkiye’nin güvenlik ve istikrarını etkileyen konulara dış politika gündeminde ağırlık vermesi ve bu konuları her fırsatta uluslararası platforma taşıması gerekmektedir. Bu şekilde bir yaklaşım Türkiye aleyhine uygulanmaya çalışılan dış politika ve stratejilerin yeniden gözden geçirilmesine ve Türkiye lehine şekillenmesine neden olacaktır. Akdeniz, Ege Denizi, Ortadoğu ve yakın çevresinde güvenliğinin ve istikrarının sağlanması büyük ölçüde komşuları ile iyi ilişkiler içerisinde olan iç ve dış politikada başarılı ve güçlü bir Türkiye’nin varlığı ile mümkün olabilecektir.

Türkiye tarihi ve kültürel bağları bulunan ve ulusal çıkarları için mutlaka yakın ilişki içerisinde olması gereken Ortadoğu ülkeleriyle Akdeniz ülkeleriyle olduğu gibi iyi ilişkiler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bugün Türkiye Ortadoğu ve Akdeniz’de kendi ulusal çıkarlarına da zarar verecek bir senaryonun içine çekilmek istenmektedir. Türkiye’nin bu güne kadar bulunduğu coğrafyada uyguladığı dış politikalar incelendiğinde küresel ve bölgesel olayları yönlendirmek için sahip olduğu potansiyeli kullanmadığı, kendi çıkarları yönünde değil, dahil olduğu ittifakın çıkarları doğrultusunda hareket ettiği ve sonuçta bağımlı ve taraflı bir dış politika izlediği görülmektedir. Akdeniz ve Ortadoğu’nun sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynaklarını elinde bulundurmak isteyen egemen gücün bölgede uyguladığı dış politika nedeniyle Türkiye, komşu ülkeleri ve Kıbrıs için sancılı günlerin yaşanmaya devam edeceği düşünülmektedir. Türkiye tarih boyunca komşuları Akdeniz ve Ortadoğu ülkeleri (Müslüman devletler) ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır; ancak son zamanlarda geliştirilen ve bölgede uygulanan komşularla sıfır sorun politikasının olumlu bir sonuç vermesi bir yana geçmişi arattığı gözlemlenmektedir.

KAYNAKLAR

A-BASILI ESERLER

AKSU Fuat, **Türk Yunan ilişkileri**, SAEMK, Ankara, 2001.

ARI Tayyar, **2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi**, Alfa Basımevi, İstanbul, 1999.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yay., İstanbul, 2002.

ARI Tayyar, **Uluslararası ilişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yay., İstanbul, 2001.

ARMAOĞLU Fahir, **19. Yüzyıl siyasi Tarihi (1789-1914)**, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999.

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1999.

BAL İdris, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yay., Ankara, 2004.

BARNETT Thomas, **P.M., Pentagon' un Yeni Haritası**, 21. Yüzyılda Savaş ve Barış, Çev: Cem KÜÇÜK, 1001 Kitap Yay., İstanbul, 2005.

BAŞEREN S. Hami, **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, TÜDAV Yay., İstanbul, 2010.

BAŞEREN S. Hami, **Ege Sorunları**, TÜDAV Yay., Ankara 2006.

BRAUDEL Fernand, **Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras**, Metis Yay., İstanbul, 2007.

BRZEZİNSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Çev., Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005.

BUDAK Ömer, **Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri**, Bilge Yay., Ankara, 2006.

DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yay., İstanbul, 2001.

DEDEOĞLU Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yenyüzyıl Yay., İstanbul, Mayıs 2008.

DOWNS Robert, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, Tur Yay., İstanbul, 1984.

DÜMEN Erdoğan, **Jeopolitik, Jeostrateji**, Cilt.3, Harp Akademileri Yay., İstanbul, 1979.

ERDOĞDU Hikmet, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, IQ Yay., İstanbul, 2004.

ERENDİL Muzaffer, **Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)**, Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Yay., Ankara, 1998.

FUKUYAMA Francis, **Devlet İnşası**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

GENCER Özcan, **En Uzun On yıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Buke Yay., İstanbul, 2011.

HUNTINGTON Samuel P., **Medeniyetler Çatışması**, Der. Murat Yılmaz, Ankara, Vadi Yay., 8. Basım, 2003.

İLHAN Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

KAISER Karl - SCHWARZ Hans Peter, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, Çev. Müjdat KAYAYERLİ, Simenis Yay., Ankara, 2005.

KANTARCI Şenol, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Alfa Akademi, İstanbul, 2005.

KENNEDY Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Birtane Karanakçı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1994.

KOYLU Zafer, **"Ege Adaları"**, Anadolu Üniversitesi, SBE (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 1991, s.83.

KÖSE Ertan, **Yunanistan ve Bitmeyen Kin**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2005.

KURUMAHMUT Ali, **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998.

KUTLUK D, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit**, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yay., No.16, İstanbul, 2003.

Milli Savunma Bakanlığı, **Beyaz Kitap**, Ankara, 2005.

MÜTERCİMLER Erol, **21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji**, Erciyaş Yay., İstanbul, 1997.

ÖRGE Selim, Ergin Ersoy, **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, HAK Yay., İstanbul, 1995.

ÖYMEN Onur, **Ulusal Çıkarlar; Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

ÖZEY Ramazan, **Dünya Hâkimiyet Teorileri**, Marifet Yay., İstanbul, 2000, s.94-95.

ÖZMEN Süleyman, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ Yay., İstanbul, 2005.

PİRİNÇÇİ Ferhat, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Perspektifinden Ege Sorunları ve Türk-Yunan İlişkileri**, Uludağ Üniversitesi SBE (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2003.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 13. Baskı, Ankara, 2005.

SANDER Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Yay., Ankara, 1987.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Bağlam Yay., Ankara, 1996.

ŞEN Sebahattin, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, Bağlam Yay., İstanbul, 1994.

TAŞKIRAN Cemalettin, **Oniki Ada, Dünü, Bugünü, Yarını**, Harp Akademisi Yay., İstanbul, 1996.

TEZKAN Yılmaz, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ülke Kitapları, Ankara, 2005.

TOPTAŞ Ergüder, **Küresel ve Jeopolitik Yaklaşımlar Avrasya Türkiye**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Kara Harp Okulu Yay., Ankara, 2006.

TORUMTAY Necip, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, Milliyet Yay., İstanbul, 1996.

USLU Nasuh, **The Cyprus Question As an Issue of Turkish Foreign Policy and, Turkish-American Relations 1959-2003**, Nova Yay., İstanbul, 2004.

YILDIZ Dursun, **Doğu Akdeniz'de Isınan Sular**, Bizim Kitaplar Yay., İstanbul, 2009.

YILDIZ Dursun, **Su'dan Savaşlar**, Truva Yay., İstanbul, 2010.

YILDIZ Yavuz Gökalg, **Global Stratejide Ortadoğu, Krizler Sorunlar ve Politikalar**, Der Yayınları, 2000.

B-MAKALELER

AKSU Fuat, “**Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye-AB Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Seçenekleri**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2005, s.276-277.

AKSU Fuat, “**AB Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Seçenekleri**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Temmuz 2005, s.261-286.

ARMAOĞLU Fahir, “**Değişen Dünyada Balkanlar ve Türkiye**”, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Yayına Hazırlayan; Sabahattin Şen, Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s.128.

AYDINLI Ersel, “**Küreselleşme ve Güvenlik, Avrasya Dosyası**”, Güvenlik Bilimleri Özel, ASAM Basım Evi, Cilt: 9, S.2, Ankara, 2003, s.49.

AYMAN Gülden, “**Ege’de Müzakere ve Caydırıcılık**”, En Uzun Onyıl Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, 2. Baskı, Der., Gencer Özcan, Şule Kut, Büke Yay., İstanbul, 2000, s.279.

AYMAN Gülden, “**Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit**”, Türk Dış Politikasının Analizi, Der., Faruk Sönmezoğlu, Der Yay., 3. Basım, İstanbul, 2004, s.493.

BAL Halil, “**Kırgızistan: Çin Gölgesi ve Rus Desteği Altında**”, Der., Alâeddin Yalçınkaya, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yay., Kasım, 1998, s.107-116.

BAŞDEMİR M. Melih, “**Türkiye’nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu**”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Aralık 2007, s.94.

BAŞER Edip, “**Bölgedeki Güvenlik Sorunlarının Türkiye’ye Etkileri**”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.177-193.

BAŞEREN Sertaç Hami, “**Doğu Akdeniz’de Son Gelişmeler ve Türkiye’nin Bölgedeki Kıta Sahaneliği ile Muhtemel Münhasır Ekonomik Bölgesinin (MEB) Sınırları**”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, S.393, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2007, s.24-25.

BİLGE Suat, “**Ege Denizi ve Dış Politikamızın Perde Arkası**”, 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı, Ed.,Turhan Fırat, Ümit Yay., Ankara, 2005, s.57.

BOZKURT Giray Saynur, “**Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri**” Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2006, s.21-45.

BÜYÜKANIT Yaşar, **Açılış Konuşması**, “Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler” 4. Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.7-9.

ÇOMAK Hasret, “**NATO’nun Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Ortadoğu Projesi: Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**”, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.192-207.

CROUCH Jack D., “**ABD Dış Politikası’nda Ortadoğu ve Uluslararası Yansımaları**”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.61-65.

DAĞCI Kenan, “**AB ve ABD’nin Ortadoğu Stratejileri ve Büyük Ortadoğu Projesi**”, Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.174-186.

DEDEOĞLU Beril, “**Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye**”, Jeopolitik Dergisi, s.5.

DEĞERLİ Esra Sarıkoyuncu, “**İngiltere’nin Doğu (Şark) Politikası (1882-1914)**”, Akademik Bakış, 2008, s.2-15.

DEMİRALP Oğuz, , “**Türkiye’nin Uluslararası Örgütlerin Yaşadığı Değişime ve Bölgesel Örgütlenmelere Bakışı**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.247-250.

DEMİR Ali Faik, “**SSCB’nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri**”, Der., Faruk Sönmezoğlu, Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yay., Ankara, 1996, s.17.

DOĞRU Sami “**Ege Denizi Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığı’na Çözüm Önerisi: Ortak Arama ve İşletme**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Eylül 2003, s.223-225.

ERCOLANİ Giovanni, “**AB’nin Orta Doğu Politikalarını Şekillendiren Unsurlar**”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008,s.67-82.

ERGÜN Teyfik Fikret, BERK Bahadır, **Kıbrıs Üzerine Oyalama (Fan Fin Fon) Planı**, Jeopolitik Dergisi, Aralık 2006, s.2-3.

ERHAN Çağrı, “**Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algulamaları**”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Der., Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yay., Ankara, 2002.

EREM Tunç, “**William Reitzel Mahan’ın Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri**”, Harp Akademileri Haberler Bülteni, S.95, 1973, s.70-79.

EREN Özgül, “**Ege Sorunlarında Muhatap Değişikliği: Avrupa Birliği’nin Ege Sorunları**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2007, s.10-12.

FIRAT Turhan, “**Yunanistan’la Yaşanan 1987 Mart Krizi**”, Dış Politikamızın Perde Arkası, 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı, Ed., Turhan Fırat, Ümit Yay., Ankara, 2005, S.72-81.

GÖKNEL M. Mete., “**Enerji Güvenliği ve Ortadoğu**”, Ortadoğu Analiz, C.2, s.22, s.38.

GÖKSEL Timur, “**Geleceğin İpoteği: Filistin-İsrail sorunu ve Uluslararası Güvenliğe Yansımaları**”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.134-137.

GRAHAM Kennedy, “**Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletler: Uluslararası Güvenlikteki Rolü**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.101-125.

GÜRDENİZ Cem, “**Türkiye’nin Akdeniz ve Karadeniz’de Deniz Güvenliğine Katkıları**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Başkanlığı, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.277-283.

GÜZER Osman Cenk, “**Fransız Dış Politikasında Sarkozy Damgası**”, Gündem Analiz, 2007, s.26-39.

Harp Akademileri Komutanlığı, “**Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Yarını**”, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s.72-75.

HERGÜNER M., “**Doğu Akdeniz Enerji Merkezi**”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, 26 Mart 2007 s.123.

İLHAN Suat, “**Jeopolitik Gelişmeler**”, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, S.1, İstanbul, 2002, s.149.

KANBOLAT Hasan, “**NATO Kime Karşı Nereye Doğru Ve Nereye Kadar Genişliyor**”, Stratejik Analiz, S.49, Mayıs 2004, s16.

KARA Ersegül Ünüvar, **“Büyük Ortadoğu Projesi ve Rusya Federasyonu”** **Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**”, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.221-233.

KARABULUT Bilal, **“Uluslararası İlişkilerde Coğrafi Bağlam”**, Jeopolitik Dergisi, Eylül 2007, s.65.

KAYA Şenay, **“Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’in Hukuki Statüsü ve Türkiye Cumhuriyeti İçin Stratejik Önemi”**, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Şubat 2007, s.20-46.

KESER Ulvi, **“Kıbrıs’ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü”**, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Haziran 2006, s.14-139.

KILIÇBEYLİ Elif H., **“Kıbrıs’ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya İçin Önemi”** Kıbrıs Laboratuvarı, Der., Şenol Kantarcı Alfa Akademi, İstanbul, 2005, s.19-33.

KİBAROĞLU Ayşegül, **“Küresel İklim Değişikliğinin Uluslararası Güvenliğe Etkileri”**, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.211-228.

KİRİÇÇİ Kemal, **“Türk Amerika İlişkileri; Belirsizlikten Yakınlaşmaya”**, Avrasya Dosyası, Yaz 2000, c.6, s.75.

KONA Gamze Güngörmüş, **“Türkiye - Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları”**, IQ Kültür-Sanat Yay., 2002, s.277.

KURT Behçet, **“Ege’de Türk-Yunan İlişkilerinin Deniz Yetki Alanları Yönüyle Tartışılması ve Özel Koruma Alanları”**, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, S.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2003, s.124-125.

KURUBAŞ Erol, **“Türk -Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler”**, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara, 2004, s.185.

KUT Şule, **“Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”**, Türk Dış Politikasının Analizi, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yay., 3. Basım, İstanbul, 2004, s.519-520.

KÜÇÜK Cevdet, **“Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi”**, Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar, Yay., Haz.; Ali Kurumahmut, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s.36.

LUGER G. Richard, **“US Arms Sales and The Middle East”**, Journal of International Affairs, vol.40, no.1, (summer), s.24-26.

MIRKASYMOV Bakhtiyar, “**Asya ve Ortadoğu’da Rus Dış Politikası**” Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008,s.87-99.

MÜTERCİMLER Erol, “**Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler**”, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, İstanbul, Mayıs 2001, s.14-29.

NAKANISHI Hisae, “**Türkiye’nin Orta Doğu’daki Dış Politikasının Dinamik Gelişimi: Türkiye’nin Güvenlik ve İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.261-276.

ONAY Yaşar, “**Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğe Yansıması ve Tehdit Farklılaşması**”, Jeopolitik, İstanbul, 2002, s.96.

ÖZNAL Erdoğan, “**Türkiye’nin Stratejik Önem ve Öncelikleri Üzerine Düşünceler**”, TSK Dergisi, Sayı. 334, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, Ekim 1994, s.17-18.

PARK William, “**Yeni Dünya Düzeninde Küreselleşme ve Güvenlik Nasıl Algılanmalıdır?**”, Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, 1.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Başkanlığı, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2003, s.253-270.

POYRAZ Hamdi, “**Türk-Yunan Sorunları Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2004, s.41-42.

SANDIKLI Atilla, “**Küresel Gelişmeler, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Yansımaları**”, Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Ed., Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı, Tasam Yay., İstanbul, 2006, s.15-28.

SAYGUN Ergin, “**Değişen Güvenlik Ortamında NATO**”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s.127-135.

SÖKMEN Selçuk, “**Mahan’a Göre Deniz Gücü**”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Nisan, 1980, s.10-12.

SÜNNETÇİOĞLU Mehmet Akif, “**Doğu Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler**”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ocak 2011, s.152-154.

TOPTAŞ Ergüder, “**Stratejiyi Anlamak**” Bilim Dergisi, S.2, C.16, s.2.

USLU Nasuh, “**Kıbrıs Sorunu**”, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed., İdris Bal, Nobel Yay., Ankara, 2004, s.303.

USLUER Yılmaz, “Avrupa’daki Gelişmelere Göre Türkiye’nin Stratejik Önemi”, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, 1990, s.56.

YAKAR Kadir, “Türk-Yunan Kara Suları-Kıt’a Sahanelığı Sorunları ve Ege Denizi’nin Stratejik Önemi”, Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, Eylül 2001, s.18-29.

YILMAZ Sait, “ABD ile Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ocak 2002, s.80.

YILMAZ Türel, “Ortadoğu’da Terör ve Uluslararası Etkileri, Genelkurmay Başkanlığı”, Ortadoğu; Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları, 5.Uluslararası Sempozyum, SAREM, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008, s.161-168.

C-SÜRELİ YAYINLAR:

Akademik Bakış

Bilim Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Cumhuriyet Strateji Dergisi

Gündem Analiz

Güvenlik Stratejileri Dergisi

Harp Akademileri Haberler Bülteni

Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi

KKTC Resmi Gazete

M5 Savunma ve Strateji

Ortadoğu Analiz

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Stratejik Analiz

Stratejik Araştırmalar Dergisi

Ç-ELEKTRONİK YAYINLAR

AKÇADAĞ Emine, “**Uluslararası Bir Sorun Olarak Deniz Haydutluğu: Somali Örneği**”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=469:uluslararası-bir-sorun-olarak-deniz-haydutluusomaliouernei&catid=122:analizlerguve_guvenlik&Itemid=147 e.t.: **21 Ekim 2011.**

ATLIOĞLU Yasin, “**Ortadoğu’da Uzlaşma Çabaları ve Türkiye**”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=142:ortadouda-uzlama-cabalar-ve-tuerkiye&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 e.t.:11 Mayıs 2011.

BİNN Alberto, “**NATO’nun Akdeniz Diyalogu’nu Güçlendirmek**”, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art4.html>, e.t.: 18 Mart 2011

BOZKURT Enver, “**NATO’nun Geleceği**”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=614&type=22>, e.t.: 1 Mart 2011

DAĞCI Kenan, “**AB’nin Akdeniz Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**”, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/367/abnin_akdeniz_politikasi_ve_turkiyeye_etkileri, e.t.: 18 Haziran 2011.

DEDEOĞLU Beril, “**Avrupa Güvenliğinin Geleceği Ve Türkiye**”, Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi, S.5, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1126/13250.pdf>., e.t.: 22 Haziran 2011.

DEVLET Nadir, “**Turkey’s Energy Policy in the Next Decade**”, perceptions, s.81 <http://www.globalcitizen.net/database/?page=1871&category=papers&id=7436>, e.t.: 23 Temmuz 2011.

ER Ali, “**ABD’nin Ortadoğu’da İstemediği Durum**”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=13544> e.t.: 07 Ekim 2011.

EKŞİ Muharrem, “**AB’nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi; Avrupa-Akdeniz Ortaklığı**”, www.setav.org/ups/dosya/19602.pdf, e.t.: 21 Ekim 2011.

KANTÖRÜN Ufuk, “**Rusya’nın Bölgesel Politikaları**”, http://www.bilgesam.org/tr/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146,e.t.:12Nisan 2011.

KUTLAY Mustafa, “**Güney Kıbrıs’ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi**”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2327>, e.t.: 25 Eylül 2011.

KUTLAY Mustafa, “**Türkiye-KKTC Kıta Sahaneliği Anlaşması: Doğu Akdeniz’de Sertleşen Rekabet**”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2336>, e.t.: 28 Eylül 2011.

KÜLEBİ Ali, “**Akdeniz Birliği**”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=7946> e.t.: 12 Temmuz 2011.

KULOĞLU Armağan, “**Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi**”, <http://www.kerkukvakfi.com/analizler.asp?id=121>, e.t.: 12 Nisan 2011.

SATMAN Abdurrahman, “**Dünya Enerji Kaynakları**”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:duenya-enerji-kaynaklar&catid=131:enerji&Itemid=146 e.t.:03 Ekim 2011.

TARAKÇI Nejat, “**Türkiye’nin Seçeneği Çok**”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1603/kibris_ab_sorunu_degil_turk_yunan_sorunudur, e.t.: 14 Kasım 2011.

ÜLKEKUL Cevat, “**Atatürk Neden ‘Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir. İleri! Demişti.**”, www.hgk.msb.gov.tr/dergi/makaleler/130_5.pdf, e.t.: 21 Temmuz 2011.

VATANSEVER Muzaffer, “**Türk-Yunan İlişkilerinin Kısır Döngüsü ‘Mütekabiliyet’**”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1681> e.t.: 11 Eylül 2011.

YILDIRIM Emel, “**Akdeniz İçin Birlik ‘Paris Zirvesi’**”, www.tasam.org/tr-TR/Icerik/916/akdeniz_icin_birlik_paris_zirvesi e.t.:17 Temmuz 2011.

YILDIZ Dursun, “**Akdeniz Havzası’nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye**”, TMMOB Su Politikaları Kongresi, http://topraksuenerji.org/tmmob_su_politikalari_kongresi/Bildiriler/59.pdf, e.t: 16 Nisan 2011.

YILMAZ Sait, “**Büyük Güçler ve Kıbrıs**”, [www.beykent.edu.tr/ WebProjects/sait/yilmaz-turkce-kasim.pdf](http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/sait/yilmaz-turkce-kasim.pdf), e.t: 04 Haziran 2011.

“**Akdeniz Kimin Denizi?**”, www.tasam.org/tr/icerik/3442/akdeniz-kimin-denizi, e.t.: 20 Haziran 2011.

“**Türkiye-ABD İlişkilerinde KKTC’nin Rolü ve Annan Planı**”, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/2339/turkiyeabd_iliskilerinde_kkctcnin_rolu_ve_annan_plani, e.t.: 26 Temmuz 2011.

İNTERNET SİTELERİ

<http://rega.basbakanlik.gov.tr>

<http://www.bilgesam.org>

<http://www.denizhaber.com.tr>

<http://www.euturkey.org.tr>

<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr>

<http://www.globalsiyaset.com>

<http://www.hgk.msb.gov.tr>

<http://www.jeopolitik.org>

<http://www.kktcb.eu>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.nato.int>

<http://www.ntvmsnbc.com>

<http://www.orsam.org>

<http://www.sam.baskent.edu.tr>

<http://www.setav.org>

<http://www.tr.wikipedia.org>

<http://www.tasam.org/>

<http://www.tsk.mil.tr>

<http://www.turkishgreek.org>

<http://www.tumgazeteler.com>

<http://www.un.org>

<http://www.usak.org.tr>

<http://www.yildiz.edu.tr>

ÖZET

Yazar : Saime ŞANLI
Üniversite : Atılım Üniversitesi
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : 142
Mezuniyet Yılı : 2012
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ulvi KESER

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA
GÜVENLİK VE STRATEJİ BOYUTUNDA AKDENİZ**

21.yy yeni dünya düzeni (YDD) oluşurken dünya kendisini istikrarsızlıklar ve belirsizliklerle dolu yepyeni bir uluslararası ortamda yeni sorunlar ve tehditlerle karşı karşıya bulmuştur. Akdeniz ülkeleri güvensiz ve istikrarsız bölgelerin tam ortasında bulunduğu için bölgede meydana gelen olaylardan çok etkilenmiştir. Bu ülkelerin güvenlik riskleri ve tehdit algılamalarında önemli değişiklikler olmuştur. Uluslararası ilişkiler bağlamında güvenlik ve strateji boyutunda Akdeniz’de dengeler değişmiştir. Bölgede çıkarları ve çatışmaları olan ülkeler güç dengelerini değiştirme çabası içine girmişlerdir. NATO ve BM bölgedeki meydana gelen olayları barışçıl yöntemlerle şekillendirilmesine çalışılmıştır. Türkiye ise kendisine yönelik tehditleri gidermeye çaba göstermiş ve bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Strateji, Jeopolitik, Jeostrateji, Çatışma, Savunma

ABSTRACT

Author : Saime ŞANLI
University : Atılım University
Department : International Relations
Discipline : International Relations
Degree of Thesis : Master's Thesis
Total Page : 142
Graduation Year : 2012
Thesis Supervisor : Doç. Dr. Ulvi KESER

MEDITERRANEAN WITHIN THE CONTEXT OF SECURITY AND STRATEGY ON THE BASIS OF INTERNATIONAL RELATIONS

While 21st century consisted of a new world order, the world has found itself in a new atmosphere full of instability and uncertainty, facing new problems and threats. Since Mediterranean countries have been situated in the centre of insecure and unstable regions, they have been highly influenced by the events occurred there. There have been significant changes in the perception of security risks and threats of these countries. Balances in the Mediterranean, within the context of security and strategy, have changed on the basis of international relations. Countries having personal interests and conflicts in the region have made some efforts to change power balances. NATO and UN have tried to resolve matters in the region by peaceful ways. Meanwhile, Turkey has tried to eliminate threats against him and kept closely abreast of the developments in the region.

Key Words: Security, Strategy, Geopolitics, Geostrategy, Conflicts, Defence

